

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

โครงการ : การศึกษาเพื่อพัฒนารูปแบบการจัดการเชิงนิเวศ
โดยชุมชนอีสานใต้

(Study Project for the Development of Ecological Management
of the Communities in the Lower Northeastern Part of Thailand)

โดย นฤดม สาริกบุตร และคณะ

พฤษภาคม 2550

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

โครงการ : การศึกษาเพื่อพัฒนารูปแบบการจัดการเชิงนิเวศ
โดยชุมชนอีสานใต้

(Study Project for the Development of Ecological Management
of the Communities in the Lower Northeastern Part of Thailand)

คณะผู้วิจัย

1. นฤตม สาริกบุตร
2. ธวัชรัตน์ นกุลการ
3. จิระภา ศรีคำ
4. ปิยวิทย์ เอี่ยมพริ้ง

สังกัด

มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี
มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี
มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี
มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี

ชุดโครงการธนาคารข้อมูลเพื่อการพัฒนาและจัดการท่องเที่ยวเชิงพื้นที่
อย่างยั่งยืนกลุ่มอีสานใต้

สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)
(ความเห็นในรายงานนี้เป็นของผู้วิจัย สกว.ไม่จำเป็นต้องเห็นด้วยเสมอไป)

กิตติกรรมประกาศ

การท่องเที่ยวในพื้นที่ธรรมชาติเป็นที่นิยมอย่างมากในประเทศไทยซึ่งอาจจะทำให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ท่องเที่ยวแห่งนั้นได้การหาแนวทางในการจัดการด้านการท่องเที่ยวในพื้นที่ธรรมชาติโดยที่มีเป้าหมายในการจัดการสิ่งแวดล้อม ทรัพยากรธรรมชาติ และภูมิทัศน์เพื่อรองรับการขยายตัวของการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้น โดยให้มีผลกระทบต่อธรรมชาติให้น้อยที่สุดเป็นสิ่งจำเป็นในเขตพื้นที่กลุ่มจังหวัดอีสานใต้ ได้แก่ จังหวัดอุบลราชธานี ศรีสะเกษ สุรินทร์ บุรีรัมย์ นครราชสีมา และชัยภูมิ มีพื้นที่ที่สามารถพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศหลายแห่งซึ่งสามารถเชื่อมโยงให้เป็นเส้นทางแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ ยังขาดการหาแนวทางในการจัดการด้านการท่องเที่ยวในพื้นที่ธรรมชาติโดยการมีส่วนร่วมของประชาชนและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในพื้นที่

จากความจำเป็นอย่างยิ่งดังกล่าวศูนย์การท่องเที่ยว กีฬา และนันทนาการจังหวัดอุบลราชธานี ร่วมกับมหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี จึงได้ร่วมกันศึกษาวิจัยหาแนวทางในการจัดการด้านการท่องเที่ยวในพื้นที่ธรรมชาติ โดยที่มีเป้าหมายในการจัดการสิ่งแวดล้อม ทรัพยากรธรรมชาติ และภูมิทัศน์เพื่อรองรับการขยายตัวของการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นโดยเน้นการมีส่วนร่วมของชุมชนในท้องถิ่น และแนวคิดเรื่องการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Eco-tourism Concept) ซึ่งเป็นรูปแบบการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน ที่ประสานประโยชน์ด้านเศรษฐกิจ และการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อม

คณะผู้วิจัยใคร่ขอขอบคุณ อธิการบดีมหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี สำนักงานท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย เขต 2 ศูนย์การท่องเที่ยว กีฬา และนันทนาการจังหวัดอุบลราชธานี ศรีสะเกษ สุรินทร์ บุรีรัมย์ ชัยภูมิ และนครราชสีมา อุทยานแห่งชาติผาแต้มจังหวัดอุบลราชธานี สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) และผู้ที่ไม่ได้กล่าวนาม ที่สนับสนุนข้อมูล ความร่วมมือ การมีส่วนร่วมของโครงการการศึกษาเพื่อพัฒนารูปแบบการจัดการเชิงนิเวศโดยชุมชนอีสานใต้ จนประสบผลสำเร็จได้ด้วยดี

นฤตม สาริกบุตร

ธวัชรัตน์ นุกูลการ

จิระภา ศรีคำ

ปิยวิทย์ เอี่ยมพริ้ง

พฤษภาคม 2550

บทสรุปสำหรับผู้บริหาร

การศึกษาเพื่อพัฒนารูปแบบการจัดการเชิงนิเวศโดยชุมชนในอีสานใต้ มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) เพื่อหาแนวทางการพัฒนานโยบายการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในอีสานใต้ 2) เพื่อกำหนดการจัดการพื้นที่เชิงนิเวศในอีสานใต้เพื่ออนุรักษ์ 3) เพื่อกำหนดรูปแบบกิจกรรมการท่องเที่ยวและแนวทางการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในอีสานใต้ 4) เพื่อการสนับสนุนยุทธศาสตร์ที่พึงพาเสริมสร้างความเข้มแข็งการพัฒนาและจัดการท่องเที่ยวเชิงพื้นที่กลุ่มอีสานใต้สู่ความยั่งยืน

ในการศึกษาครั้งนี้ คณะนักวิจัยได้ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อกำหนดกรอบของการศึกษา และเพื่อประกอบการอธิบายและวิเคราะห์ข้อมูลจากการศึกษา ได้แก่แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยว การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ การมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ องค์การชุมชนกับการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง นโยบาย ความหมายและความสำคัญ นโยบายการท่องเที่ยวของประเทศไทย ความหมายของการจัดการ และ การกำหนดขนาดของกลุ่มตัวอย่าง

ในการศึกษาครั้งนี้ คณะนักวิจัย มีระเบียบวิธีวิจัยเพื่อให้ได้คำตอบตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ดังนี้

1. คำถามวิจัยที่ 1 แนวทางการพัฒนานโยบายการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในอีสานใต้ ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ผู้บริหารของศูนย์การท่องเที่ยวและกีฬาทั้ง 6 จังหวัด เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา ได้แก่ แบบสอบถามและแบบการสัมภาษณ์เชิงลึก ทำการวิเคราะห์ข้อมูลเป็นความถี่ ร้อยละ และวิเคราะห์เนื้อหาของการสัมภาษณ์

2. คำถามวิจัยที่ 2 แนวทางการจัดการพื้นที่เชิงนิเวศในอีสานใต้เพื่ออนุรักษ์ ควรเป็นอย่างไร และคำถามวิจัยที่ 3 รูปแบบกิจกรรมการท่องเที่ยวและแนวทางการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในอีสานใต้ควรเป็นอย่างไร ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงปริมาณ ประชากร ได้แก่ นักท่องเที่ยวในเขตพื้นที่ทั้ง 6 จังหวัด กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ นักท่องเที่ยวในเขตพื้นที่ทั้ง 6 จังหวัด จำนวน 400 ตัวอย่าง เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา ได้แก่ แบบสอบถาม วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้โปรแกรม SPSS เป็นค่าความถี่ ร้อยละ ค่าร้อยละ และข้อมูลความคิดเห็น

3. คำถามวิจัยที่ 4 แนวทางเพื่อการสนับสนุนยุทธศาสตร์ที่พึ่งพาเสริมสร้างความเข้มแข็งการพัฒนาและจัดการท่องเที่ยวเชิงพื้นที่กลุ่มอีสานใต้สู่ความยั่งยืนควรเป็นอย่างไร จากคำตอบของคำถามวิจัยทั้ง 3 ข้อ ประกอบกับการศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง นำมาวิเคราะห์ ประมวลผล และเสนอแนวทางเพื่อการสนับสนุนยุทธศาสตร์ที่พึ่งพาเสริมสร้างความเข้มแข็งการพัฒนาและจัดการท่องเที่ยวเชิงพื้นที่กลุ่มอีสานใต้สู่ความยั่งยืน

ผลการศึกษาจำแนกตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ดังนี้

1. คำถามการวิจัยที่ 1 แนวทางการพัฒนานโยบายการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในอีสานใต้ ควรเป็นอย่างไร

จากการวิเคราะห์ข้อมูล ประกอบกับการศึกษาทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง นักวิจัย ได้เสนอแนวทางการพัฒนานโยบายการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในอีสานใต้ ดังนี้

1.1 ศูนย์การท่องเที่ยว กีฬา และนันทนาการ ในฐานะที่เป็นหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศควรมีนโยบายเฉพาะด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ สำหรับจังหวัดที่ยังไม่มี ก็อาจศึกษาตัวอย่างนโยบายจากจังหวัดที่มีนโยบายเฉพาะแล้ว

1.2 ศูนย์การท่องเที่ยว กีฬา และนันทนาการ ควรทำการวิเคราะห์ SWOT ของหน่วยงานของตนเพื่อเป็นข้อมูลในการกำหนดนโยบาย ประกอบกับข้อมูลด้านปัญหาในการวางนโยบายก็พบว่า ปัญหาส่วนใหญ่เกิดจากความไม่พร้อมของบุคลากรและระบบภายในหน่วยงาน

1.3 ศูนย์การท่องเที่ยว กีฬา และนันทนาการ ควรเร่งให้ความรู้ ความเข้าใจ เกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศแก่บุคลากรของหน่วยงาน

1.4 การให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายควรให้มีการจัดทำเป็นกระบวนการจากระดับชุมชน ขึ้นมาจนเป็นนโยบายระดับจังหวัด โดยให้สอดคล้องกับนโยบายในระดับที่สูงขึ้นไป

2. คำถามการวิจัยที่ 2 แนวทางการจัดการพื้นที่เชิงนิเวศในอีสานใต้เพื่ออนุรักษ์ ควรเป็นอย่างไร

จากการวิเคราะห์ข้อมูล ประกอบกับการศึกษาทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง นักวิจัย ได้เสนอแนวทางในการดำเนินการด้านการจัดการพื้นที่เชิงนิเวศในแต่ละจังหวัด ดังนี้

2.1 หน่วยงานที่มีหน้าที่รับผิดชอบนโยบายด้านการท่องเที่ยวของแต่ละจังหวัดควรเป็นผู้นำในการปฏิบัติการจนกว่าชุมชนจะสามารถดำเนินการจัดการเชิงนิเวศที่เหมาะสมในพื้นที่เชิงนิเวศของตนได้

2.2 เสนอให้มีการวางแผนการมีส่วนร่วมของท้องถิ่นในโครงการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ซึ่งมีพื้นฐานมาจากโครงการมีส่วนร่วม โดยแบ่งเป็นระยะต่าง ๆ ได้ดังต่อไปนี้ (Drake 1991 : 148-155 อ้างแล้ว)

ระยะที่ 1 ตัดสินบทบาทการมีส่วนร่วมของท้องถิ่นในโครงการ

ระยะที่ 2 เลือกทีมวิจัย

ระยะที่ 3 ทำการศึกษาขั้นต้น

ระยะที่ 4 ตัดสินระดับการมีส่วนร่วมของท้องถิ่น

ระยะที่ 5 การตัดสินใจโครงการมีส่วนร่วมที่เหมาะสม

ระยะที่ 6 เริ่มการสนทนาและความพยายามในการศึกษา

ระยะที่ 7 รวบรวมการตัดสินใจ

ระยะที่ 8 การพัฒนาแผนปฏิบัติการและโครงการ

ระยะที่ 9 การติดตามประเมินผล

3. คำถามการวิจัยที่ 3 รูปแบบกิจกรรมการท่องเที่ยวและแนวทางการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในอีสานใต้

ในประเด็นนี้ นักวิจัยพิจารณาจากการศึกษาข้อมูลจากความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวและผู้บริหารของหน่วยงานภาครัฐ และตามแนวคิดของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ คณะนักวิจัย สรุปแนวทางการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในอีสานใต้ ดังนี้

3.1 การจัดและบริหารการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็นหน้าที่ของชุมชนเจ้าของพื้นที่เชิงนิเวศนั้นๆ โดยให้ชุมชนที่มีพื้นที่เชิงนิเวศ โดยจากข้อมูลการศึกษาของคณะนักวิจัย เสนอเกี่ยวกับการจัดและบริหารการท่องเที่ยว ดังนี้คือ

3.1.1 พิจารณาพื้นที่เชิงนิเวศที่ชุมชนรับผิดชอบ ว่าเหมาะสำหรับการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศหรือกิจกรรมการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์

3.1.2 พิจารณาข้อมูลความต้องการของนักท่องเที่ยว เช่น กิจกรรมที่นักท่องเที่ยวชอบ วิธีการเดินทาง จำนวนวันที่เดินทางท่องเที่ยว ค่าใช้จ่ายในการท่องเที่ยว เป็นต้น

3.2 แนวทางการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศในกลุ่มจังหวัดอีสานใต้ ไม่ได้มีรูปแบบที่แน่นอนตายตัวขึ้นอยู่กับสภาพพื้นที่เชิงนิเวศ ชุมชน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในพื้นที่แห่งนั้น และขึ้นอยู่กับกระบวนการมีส่วนร่วมในการหาแนวทางการบริหารจัดการซึ่งในขอบเขตของการวิจัยนี้ไม่ได้ศึกษาในกระบวนการดังกล่าว

อย่างไรก็ตาม จากการศึกษาค้นคว้าเอกสาร แนวคิด และทฤษฎี ที่เกี่ยวข้องผู้วิจัยอาจยกตัวอย่างพื้นที่เชิงนิเวศที่ได้มีการบริหารจัดการ 2 กรณี คือ

3.2.1 โครงการคิ๊ว ชุมชนการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์แห่งเขาหลวง ดำเนินการในรูปแบบของชมรมการท่องเที่ยว

3.2.2 สหกรณ์บริการนำเที่ยวชมธรรมชาติแนวอนุรักษ์กาญจนบุรี จำกัด หรือ ส.บ.อ.ก. ดำเนินการรูปแบบสหกรณ์บริการ

4. คำถามการวิจัยที่ 4 แนวทางเพื่อการสนับสนุนยุทธศาสตร์พึ่งพาเสริมสร้างความเข้มแข็งการพัฒนาและจัดการท่องเที่ยวเชิงพื้นที่กลุ่มอีสานใต้สู่ความยั่งยืน ควรเป็นอย่างไร

จากการประมวลผลข้อมูลเพื่อตอบปัญหาการวิจัย คำถามวิจัยที่ 1 2 และ 3 นักวิจัยได้เสนอแนวทางเพื่อการสนับสนุนยุทธศาสตร์พึ่งพาเสริมสร้างความเข้มแข็งการพัฒนาและจัดการท่องเที่ยวเชิงพื้นที่กลุ่มอีสานใต้สู่ความยั่งยืน โดยเสนอเป็นกลยุทธ์ ดังนี้

กลยุทธ์ที่ 1 การเสริมสร้างความเข้มแข็งทางวิชาการของหน่วยงานภาครัฐ

กลยุทธ์ที่ 2 การเสริมสร้างให้ชุมชนรู้จักพื้นที่เชิงนิเวศของตนเอง

กลยุทธ์ที่ 3 การเสริมสร้างนักวิชาการ (สถาบันการศึกษา) ให้มีบทบาทในการสนับสนุน
การพัฒนาพื้นที่เชิงนิเวศ

กลยุทธ์ที่ 4 การสร้างเครือข่ายผู้มีส่วนเกี่ยวข้องด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ได้แก่ ชุมชน
หน่วยงานภาครัฐ นักวิชาการ ผู้ประกอบการ และนักท่องเที่ยว

กลยุทธ์ที่ 5 การสร้าง และพัฒนารฐานข้อมูลด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

บทคัดย่อ

รหัสโครงการ : RDG4950079
ชื่อโครงการ : โครงการการศึกษาเพื่อพัฒนารูปแบบการจัดการเชิงนิเวศโดยชุมชนอีสานใต้
ชื่อนักวิจัย : นฤดม สาริกบุตร, ธวัชรัตน์ นกุลการ, จิระภา ศรีคำ, ปิยวิทย์ เอี่ยมพริ้ง
มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี
E-mail Address : naruedom@ubru.ac.th
ระยะเวลาโครงการ : วันที่ 1 มิถุนายน 2549 – วันที่ 31 พฤษภาคม 2550

การศึกษาเพื่อพัฒนารูปแบบการจัดการเชิงนิเวศโดยชุมชนในอีสานใต้ มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) เพื่อหาแนวทางการพัฒนานโยบายการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในอีสานใต้ 2) เพื่อกำหนดการจัดการพื้นที่เชิงนิเวศในอีสานใต้เพื่ออนุรักษ์ 3) เพื่อกำหนดรูปแบบกิจกรรมการท่องเที่ยวและแนวทางการบริหารจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในอีสานใต้ 4) เพื่อการสนับสนุนยุทธศาสตร์ที่พึ่งพาเสริมสร้างความเข้มแข็งการพัฒนาและจัดการท่องเที่ยวเชิงพื้นที่กลุ่มอีสานใต้สู่ความยั่งยืน

ในการศึกษานี้ ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงปริมาณ ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ผู้บริหารของศูนย์การท่องเที่ยวกีฬา และนันทนาการ และนักท่องเที่ยวในเขตพื้นที่ทั้ง 6 จังหวัดอีสานใต้ จำนวน 400 ตัวอย่าง เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา ได้แก่ แบบสอบถาม และแบบสัมภาษณ์เชิงลึก ทำการวิเคราะห์ข้อมูลเป็นความถี่ ร้อยละ และวิเคราะห์เนื้อหาของการสัมภาษณ์

ผลการศึกษาจำแนกตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ดังนี้

1) คำถามการวิจัยที่ 1 แนวทางการพัฒนานโยบายการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในอีสานใต้ควรเป็นอย่างไร

1.1) ศูนย์การท่องเที่ยว กีฬาและนันทนาการ ควรมีนโยบายเฉพาะด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ สำหรับจังหวัดที่ยังไม่มี อาจศึกษาตัวอย่างนโยบายจากจังหวัดที่มีนโยบายเฉพาะแล้ว

1.2) ศูนย์การท่องเที่ยว กีฬา และนันทนาการ ควรทำการวิเคราะห์ SWOT ของหน่วยงานของตนเพื่อเป็นข้อมูลในการกำหนดนโยบาย

1.3) ศูนย์การท่องเที่ยว กีฬา และนันทนาการ ควรเร่งให้ความรู้ ความเข้าใจ เกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศแก่บุคลากร

1.4) ให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบาย โดยมีการจัดทำเป็นกระบวนการจากระดับชุมชนขึ้นไป โดยให้สอดคล้องกับนโยบายในระดับที่สูงขึ้นไป

2) คำถามการวิจัยที่ 2 แนวทางการจัดการพื้นที่เชิงนิเวศในอีสานใต้เพื่ออนุรักษ์ ควรเป็นอย่างไร

2.1) หน่วยงานที่มีหน้าที่รับผิดชอบนโยบายด้านการท่องเที่ยวของแต่ละจังหวัดควรเป็นผู้นำในการปฏิบัติการเชิงนิเวศจนกว่าชุมชนจะสามารถดำเนินการจัดการเชิงนิเวศที่เหมาะสมในพื้นที่เชิงนิเวศของตนได้

2.2) เสนอให้มีการวางแผนการมีส่วนร่วมของท้องถิ่นในโครงการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ซึ่งมีพื้นฐานมาจากโครงการมีส่วนร่วม โดยแบ่งเป็นระยะต่าง ๆ ได้แก่ ระยะที่ 1 ตัดสินบทบาทการมีส่วนร่วมของท้องถิ่นในโครงการ ระยะที่ 2 เลือกทีมวิจัย ระยะที่ 3 ทำการศึกษาขั้นต้น ระยะที่ 4 ตัดสินระดับการมีส่วนร่วมของท้องถิ่น ระยะที่ 5 การตัดสินใจโครงการมีส่วนร่วมที่เหมาะสม ระยะที่ 6 เริ่มการสนทนาและความพยายามในการศึกษา ระยะที่ 7 รวบรวมการตัดสินใจ ระยะที่ 8 การพัฒนาแผนปฏิบัติการและโครงการ และ ระยะที่ 9 การติดตามประเมินผล

3) คำถามการวิจัยที่ 3 รูปแบบกิจกรรมการท่องเที่ยวและแนวทางการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในอีสานใต้

3.1) การจัดและบริหารการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็นหน้าที่ของชุมชนเจ้าของพื้นที่เชิงนิเวศนั้นๆ โดยให้ชุมชนที่มีพื้นที่เชิงนิเวศ จัดและบริหารการท่องเที่ยว ดังนี้คือ

3.1.1) พิจารณาพื้นที่เชิงนิเวศที่ชุมชนรับผิดชอบ ว่าเหมาะสำหรับการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ หรือกิจกรรมการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์

3.1.2) พิจารณาข้อมูลความต้องการของนักท่องเที่ยว เช่น กิจกรรมที่นักท่องเที่ยวชอบ วิธีการเดินทาง จำนวนวันที่เดินทางท่องเที่ยว ค่าใช้จ่ายในการท่องเที่ยว เป็นต้น

3.2) แนวทางการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศกลุ่มจังหวัดอีสานใต้ ไม่ได้มีรูปแบบที่แน่นอนตายตัวขึ้นอยู่กับสภาพพื้นที่เชิงนิเวศ ชุมชน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในพื้นที่แห่งนั้น จากการศึกษาข้อมูล แนวคิด และทฤษฎี ที่เกี่ยวข้องผู้วิจัยอาจยกตัวอย่างพื้นที่เชิงนิเวศที่ได้มีการบริหารจัดการ 2 กรณี คือ

3.2.1) โครงการคีวัง ชุมชนการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์แห่งเขาหลวง ดำเนินการในรูปแบบของชมรมการท่องเที่ยว

3.2.2) สหกรณ์บริการนำเที่ยวชมธรรมชาติ แนวอนุรักษ์กาญจนบุรี จำกัด หรือ ส.บ.อ.ก. ดำเนินการรูปแบบสหกรณ์บริการ

4) คำถามการวิจัยที่ 4 แนวทางเพื่อการสนับสนุนยุทธศาสตร์ที่พึ่งพาเสริมสร้างความเข้มแข็งการพัฒนาและจัดการท่องเที่ยวเชิงพื้นที่กลุ่มอีสานใต้สู่ความยั่งยืน ควรเป็นอย่างไร

คณะนักวิจัยได้เสนอเป็นกลยุทธ์ ดังนี้

กลยุทธ์ที่ 1 การเสริมสร้างความเข้มแข็งทางวิชาการของหน่วยงานภาครัฐ

กลยุทธ์ที่ 2 การเสริมสร้างให้ชุมชนรู้จักพื้นที่เชิงนิเวศของตนเอง

กลยุทธ์ที่ 3 การเสริมสร้างนักวิชาการ (สถาบันการศึกษา) ให้มีบทบาทในการสนับสนุนการพัฒนาพื้นที่เชิงนิเวศ

กลยุทธ์ที่ 4 การสร้างเครือข่ายผู้มีส่วนเกี่ยวข้องด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ได้แก่ ชุมชน หน่วยงานภาครัฐ นักวิชาการ ผู้ประกอบการ และนักท่องเที่ยว

กลยุทธ์ที่ 5 การสร้าง และพัฒนารฐานข้อมูลด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

คำหลัก : รูปแบบการจัดการเชิงนิเวศ

ABSTRACT

Project Code : RDG4950079
Project Title : Study Project for the Development of Ecological Management
of the Communities in the Lower Northeastern Part of Thailand
Investigators : Sarigkabutr N., Nukulkarn T., Srikam J., Iam-pring P.
E-mail Address : naruedom@ubru.ac.th
Project Duration : 1 June 2006 – 31 May 2007

The objective of this study was to 1) find the way to develop a management policy for Ecotourism in communities of south northeast, 2) define the management for conservation of ecosystem area in south northeast, 3) define activity patterns and management guideline of Ecotourism in south northeast, and 4) support the supporting strategy of Ecotourism in south northeast for long period plan.

This study carried by using quantitative research method. Samples in this research were executive of sport and tour center and tourists in local area of south northeast that included of 6 provinces and total of 400 samples. Tools that employed in this research were inquiry form and in deep interview form. Statistics that employed in this research were frequency, percentage, and descript about contents of interview.

The results found as following:

1) The first research question, what's the way of tourism management and policy for Ecotourism in communities of south northeast should be?

1.1) Tourism Sport and Recreation Center should have an individual policy for provinces. The provinces that have no an individual policy, may solve the problem by copy the policy from the master one.

1.2) Tourism Sport and Recreation Center should have a SWOT analysis to be one of information base for the policy.

1.3) Tourism Sport and Recreation Center should hurry to give knowledge and understanding about Ecotourism to ecotourism staff.

1.4) Tourism Sport and Recreation Center should allow local participants in processes of policy production.

2) The second research question, what's the way of area management for conservation of Ecotourism of south northeast should be?

2.1) The government offices that take responsibilities for tourism of each province should be a leader in operation of Ecotourism until the community get ready.

2.2) Local community should get participation in Ecotourism projects. The participation divided into 9 phases as follow: phase 1 define a local community part in projects, phase 2 select research team, phase 3 make an introduction study, phase 4 define levels of participation of local community, phase 5 define a mechanical of an appropriated participation, phase 6 start meeting and attempt in studying, phase 7 collect the making of decisions, phase 8 develop operation plan and projects, and phase 9 follow and assessment.

1) The third research question, what's activity patterns and management guideline of Ecotourism in south northeast should be?

3.1) The management of Ecotourism is under control of local community. The management of Ecosystem area and tourism were following:

3.1.1) determines areas of ecological that appropriate for activities of Ecotourism or culture tourism.

3.1.2) determines demands of Ecotourists such as favorite activities, traveling type, day number for traveling, and cost of tourism. Etc.

3.2) The management of Ecotourism in south northeast was not fix but vary and depend on environment of tourism area, community, and government office that concern. Samples of management in this case were following:

3.2.1) Kiriwong project is a tourism community of Kao Luang that operated in a pattern of tourism club.

3.2.1) Kanjanaburi union is a natural tourism guide service that operated in a pattern of service union.

2) The fourth research question, support the supporting strategy of Ecotourism in south northeast should be?

The strategies for supporting were following:

Strategy 1 support the knowledge of government offices that concern.

Strategy 2 supports the community to know the local ecological area.

Strategy 3 supports expertise part (in education institute) to support the development of local ecological area.

Strategy 4 creates a network of participants such as community, government office, expertise, employers, and Ecotourists.

Strategy 5 Creates and develops the Ecotourism database.

Keyword : Ecological Management

สารบัญ

หน้า

กิตติกรรมประกาศ	
บทสรุปสำหรับผู้บริหาร	
บทคัดย่อภาษาไทย	
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	
สารบัญ	
สารบัญตาราง	
สารบัญรูปภาพ	
บทที่ 1 บทนำ	1
บทนำ	1
หลักการและเหตุผล	1
วัตถุประสงค์	2
กลุ่มเป้าหมาย	2
นิยามศัพท์	2
สรุป	3
บทที่ 2 วรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	4
บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย	67
บทนำ	67
ระเบียบวิธีวิจัย	67
แผนงานโครงการ	69
ผลการวิจัยที่คาดว่าจะได้รับ (Outputs)	70
ประโยชน์คาดว่าจะได้รับจากโครงการ (Outcomes)	70
แนวทางในการนำผลวิจัยไปใช้ประโยชน์	71
งบประมาณ	71
สรุป	72
บทที่ 4 ผลการศึกษา อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	74
บทที่ 5 บทสรุป	116
บรรณานุกรม	134
ภาคผนวก	136

สารบัญตาราง

	หน้า
ตารางที่ 2.1	แสดงการกำหนดขนาดของกลุ่มตัวอย่างตาม Yamane ที่ 95% ($b =$ ใช้ไม่ได้)
ตารางที่ 3.1	แสดงระเบียบวิธีวิจัยและแผนงานของโครงการ
ตารางที่ 3.2	แสดงงบประมาณของโครงการ
ตารางที่ 4.1	ข้อเสนอแนะรูปแบบกิจกรรมการทอเทียวก จำแนกตามประเด็นความคิดเห็นของ นักทอเทียวก

สารบัญรูปภาพ

	หน้า
รูปที่ 2.1 หลักการพื้นฐานที่สำคัญของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Ecotourism)	12
รูปที่ 2.2 แสดงกระบวนการจัดการ	54

บทที่ 1 บทนำ

1.1 บทนำ

ในบทนี้ผู้วิจัยจะกล่าวถึงความเป็นมาและความสำคัญของปัญหาการวิจัยวัตถุประสงค์ของการศึกษา กลุ่มตัวอย่าง และการอธิบายคำศัพท์ ที่ใช้ในงานวิจัย โดยเนื้อหาแบ่งเป็นหัวข้อย่อยตามลำดับดังนี้

1.1 บทนำ

1.2 หลักการและเหตุผล

1.3 วัตถุประสงค์

1.4 กลุ่มเป้าหมาย

1.5 นิยามศัพท์

1.6 สรุป

1.2 หลักการและเหตุผล

การท่องเที่ยวในพื้นที่ธรรมชาติเป็นที่นิยมอย่างมากในประเทศไทยซึ่งอาจจะทำให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ท่องเที่ยวแห่งนั้นได้ การหาแนวทางในการจัดการด้านการท่องเที่ยวในพื้นที่ธรรมชาติ โดยที่มีเป้าหมายในการจัดการสิ่งแวดล้อม ทรัพยากรธรรมชาติ และภูมิทัศน์เพื่อรองรับการขยายตัวของการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้น โดยให้มีผลกระทบต่อธรรมชาติให้น้อยที่สุดเป็นสิ่งจำเป็นในเขตพื้นที่กลุ่มจังหวัดอีสานใต้ ได้แก่ จังหวัดชัยภูมิ นครราชสีมา บุรีรัมย์ สุรินทร์ ศรีสะเกษ และอุบลราชธานี มีพื้นที่ที่สามารถพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศหลายแห่งซึ่งสามารถเชื่อมโยงให้เป็นเส้นทางแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ ยังขาดการหาแนวทางในการจัดการด้านการท่องเที่ยวในพื้นที่ธรรมชาติโดยการมีส่วนร่วมของประชาชนและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในพื้นที่

จากความจำเป็นอย่างยิ่งการท่องเที่ยว กีฬา และนันทนาการจังหวัดอุบลราชธานี ร่วมกับมหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี จึงได้ร่วมกันศึกษาวิจัยหาแนวทางในการจัดการด้านการท่องเที่ยวในพื้นที่ธรรมชาติ โดยที่มีเป้าหมายในการจัดการสิ่งแวดล้อมทรัพยากรธรรมชาติ และภูมิทัศน์เพื่อรองรับการขยายตัวของการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นโดยเน้นการมีส่วนร่วมของชุมชนในท้องถิ่น และแนวคิดเรื่องการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Eco-tourism Concept) ซึ่งเป็นรูปแบบการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน ที่ประสานประโยชน์ด้านเศรษฐกิจ และการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อม

1.3 วัตถุประสงค์

- 1) เพื่อหาแนวทางการพัฒนานโยบายการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในกลุ่มจังหวัดอีสานใต้
- 2) เพื่อกำหนดการจัดการพื้นที่เชิงนิเวศในกลุ่มจังหวัดอีสานใต้เพื่ออนุรักษ์
- 3) เพื่อกำหนดรูปแบบกิจกรรมการท่องเที่ยว และแนวทางการบริหารจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในอีสานใต้
- 4) เพื่อการสนับสนุนยุทธศาสตร์พึ่งพาเสริมสร้างความเข้มแข็งการพัฒนา และจัดการท่องเที่ยวเชิงพื้นที่กลุ่มจังหวัดอีสานใต้สู่ความยั่งยืน

1.4 กลุ่มเป้าหมาย

ผู้อำนวยการศูนย์การท่องเที่ยว กีฬา และนันทนาการ นักท่องเที่ยว และประชาชน ในเขตจังหวัด ชัยภูมิ นครราชสีมา บุรีรัมย์ สุรินทร์ ศรีสะเกษ และอุบลราชธานี

1.5 นิยามศัพท์

การพัฒนา หมายถึง การเปลี่ยนแปลงที่มีการกำหนดทิศทาง หรือเป็นการเปลี่ยนแปลงที่ได้วางแผนไว้อย่างชัดเจนแน่นอนล่วงหน้า โดยจะต้องเป็นการเปลี่ยนแปลงที่พึงปรารถนาด้วย

การจัดการ หมายถึง ได้ให้ความหมายการจัดการ คือกระบวนการนำทรัพยากรการบริหารมาใช้ให้บรรลุวัตถุประสงค์ตามขั้นตอนการบริหาร คือ การวางแผน (Planning) การจัดการองค์การ (Organizing) การชี้นำ (Leading) และการควบคุม (Controlling) (ศิริวรรณ เสรีรัตน์ และคณะ อ้างถึงใน www.thaimarketcenter.com, พุทธศักราช 2549)

การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ หมายถึง การท่องเที่ยวแหล่งธรรมชาติในรูปแบบกิจกรรมที่ไม่ทำลายทรัพยากรธรรมชาติ มีการจัดการพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวโดยคำนึงถึงความสามารถในการรองรับ และให้ความสำคัญต่อการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นในการจัดการ ให้ความรู้ด้านนิเวศวิทยาแก่นักท่องเที่ยวในระดับต่าง ๆ สามารถตอบสนองความพอใจของนักท่องเที่ยวได้ในระยะยาว และกระจายผลประโยชน์ให้ตกอยู่ในท้องถิ่นมากที่สุด

นโยบาย หมายถึง หลักการวิธีปฏิบัติซึ่งถือเป็นแนวดำเนินการ นโยบายเป็นข้อความหรือความเข้าใจร่วมกันอย่างกว้างๆ ที่ใช้เป็นแนวทางในการตัดสินใจเพื่อการปฏิบัติภารกิจต่างๆ ของผู้บริหารและของหน่วยงาน ข้อความที่ใช้เป็นนโยบายมักเป็นคำที่มีความยืดหยุ่นได้ เพราะนโยบายมิได้เป็นแนวทางที่ชี้เฉพาะว่าจะต้องปฏิบัติเช่นนั้นเช่นนี้ นโยบายเป็นแต่เพียงแนวทางกว้างๆ ที่ช่วยในการตัดสินใจเพื่อกระทำสิ่งหนึ่งสิ่งใดเท่านั้น หรือเป็นสิ่งที่ควรเลือกหรือไม่ควรเลือกกระทำ

1.6 สรุป

การท่องเที่ยวในพื้นที่ธรรมชาติอาจทำให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ท่องเที่ยวแห่งนั้นได้ การหาแนวทางในการจัดการด้านการท่องเที่ยวในพื้นที่ธรรมชาติ โดยที่มีเป้าหมายในการจัดการสิ่งแวดล้อม ทรัพยากรธรรมชาติ และภูมิทัศน์เพื่อรองรับการขยายตัวของการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้น การหาแนวทางในการพัฒนาโดยประชาชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมจึงเป็นสิ่งจำเป็นที่จะต้องทำการศึกษา

ดังนั้น ศูนย์การท่องเที่ยว กีฬา และนันทนาการ จังหวัดอุบลราชธานีในฐานะผู้กำหนดและดูแลนโยบายด้านการท่องเที่ยว ร่วมกับ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี จึงได้ร่วมกันพัฒนาหัวข้อการวิจัยนี้ขึ้น เพื่อที่จะนำคำตอบที่ได้ ไปพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศต่อไป

การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) เพื่อหาแนวทางการพัฒนานโยบายการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในอีสานใต้ 2) เพื่อกำหนดการจัดการพื้นที่เชิงนิเวศในอีสานใต้เพื่ออนุรักษ์ 3) เพื่อกำหนดรูปแบบกิจกรรมการท่องเที่ยวและแนวทางการบริหารจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในอีสานใต้ 4) เพื่อการสนับสนุนยุทธศาสตร์พึ่งพาเสริมสร้างความเข้มแข็งการพัฒนาและจัดการท่องเที่ยวเชิงพื้นที่กลุ่มอีสานใต้สู่ความยั่งยืน

ในการศึกษานี้ มุ่งศึกษาความคิดเห็นและความต้องการของผู้อำนวยการศูนย์การท่องเที่ยว กีฬา และนันทนาการ และนักท่องเที่ยว ประชาชน ในเขตจังหวัดชัยภูมิ นครราชสีมา บุรีรัมย์ สุรินทร์ ศรีสะเกษ และอุบลราชธานี เพื่อนำคำตอบที่ได้ไปเสนอแนะแนวทางต่างๆ ตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดขึ้น

บทที่ 2 วรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.1 บทนำ

การศึกษาเพื่อพัฒนารูปแบบการจัดการเชิงนิเวศโดยชุมชนในอีสานใต้เป็นการศึกษาที่มีวัตถุประสงค์ เพื่อหาแนวทางการพัฒนานโยบายการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในกลุ่มจังหวัดอีสานใต้ เพื่อกำหนดการจัดการพื้นที่เชิงนิเวศในกลุ่มจังหวัดอีสานใต้เพื่อการอนุรักษ์ เพื่อกำหนดรูปแบบกิจกรรมการท่องเที่ยวและแนวทางการบริหารจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในอีสานใต้ และเพื่อการสนับสนุนยุทธศาสตร์ที่มุ่งเสริมสร้างความเข้มแข็งการพัฒนา และจัดการท่องเที่ยวเชิงพื้นที่กลุ่มจังหวัดอีสานใต้สู่ความยั่งยืน โดยผู้ศึกษาได้ค้นคว้าเอกสาร ตำรา และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อประมวลแนวคิด ทฤษฎี ความรู้ในเรื่องต่าง ๆ เพื่อเป็นแนวทางในการศึกษาดังหัวข้อต่อไปนี้

2.1 บทนำ

2.2 การท่องเที่ยว

2.3 การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

2.4 การมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

2.5 องค์การชุมชนกับการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

2.6 ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.7 นโยบาย ความหมายและความสำคัญ

2.8 นโยบายการท่องเที่ยวของประเทศไทย

2.9 ความหมายของการจัดการ

2.10 การกำหนดขนาดของกลุ่มตัวอย่าง

2.11 สรุป

2.2 การท่องเที่ยว

2.2.1 ความหมายของการท่องเที่ยว

วรรณ วรชวานิช (2539 : 6-7) กล่าวว่าคำว่า "การท่องเที่ยว" เป็นคำที่มีความหมายกว้าง นอกจากการเดินทางเพื่อพักผ่อนหย่อนใจ หรือความสนุกสนานแล้วยังหมายถึง การเคลื่อนย้ายของประชากรจากแห่งหนึ่งไปสู่อีกแห่งหนึ่ง ซึ่งความหมายของ "การท่องเที่ยว" จะขึ้นอยู่กับเงื่อนไข 3 ประการ คือ

- 1) การเดินทางจากที่อยู่อาศัยปกติไปยังที่อื่นเป็นการชั่วคราว

- 2) เป็นการเดินทางด้วยความสมัครใจ
- 3) เดินทางด้วยวัตถุประสงค์ใดๆ ก็ตามที่ไม่ใช่เพื่อการประกอบอาชีพหรือหารายได้

2.2.2 บทบาทและความสำคัญของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว

การท่องเที่ยวเป็นกิจกรรมอย่างหนึ่งของมนุษย์ที่มีจุดประสงค์เพื่อการพักผ่อนหลังประกอบการทำงาน เมื่อจำนวนประชากรมากขึ้น วิถีชีวิตเปลี่ยนแปลงไปตามสภาพเศรษฐกิจที่เจริญขึ้น ความต้องการพักผ่อนเพิ่มขึ้นจนกลายเป็นอุตสาหกรรมที่ใหญ่ที่สุดและมีอัตราการขยายตัวสูงที่สุดในโลก การท่องเที่ยวเป็นกิจการที่ประกอบด้วยธุรกิจหลายประเภท ทั้งที่เกี่ยวข้องโดยตรง เช่น การขนส่ง ที่พักอาศัย แหล่งท่องเที่ยว ธุรกิจด้านอาหาร และที่เกี่ยวข้องโดยอ้อม เช่น การผลิต สินค้าต่าง ๆ ขนบธรรมเนียมประเพณี ทำให้การท่องเที่ยวมีความสำคัญต่อเศรษฐกิจ โดยทำให้เกิดการจ้างแรงงานมากขึ้น ประชากรมีรายได้เพิ่มขึ้น ธุรกิจการคมนาคมขนส่งดีขึ้น ทนสมัย ดุลการชำระเงินและเงินตราต่างประเทศไหลเข้ามากขึ้น นอกจากนี้ยังก่อให้เกิดการปรับปรุงทางด้านโครงสร้างพื้นฐาน สาธารณูปโภคตลอดจนบริการด้านต่าง ๆ การท่องเที่ยวยังช่วยให้เกิดความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี และการดำรงชีวิตของประชากรในประเทศอื่น ๆ ได้ดีขึ้น

2.2.3 รูปแบบและการจัดการท่องเที่ยว (จุลสารการท่องเที่ยวเชิงนิเวศฉบับที่ 20 2541 : 8-9)

การท่องเที่ยวในปัจจุบัน แบ่งออกเป็น 4 ประเภท คือ

- 1) การท่องเที่ยวธรรมชาติ (Natural Tourism) เป็นการท่องเที่ยวเพื่อพักผ่อนหย่อนใจ ความสนุกสนาน ความชื่นชมในแหล่งธรรมชาติเป็นหลัก
- 2) การท่องเที่ยววัฒนธรรม (Cultural Tourism) เป็นการท่องเที่ยวที่มุ่งเน้นเสนอลักษณะ วัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ โบราณคดี และสถานที่ต่าง ๆ ที่มนุษย์สร้างขึ้นและเกี่ยวเนื่องกับความเป็นอยู่ของสังคม เพื่อให้ความรู้และความภาคภูมิใจ
- 3) การท่องเที่ยวแบบบันเทิงและกีฬา (Sport and Entertainment Tourism) เป็นการท่องเที่ยวที่สนองความต้องการของนักท่องเที่ยวและความพึงพอใจในการพักผ่อน สนุกสนาน รื่นเริงบันเทิงใจ ที่มุ่งเน้นการได้รับบริการที่เหมาะสม
- 4) การท่องเที่ยวเพื่อการประชุมและสัมมนา (Business and Convention Tourism) เป็นการเดินทางที่มีวัตถุประสงค์ เพื่อการประชุมสัมมนา การติดต่อทางธุรกิจ ซึ่งอาจมีหรือไม่มีการศึกษาดูงาน และการทัศนศึกษารวมอยู่ด้วยก็ได้

การท่องเที่ยวทั้ง 4 ประเภท อาจแบ่งระดับตามความต้องการการจัดการ ได้ดังนี้

1) การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ (Conservation Tourism) เป็นการท่องเที่ยวที่มุ่งเน้นการอนุรักษ์รักษาทรัพยากรให้คงไว้นานที่สุด ครอบคลุมทรัพยากรทุกประเภท เช่น ธรรมชาติ ประวัติศาสตร์ โบราณคดี วัฒนธรรม รวมทั้งวิถีชีวิตของมนุษย์

2) การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Eco-tourism) เป็นการท่องเที่ยวที่มุ่งเน้นการศึกษาในแหล่งธรรมชาติ เพื่อการรักษาระบบนิเวศโดยคำนึงถึงการมีส่วนร่วมของท้องถิ่นมากเป็นพิเศษ ทั้งนี้เป็นส่วนหนึ่งหรือบางส่วนของ การท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติ และแหล่งวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ที่ให้ความสำคัญต่อระบบนิเวศของพื้นที่นั้น ๆ

3) การท่องเที่ยวแบบประเพณีนิยม (Conventional Tourism) เป็นการท่องเที่ยวที่มุ่งเน้น การนันทนาการ การพักผ่อนหย่อนใจ การทัศนศึกษา การประชุม สัมมนา การติดต่อธุรกิจที่ให้ความสำคัญ ในการตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวเป็นหลัก

4) การท่องเที่ยวที่ขัดต่อศีลธรรม (Immorality Tourism) เป็นการท่องเที่ยวที่ขัดต่อ ศีลธรรม จริยธรรม และขนบธรรมเนียมประเพณี ซึ่งยังคงมีแอบแฝงอยู่ในทุกส่วน หรือมีการพัฒนาอย่าง ถูกกฎหมายในบางพื้นที่ เช่น การค้าบริการทางเพศ บ่อนการพนัน

2.2.4 ผลกระทบจากการท่องเที่ยว

พงศ์ศานต์ พิทักษ์มหาเกตุ (2538 : 29-30) ได้กล่าวถึงสูตรสำเร็จในการส่งเสริมการท่องเที่ยว โดยการโฆษณาประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยวที่พบใหม่ผ่านสื่อมวลชนแขนงต่าง ๆ พร้อมทั้งเชิญชวนให้ บริษัทนำเที่ยวจัดรายการนำเที่ยว และนักลงทุนเข้าไปสร้างสิ่งรองรับนักท่องเที่ยวในท้องถิ่น ทำให้สามารถ ดึงดูดนักท่องเที่ยวได้เป็นจำนวนมาก ถือว่าเป็นการส่งเสริมการท่องเที่ยวแบบคนหมู่มาก (Mass Tourism) ที่เน้นการเพิ่มปริมาณนักท่องเที่ยวเพียงอย่างเดียว โดยไม่คำนึงถึงคุณภาพของนักท่องเที่ยว การส่งเสริมการท่องเที่ยวที่ไม่ได้วางแผนป้องกันปัญหาต่าง ๆ ที่จะตามมา และไม่ได้ศึกษาหรือกำหนดขีด ความสามารถในการรองรับของพื้นที่ (Carrying Capacity) ทำให้ทรัพยากรการท่องเที่ยวในท้องถิ่นที่เป็น สมบัติที่มีค่า มีความเปราะบาง มีอยู่อย่างจำกัด และไม่มีในท้องถิ่นอื่น ๆ อีก เกิดความเสื่อมโทรม สูญเสีย คุณค่า หมดสภาพอย่างสิ้นเชิงในเวลาอันรวดเร็ว ทำให้ทำลายโอกาสในการประกอบธุรกิจของชาวบ้านใน ท้องถิ่นตลอดไป

ผลกระทบด้านลบต่อสิ่งแวดล้อมที่เกิดจากการท่องเที่ยวสรุปได้ดังนี้ (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย 2536 : 10-14)

2.2.4.1 ผลกระทบของการท่องเที่ยวต่อสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ

- 1) ความเสื่อมโทรมของแหล่งท่องเที่ยวและปัญหามลภาวะ
- 2) การบุกรุกที่สาธารณประโยชน์

3) การก่อสร้างอาคารและสิ่งปลูกสร้างขัดต่อทัศนียภาพ ไม่กลมกลืน และ
แออัด

4) การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและสิ่งอำนวยความสะดวกไม่ได้คำนึงถึง
สภาพแวดล้อม

2.2.4.2 ผลกระทบของการท่องเที่ยวต่อสิ่งแวดล้อมทางสังคมและวัฒนธรรม

1) เพศพาณิชย์ ทำให้เกิดปัญหาโรคเอดส์ กามโรค และการล่อลวงหญิงและเด็ก
ตามมา

2) ปัญหาอาชญากรรม

3) ค่าครองชีพในท้องถิ่นสูง -

4) การหลอกลวงเอาเปรียบนักท่องเที่ยว เกิดผลเสียต่อภาพพจน์ของประเทศ

5) ความไม่เสมอภาคในการมุ่งเน้นการพัฒนาเฉพาะพื้นที่

6) เกิดค่านิยมที่ไม่ถูกต้อง เช่น ค่านิยมการบริโภค

7) การเปลี่ยนวัฒนธรรมประเพณี จากการนำวัฒนธรรมประเพณีมาเป็น
สิ่งจูงใจในการท่องเที่ยว ขาดความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตจริง และคุณค่าในท้องถิ่น

8) ความขัดแย้งระหว่างเจ้าของท้องถิ่นกับนักท่องเที่ยว จากพฤติกรรมที่ต่างกัน
โดยเฉพาะนักท่องเที่ยวที่เป็นชาวต่างชาติ

9) ลดคุณค่าของงานศิลปหัตถกรรม เนื่องจากเน้นการค้ามากเกินไป

2.3 การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

2.3.1 ความเป็นมา

การขยายตัวของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวถึงแม้จะเป็นผลดีต่อเศรษฐกิจ แต่การพัฒนาการท่องเที่ยวที่มุ่งแต่การตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวจนไม่ได้คำนึงถึงผลกระทบด้านลบ ทำให้แหล่งเที่ยวเสื่อมโทรมลงจนขาดความดึงดูดใจ ไม่สามารถใช้ประโยชน์ได้อย่างยั่งยืน จึงทำให้เกิดแนวความคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวที่มีความรับผิดชอบต่อธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และก่อให้เกิดผลกระทบด้านลบน้อยที่สุดต่อสภาพแวดล้อม วัฒนธรรม ประเพณีของท้องถิ่น และให้ประโยชน์ต่อคนท้องถิ่นมากที่สุด เป็นการท่องเที่ยวแนวใหม่ที่เกิดขึ้นเพื่อพยายามแก้ปัญหาที่เกิดจากการท่องเที่ยวแบบเดิม ซึ่ง Elizabeth Boo (1991 อ้างในศูนย์วิจัยป่าไม้ 2538:3-1 ถึง 3-2) กล่าวว่าสาเหตุมาจากแนวโน้ม 2 ประการ คือ

1) แนวโน้มเรื่องการอนุรักษ์ กิจกรรมการพัฒนาที่เกิดขึ้นในและรอบพื้นที่อนุรักษ์ส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศ ทำให้ทรัพยากรธรรมชาติเสื่อมโทรม การพัฒนาทางเศรษฐกิจไม่ยั่งยืน ทำให้เกิดแนวคิดในการใช้ประโยชน์พื้นที่อนุรักษ์เป็นแหล่งพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมควบคู่ไปกับการสงวนรักษา

ระบบนิเวศ การส่งเสริมการท่องเที่ยวทำให้เกิดการจ้างงานและสร้างรายได้จำนวนมากในระดับชาติและท้องถิ่น เกิดแรงจูงใจทางเศรษฐกิจให้ราษฎรตระหนักถึงความสำคัญและช่วยกันรักษาทรัพยากรธรรมชาติ

2) แนวโน้มเรื่องการท่องเที่ยว ความตื่นตัวต่อปัญหาสิ่งแวดล้อม และทรัพยากรธรรมชาติที่เกิดขึ้นทั่วโลก ทำให้ในระยะ 10 ปีที่ผ่านมาความต้องการของนักท่องเที่ยวเปลี่ยนไปต้องการท่องเที่ยวแบบผจญภัย การเข้าไปมีส่วนร่วมและสัมผัสกับธรรมชาติ การศึกษาหาความรู้เกี่ยวกับสถานที่ที่ไปเยือน ซึ่งจะเห็นได้จากจำนวนนักท่องเที่ยวตามอุทยานและพื้นที่อนุรักษ์ที่เพิ่มขึ้น

นอกจากนั้นการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (2540:9) ยังได้กล่าวถึงที่มาของแนวความคิดการพัฒนากการท่องเที่ยวในทิศทางที่ยั่งยืนในประเทศไทยว่าเกิดกระแสที่สำคัญ 3 ด้านคือ

1) กระแสความต้องการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ
2) กระแสความต้องการในการศึกษาเรียนรู้ หรือมีประสบการณ์ด้านสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ

3) กระแสความต้องการพัฒนาคน โดยการมีส่วนร่วมของประชาชน

ทางเลือกในการท่องเที่ยวใหม่ (Alternative Tourism) นี้มีหลายรูปแบบ แต่ที่กำลังเป็นที่สนใจในปัจจุบัน คือ Ecotourism ซึ่งการท่องเที่ยวในรูปแบบนี้มีชื่อเรียกต่างกันไปมีแนวคิดเดียวกัน เช่น การท่องเที่ยวสีเขียว (Green Tourism) การท่องเที่ยวแบบนุ่มนวล (Soft Tourism) การท่องเที่ยวอย่างมีความรับผิดชอบ (Responsible Tourism) ในการศึกษาครั้งนี้จะใช้คำซึ่งเป็นที่นิยมและรู้จักกันดีคือ Ecotourism ซึ่งราชบัณฑิตยสถานได้บัญญัติศัพท์ภาษาไทยว่า การท่องเที่ยวเชิงนิเวศหรือนิเวศสัญจร

2.3.2 ความหมายของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

จากแนวคิดดังกล่าวข้างต้นมีผู้ให้ความหมายของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศไว้อย่างหลากหลายดังนี้

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย “การท่องเที่ยวอย่างมีความรับผิดชอบต่อแหล่งธรรมชาติที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นและแหล่งวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศในพื้นที่ โดยมีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของผู้ที่เกี่ยวข้อง ภายใต้การจัดการสิ่งแวดล้อมและการท่องเที่ยวอย่างมีส่วนร่วมของท้องถิ่น เพื่อมุ่งเน้นให้เกิดจิตสำนึกต่อการรักษาระบบนิเวศอย่างยั่งยืน” (จุลสารการท่องเที่ยวเชิงนิเวศฉบับที่ 20 2541:9)

Hector Ceballos-Lascurain แห่งสหภาพสากลว่าด้วยการอนุรักษ์หรือ International Union for the Conservation of Nature and Natural Resources – IUCN (1990 อ้างใน ศูนย์วิจัยป่าไม้ 2538:3-2) " เป็นการท่องเที่ยวรูปแบบหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับการเดินทางไปยังแหล่งธรรมชาติโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อชื่นชม ศึกษาเรียนรู้ และเพลิดเพลินไปกับทัศนียภาพ พืชพรรณ และสัตว์ป่า ตลอดจนลักษณะทางวัฒนธรรมที่ปรากฏในแหล่งธรรมชาติเหล่านั้น"

Elizabeth Boo (1991 อ้างใน ศูนย์วิจัยป่าไม้ 2538:3-3) องค์การเอกชนที่มีบทบาทโดยตรงเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ "การเดินทางไปเยือนแหล่งธรรมชาติโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเรียนรู้ถึงวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ธรรมชาติด้วยความระมัดระวังไม่ให้เกิดการเปลี่ยนแปลงหรือทำลายคุณค่าของระบบนิเวศ และในขณะเดียวกันก็ช่วยสร้างโอกาสทางเศรษฐกิจที่ส่งผลให้การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติเกิดประโยชน์ต่อประชาชนท้องถิ่น"

Western (1993 อ้างใน ศูนย์วิจัยป่าไม้ 2538:3-3) ได้ปรับปรุงจาก The Ecotourism Society ว่า "การเดินทางท่องเที่ยวที่รับผิดชอบต่อแหล่งธรรมชาติ ซึ่งมีการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนท้องถิ่นดีขึ้น"

Australian Department (1994 อ้างใน Dowling 1995 : 87) "การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ คือ การท่องเที่ยวทางธรรมชาติ ซึ่งเกี่ยวข้องกับการศึกษาและสื่อความหมายของสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ และมีการจัดการเพื่อความยั่งยืนของระบบนิเวศ สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ หมายรวมถึง วัฒนธรรม และความยั่งยืนของระบบนิเวศ เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ทรัพยากรอย่างยาวนานที่กลับคืนอย่างเหมาะสมต่อชุมชนท้องถิ่น"

จากความหมายที่กล่าวมาข้างต้นสามารถสรุปได้ดังนี้ "การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ หมายถึง การท่องเที่ยวแหล่งธรรมชาติในรูปแบบกิจกรรมที่ไม่ทำลายทรัพยากรธรรมชาติ มีการจัดการพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวโดยคำนึงถึงความสามารถในการรองรับ และให้ความสำคัญต่อการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นในการจัดการ ให้ความรู้ด้านนิเวศวิทยาแก่นักท่องเที่ยวในระดับต่าง ๆ สามารถตอบสนองความพอใจของนักท่องเที่ยวได้ในระยะยาว และกระจายผลประโยชน์ให้ตกอยู่ในท้องถิ่นมากที่สุด"

2.3.3 การท่องเที่ยวเชิงนิเวศกับการพัฒนาแบบยั่งยืน

การท่องเที่ยวเชิงนิเวศได้รับการผลักดันให้เป็นองค์ประกอบสำคัญอย่างหนึ่งของการพัฒนาอย่างยั่งยืน (World Commission on Environment and Development 1987 อ้างในศูนย์วิจัยป่าไม้ 2538 : 3-1) ซึ่ง วรรณา วงษ์วานิช (2539 : 75) ได้ให้ความหมายของการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนไว้ว่า "การพัฒนาที่สามารถตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวและผู้เป็นเจ้าของท้องถิ่นในปัจจุบัน โดยที่มีการปกป้องและสงวนรักษาโอกาสต่าง ๆ ของอนุชนรุ่นหลังด้วย การท่องเที่ยวนี้จะหมายรวมถึงการจัดการทรัพยากรเพื่อตอบสนองความจำเป็นทางเศรษฐกิจ สังคม และความงามทางสุนทรียภาพ ในขณะที่สามารถรักษาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม และระบบนิเวศด้วย"

2.3.4 หลักการของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

วรรณพร วณิชชานุกร (2540 : 13) ได้สรุปหลักการของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศจากความเห็นของนักวิชาการหลาย ๆ ท่านไว้ดังนี้

- 1) เป็นการท่องเที่ยวที่ไม่ก่อให้เกิดความเสื่อมโทรมทางสภาพแวดล้อม
- 2) ก่อให้เกิดประโยชน์ระยะยาวแก่ทรัพยากรชุมชนในท้องถิ่น และอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวเอง ส่วนหนึ่งของรายได้ควรย้อนไปสู่การอนุรักษ์
- 3) การเสริมสร้างประสบการณ์ให้นักท่องเที่ยว เป็นการศึกษาด้านวิทยาศาสตร์ สิ่งแวดล้อม สภาพสังคมและวัฒนธรรมท้องถิ่น ควรสนับสนุนให้นักท่องเที่ยวมีความรับผิดชอบ ทั้งด้าน คุณธรรม จริยธรรม และพฤติกรรมของตนเองที่มีต่อสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ และวัฒนธรรมในชุมชน ที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว
- 4) ในการสร้างหรือการจัดการใด ๆ ควรยอมรับในข้อจำกัดของสภาพแหล่งท่องเที่ยว ตามลักษณะที่เป็นอยู่ หากมีการพัฒนาหรือเปลี่ยนแปลงควรเป็นไปเพื่อให้ทัศนียภาพของท้องถิ่นดีขึ้น ตลอดจนการลงทุนทางด้านการท่องเที่ยวก็เป็นไปเพื่อสนับสนุนเศรษฐกิจและกิจกรรมต่าง ๆ ในท้องถิ่น ไม่พึ่งพาการลงทุนของต่างชาติ ซึ่งเป็นการลดการไหลออกของรายได้ไปยังต่างประเทศ
- 5) ในการวางแผน ตัดสินใจ และดำเนินงาน ตลอดจนการควบคุม ควรให้คนในท้องถิ่น มีส่วนร่วมมากที่สุด มิใช่เป็นเพียงเป้าหมายของการท่องเที่ยว และให้บุคคลภายนอกมาคิดและตัดสินใจ เพียงฝ่ายเดียว เพราะจะไม่เป็นไปตามความต้องการของคนในท้องถิ่นอย่างแท้จริง
- 6) ผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยวมีบทบาทสำคัญในการอนุรักษ์การท่องเที่ยวให้มีคุณภาพยั่งยืน ถ้ามีการจัดทำธุรกิจอย่างถูกต้องเหมาะสม นับตั้งแต่การใช้วัสดุที่ไม่ทำลาย สภาพแวดล้อม และสามารถนำมาใช้ใหม่ได้ การมีมัคคุเทศก์ที่มีความรู้ในระบบนิเวศและวัฒนธรรมของแหล่งท่องเที่ยว อย่างแท้จริง การให้การศึกษาแก่นักท่องเที่ยวเกี่ยวกับวัฒนธรรมประเพณีของท้องถิ่นที่เป็นจุดหมายปลายทางก่อนที่จะไปถึง
7. มีการจัดการและควบคุมจำนวนของนักท่องเที่ยวให้อยู่ในระดับที่เหมาะสม และไม่ เกินความสามารถของชุมชนในท้องถิ่น และระบบนิเวศของแหล่งท่องเที่ยวที่จะรองรับได้ อีกทั้งมี นักท่องเที่ยวสม่ำเสมอตลอดทั้งปี (1995 : 87-90) กล่าวถึงหลักการสำคัญซึ่งเป็นพื้นฐานของการท่องเที่ยว เิงนิเวศมี 5 ประการ คือ

ส่วน Dr. Ross K Dowling (1995-87-90) กล่าวถึงหลักการสำคัญซึ่งเป็นพื้นฐานของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศว่ามี 5 ประการคือ

- 1) มีธรรมชาติเป็นพื้นฐาน (Nature-Based) การท่องเที่ยวเชิงนิเวศให้ความสำคัญต่อ ลักษณะของชีววิทยา กายภาพ และวัฒนธรรม การท่องเที่ยวเชิงนิเวศต้องพึ่งพาธรรมชาติ และรวมไปถึง องค์ประกอบด้านวัฒนธรรม ซึ่งเกิดขึ้นในสภาพธรรมชาติ การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติมีความจำเป็นใน การวางแผน การพัฒนา และการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
- 2) ความยั่งยืนของระบบนิเวศ (Ecologically Sustainable) การท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็น การท่องเที่ยวในธรรมชาติที่มีความยั่งยืนของระบบนิเวศ ความท้าทายของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอยู่ที่

ความสามารถที่จะพัฒนาการท่องเที่ยวและคุณภาพของสินค้าโดยปราศจากผลกระทบด้านลบต่อสิ่งแวดล้อม ทั้งรูปแบบ สถานที่ และระดับของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศต้องไม่ทำลายธรรมชาติ

3) การศึกษาสิ่งแวดล้อม (Environmentally Educative) เป็นองค์ประกอบที่แยกการท่องเที่ยวเชิงนิเวศออกจากการท่องเที่ยวทางธรรมชาติรูปแบบอื่น การศึกษาและการสื่อความหมายธรรมชาติเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้ประสบการณ์การท่องเที่ยวเชิงนิเวศสนุกสนานและมีความหมาย การท่องเที่ยวเชิงนิเวศดึงดูดความสนใจของคนที่ปรารถนาจะสัมผัสธรรมชาติเพื่อพัฒนาความรู้ จิตสำนึก และความชื่นชมต่อธรรมชาติ ยิ่งไปกว่านั้นการท่องเที่ยวเชิงนิเวศยังอาจทำให้เกิดผลดีต่อสิ่งแวดล้อมโดยการส่งเสริมจิตสำนึกในการอนุรักษ์ อันจะทำให้ลดการพึ่งพาทรัพยากรธรรมชาติลง

ส่วนการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยก็ได้กล่าวถึงองค์ประกอบของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศไว้ว่าดังนี้ (จุลสารการท่องเที่ยวเชิงนิเวศฉบับที่ 20 2541 : 9-10)

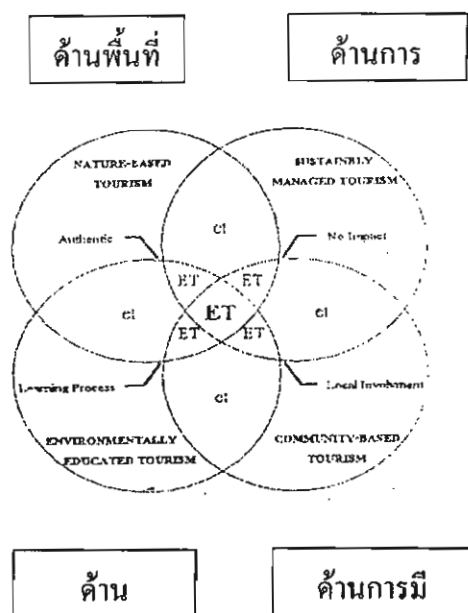
1) เป็นการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติ (Nature-based) เป็นหลักที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น (Identical or Authentic or Endemic our Unique) ทั้งนี้รวมถึงแหล่งวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศ (Eco-system) ในพื้นที่นั้น ๆ

2) เป็นการท่องเที่ยวที่มีการจัดการอย่างยั่งยืน (Sustainable Management) เพื่อให้เกิดเป็นการท่องเที่ยวที่มีความรับผิดชอบต่อ (Responsibly Travel) ที่ไม่มีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและสังคม (No or Low Impact)

3) เป็นการท่องเที่ยวที่มีกระบวนการเรียนรู้ (Learning Process) โดยมีการให้การศึกษา (Education) เกี่ยวกับสภาพแวดล้อมและระบบนิเวศของแหล่งท่องเที่ยว เป็นการเพิ่มพูนความรู้ (Knowledge) ประสบการณ์ (Experience) ความประทับใจ (Appreciate) เพื่อสร้างความตระหนักและปลูกจิตสำนึกที่ถูกต้องทั้งต่อนักท่องเที่ยว ประชาชนท้องถิ่น และผู้ประกอบการที่เกี่ยวข้อง

4) เป็นการท่องเที่ยวที่คำนึงถึงการมีส่วนร่วมของชุมชน (Involvement of Local Community or People Participation) เพื่อก่อให้เกิดผลประโยชน์ต่อท้องถิ่น (Local Benefit) โดยหมายถึง การกระจายรายได้ การยกระดับคุณภาพชีวิต และการได้รับผลตอบแทน เพื่อกลับมาบำรุงรักษาและจัดการแหล่งท่องเที่ยว และในที่สุดแล้วท้องถิ่นสามารถควบคุมการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างมีคุณภาพ ท้องถิ่นในที่นี่เริ่มจากระบบรากหญ้า (Grass Root) จนถึงการปกครองท้องถิ่น และอาจรวมการมีส่วนร่วมของผู้ที่เกี่ยวข้อง

การท่องเที่ยวเชิงนิเวศจะสมบูรณ์ได้ต้องมีองค์ประกอบครบทั้ง 4 ด้าน หากขาดด้านใดด้านหนึ่งไปจะทำให้ความสมบูรณ์ลดน้อยลง ดังแสดงในรูปที่ 2.1

รูปที่ 2.1 หลักการพื้นฐานที่สำคัญของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Ecotourism)

ที่มา : การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย

จากองค์ประกอบของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่กล่าวมา ศูนย์วิจัยป่าไม้ได้สรุปวัตถุประสงค์ของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

- 1) เพื่อพัฒนาจิตสำนึก (Awareness) และความเข้าใจ (Understanding) ของนักท่องเที่ยวในการทำคุณประโยชน์แก่สิ่งแวดล้อมและเศรษฐกิจ
  - 2) เพื่อเพิ่มพูนประสบการณ์ที่มีคุณภาพหรือคุณค่าสูงให้แก่นักท่องเที่ยวหรือผู้มาเยือนแหล่งท่องเที่ยว
  - 3) เพื่อปรับปรุงคุณภาพชีวิตของชุมชนที่แหล่งท่องเที่ยวตั้งอยู่
  - 4) เพื่อดูแลรักษาและคงไว้ ซึ่งคุณภาพสิ่งแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยว
- องค์ประกอบของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศตามที่ศูนย์วิจัยป่าไม้และการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยกล่าวถึงสามารถสรุปได้ดังนี้

- 1) เป็นการท่องเที่ยวในแหล่งธรรมชาติที่สามารถตอบสนองความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวที่ต้องการศึกษาธรรมชาติ
- 2) เป็นการท่องเที่ยวที่มีกระบวนการเรียนรู้เกี่ยวกับสภาพแวดล้อมและระบบนิเวศอันก่อให้เกิดความตระหนักและสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมแก่นักท่องเที่ยว ประชาชนท้องถิ่น ภาครัฐ ภาคเอกชน และผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยว

3) เป็นการท่องเที่ยวที่มีการจัดการอย่างยั่งยืน เพื่อไม่ให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมหรือเกิดน้อยที่สุด

4) เป็นการท่องเที่ยวที่คำนึงถึงการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น เพื่อประโยชน์ต่อท้องถิ่นในระยะยาว นอกจากนี้ยังช่วยพัฒนาความสามารถในการพัฒนาการท่องเที่ยวและสร้างความตระหนักในคุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่น

2.3.6 นักท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

การท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็นการท่องเที่ยวของผู้ที่สนใจในธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ซึ่งสามารถแบ่งตามระดับความสนใจได้เป็น 4 กลุ่ม ดังนี้ (วรรณา วงษ์วานิช 2539 : 75-76) .

1) กลุ่มนักธรรมชาติวิทยา (Naturalists) เดินทางท่องเที่ยวเพื่อการศึกษาวิจัย พืชสัตว์ และสิ่งแวดล้อมในระบบนิเวศหนึ่ง ๆ

2) กลุ่มนักท่องเที่ยวผู้รักธรรมชาติ (Nature Tourists) หรือมักนิยมไพร สนใจความงามของธรรมชาติและการดำรงชีพแบบดั้งเดิมของคนในท้องถิ่น

3) กลุ่มนักท่องเที่ยวที่แสวงหาความตื่นเต้นผจญภัย (Mainstream Nature Tourists) ในสภาพธรรมชาติที่ห่างไกลความเจริญ และมีความลำบากในการเข้าถึง

4) กลุ่มนักท่องเที่ยวทั่วไปที่ต้องการชื่นชมธรรมชาติ (Causal Tourists) เพื่อเพิ่มประสบการณ์ในการท่องเที่ยวของตน

2.3.7 กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่เหมาะสมควรเป็นกิจกรรมที่เน้นการศึกษาหาความรู้ในระบบนิเวศ และวัฒนธรรมท้องถิ่น ควบคู่ไปกับการได้รับความเพลิดเพลิน ทั้งนี้ต้องเป็นกิจกรรมที่มีผลกระทบน้อยที่สุดหรือสามารถป้องกันแก้ไขได้ กิจกรรมที่จัดเป็นกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศแบ่งได้ดังนี้ (สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย 2540 : 3-19 ถึง 3-20)

2.3.7.1 กิจกรรมเชิงนิเวศในแหล่งธรรมชาติ ได้แก่

- 1) เดินป่า (hiking /trekking /walking)
- 2) ศึกษาธรรมชาติ (nature educating)
- 3) ส่องสัตว์/ดูนก (animal/bird watching)
- 4) เทียวถ้ำ/น้ำตก (cave/waterfall exploring)
- 5) พายเรือ แคนู/คะยัค/เรือใบ/กระดานโต้ลม (canoeing /kayak/sail boating wind surfing)
- 6) ดำน้ำดูปะการัง น้ำตื้น/น้ำลึก (snorkeling/scuba diving)

- 7) ตั้งแคมป์ (tent camping)
- 8) ล่องแพ (rafting)
- 9) ซี่ม้านั่งช้าง (horse/elephant riding)

2.3.7.2 กิจกรรมกึ่งนิเวศ

- 1) ถ่ายรูป บันทึกภาพ/เสียง (photographing)
- 2) ศึกษาท้องฟ้า (sky interpretating)
- 3) ซี่จักรยานท่องเที่ยว/เสือภูเขา (terrain/mountain biking)
- 4) ปีนไต่เขา (rock/mountain climbing)
- 5) ตกปลา (fishing)

2.3.7.3 กิจกรรมทางวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์

- 1) ชมความงาม ความเก่าแก่ ลักษณะเฉพาะตัวของแหล่งประวัติศาสตร์
- 2) ศึกษาเรียนรู้ประวัติ ความเป็นมาของแหล่งโบราณคดี ประวัติศาสตร์
- 3) ศึกษาชื่นชมงานศิลปกรรม และวัฒนธรรม
- 4) ร่วมกิจกรรม เรียนรู้พฤติกรรมของผู้คน
- 5) การศึกษาเรียนรู้การผลิตของที่ระลึก และสินค้าพื้นเมือง

2.3.8 หลักสำคัญในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

อนุชาติ พวงสาละ (2536 อ้างใน วรรณา วงษ์วานิช 2539 : 74) ได้กล่าวถึงหลักการเบื้องต้นในการปฏิบัติสำหรับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ไว้ดังนี้

- 1) มุ่งพัฒนาการท่องเที่ยวในประเทศก่อน ส่วนการพัฒนาการท่องเที่ยวระหว่างประเทศนั้นจะต้องเหมาะสมกับระบบสาธารณูปโภคที่รองรับเป็นสำคัญ
- 2) ประชาชนในท้องถิ่นจะต้องมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในโครงการต่าง ๆ ที่จะมีผลกระทบต่อวิถีชีวิตของคนส่วนใหญ่ในพื้นที่
- 3) ต้องคำนึงถึงขีดความสามารถในการรองรับทุก ๆ ด้าน ทั้งจำนวนนักท่องเที่ยว สถานที่ท่องเที่ยว ชุมชน และสภาพแวดล้อมโดยรอบ
- 4) มุ่งให้วัสดุและผลิตภัณฑ์ในท้องถิ่น
- 5) เน้นการกระจายรายได้สู่ท้องถิ่น โดยมุ่งประโยชน์ในระยะยาวของชุมชน
- 6) คุณค่าของสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมนั้นเป็นคุณค่าที่มีอยู่ในตัวเอง (Intensive Value) จึงมีคุณค่ามากกว่าในฐานะเป็นเพียงแหล่งรองรับการท่องเที่ยวเท่านั้น ความอยู่รอดในระยะยาวจึงเป็นสิ่งที่ไม่อาจละเลยได้

7) การปรับตัวเปลี่ยนแปลงนั้นเป็นสิ่งจำเป็น แต่ทั้งนี้ต้องไม่ขัดกับหลักการดังกล่าวข้างต้น

8) ภาครัฐกิจการท่องเที่ยว องค์กรท้องถิ่น องค์กรด้านสิ่งแวดล้อม และรัฐบาลมีหน้าที่ทำงานร่วมกันอย่างเสมอภาคและอยู่บนหลักการข้างต้น

ส่วนวรรณา วงษ์พานิช (2539 : 76-77) กล่าวถึง หลักสำคัญในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ไว้ดังนี้

1) การกำหนดเขตกิจกรรมที่เกี่ยวข้องเนื่องกับการท่องเที่ยว (Zoning of The Various Activities) โดยใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่เข้าช่วย เช่น ระบบสารสนเทศทางภูมิศาสตร์ (Geographical Information System – GIS)

2) การควบคุมนักท่องเที่ยวโดยเฉพาะอย่างยิ่งในระบบนิเวศที่มีความเปราะบางทางธรรมชาติ โดยคำนึงถึงความสามารถในการรองรับนักท่องเที่ยวของแต่ละพื้นที่

3) การจัดเตรียมข้อมูลที่เป็นประโยชน์สำหรับนักท่องเที่ยว ทั้งในแง่การอนุรักษ์และประสบการณ์การท่องเที่ยว หรือจัดตั้งศูนย์ให้ข้อมูลในแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญ

4) ส่งเสริมและพัฒนาสถานที่ท่องเที่ยวใกล้เคียงเพิ่มขึ้น เพื่อลดความแออัดของพื้นที่ท่องเที่ยวหลัก

5) การนำกฎหมายมาบังคับใช้อย่างจริงจังสำหรับผู้กระทำการฝ่าฝืน เช่น การลักลอบตัดไม้ การลักลอบเก็บปะการัง

6) การควบคุมสิ่งก่อสร้างต่าง ๆ ในบริเวณแหล่งท่องเที่ยวให้มีความกลมกลืนกับสภาพแวดล้อม รวมทั้งควบคุมระบบกำจัดขยะ สิ่งปฏิกูลและน้ำเสียจากสิ่งก่อสร้างต่าง ๆ

วรรณพร วณิชชานุกร (มปป : 65-68) ได้ประมวลแนวทางในการแปลงหลักการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศมาสู่การปฏิบัติที่หลายแห่งประสบความสำเร็จมาแล้วดังต่อไปนี้

1) การบริหาร ควบคุม และจัดการทรัพยากรท่องเที่ยวมีประสิทธิภาพ โดยมีรูปแบบการบริหารในสองระดับ คือ ระดับแนวนอน ประกอบด้วยหน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้อง และระดับแนวตั้ง คือ หน่วยงานของรัฐในส่วนกลาง ส่วนภูมิภาค และส่วนท้องถิ่น รวมทั้งองค์กรที่ไม่ใช่ของรัฐแต่มีบทบาทในการปกป้องผลประโยชน์ส่วนรวม และสามารถเข้าถึงข้อมูล ข่าวสาร แรงงาน ความรู้ ความชำนาญของคนท้องถิ่นได้ การดำเนินงานควรครอบคลุมเรื่องต่าง ๆ เช่น

- บริหารงานให้เป็นไปตามแผนแม่บทที่วางไว้ในแหล่งท่องเที่ยวแต่ละแห่ง
- ควบคุมจำนวนนักท่องเที่ยวไม่ให้เกิดแม่บทที่วางไว้ในแหล่งท่องเที่ยวแต่ละแห่ง
- ตรวจสอบกิจกรรมและพฤติกรรมของนักท่องเที่ยว ตลอดจนการดำเนินงานของบริษัท

นำเที่ยวให้มีความรับผิดชอบต่อสภาพแวดล้อม

- จัดให้มีคู่มือการดำเนินงานท่องเที่ยวเชิงนิเวศทั้งของภาครัฐและเอกชน
- ปรับปรุงกฎ ระเบียบ และ/หรือกฎหมาย เพื่อการดำเนินการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างมี

ประสิทธิภาพ

- กำหนดมาตรฐานสิ่งแวดล้อม และรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมให้ได้ตามมาตรฐาน
- กำหนดดัชนีทางเศรษฐกิจให้สอดคล้องกับการพัฒนาอย่างยั่งยืน
- ให้การศึกษา และฝึกอบรมบุคลากรในอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวให้มีสำนึกในเรื่องการ

อนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

2) บทบาทที่เหมาะสมของเอกชนในอุตสาหกรรมท่องเที่ยว

ภาคเอกชนเป็นผู้ที่ต้องปฏิบัติตามนโยบายในแผนแม่บทการพัฒนาการท่องเที่ยวและกฎระเบียบของอุทยานแห่งชาติ ตลอดจนเป็นผู้ออกแบบกิจกรรมของนักท่องเที่ยว ภาคเอกชนจึงต้องมีนโยบายการบริหารและควบคุมจัดการที่ชัดเจน ต้องมีนโยบายที่สอดคล้องระหว่างภาคอนุรักษ์และธุรกิจ นอกจากนี้บริษัทนำเที่ยวควรมีความรับผิดชอบต่อธรรมชาติและชื่อเสียงในการโฆษณา โดยไม่สร้างความคาดหวังให้นักท่องเที่ยวมากเกินไปจนเกินความจริง

3) บทบาทที่ถูกต้องของมัคคุเทศก์หรือผู้นำเที่ยว

มัคคุเทศก์หรือผู้นำเที่ยวเป็นผู้ที่จะทำให้การท่องเที่ยวเป็นไปโดยมีความรับผิดชอบต่อสภาพแวดล้อมและวัฒนธรรม โดยจัดประสบการณ์ที่ทรงคุณค่าให้นักท่องเที่ยว ช่วยให้การจัดการควบคุมแหล่งท่องเที่ยวเป็นไปตามแผน และทำให้การพบปะระหว่างนักท่องเที่ยวกับประชาชนท้องถิ่นเป็นไปด้วยดี

WEILER และ DAVIS (1993) ได้ศึกษาบทบาทของมัคคุเทศก์ด้านธรรมชาติในออสเตรเลียที่จะทำให้การนำเที่ยวดำเนินไปอย่างเหมาะสม ทำให้ได้ข้อสรุปที่น่าสนใจดังนี้

- มัคคุเทศก์ควรจัดกิจกรรมให้มีผลกระทบน้อยที่สุดต่อสภาพแวดล้อมและคำนึงถึงความสามารถในการรองรับของระบบนิเวศ มัคคุเทศก์ต้องมีความรู้เรื่องระบบนิเวศและหลักการอนุรักษ์ และสามารถอธิบายให้นักท่องเที่ยวเข้าใจได้ อันจะมีผลต่อพฤติกรรมตลอดจนทัศนคติที่ดีและรับผิดชอบต่อสภาพแวดล้อม

- บทบาทของมัคคุเทศก์ทางธรรมชาติจะมากกว่าเป็นผู้จัดเตรียมการเป็นผู้นำกลุ่มเป็นครู เป็นผู้ให้ความบันเทิง กล่าวคือ ต้องเป็นผู้สร้างจิตสำนึกด้านสิ่งแวดล้อม และเป็นผู้อธิบายเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมได้ดี สามารถเปลี่ยนทัศนคติของนักท่องเที่ยวให้หันมาร่วมกันอนุรักษ์สภาพแวดล้อมในระยะยาวต่อไป ดังนั้นจึงจำเป็นต้องมีการฝึกอบรมมัคคุเทศก์ให้มีทักษะทั้งการนำเที่ยว และมีความรู้เรื่องสภาพแวดล้อมเป็นอย่างดี ซึ่งต้องอาศัยความร่วมมือจากสถาบันการศึกษาต่าง ๆ

4) การมีส่วนร่วมของชุมชนในท้องถิ่น หลักการของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศได้กำหนดให้ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยว ซึ่งถือเป็นการคืนอำนาจการจัดการทรัพยากรให้ผู้เป็นเจ้าของ คนท้องถิ่นควรเข้ามามีส่วนร่วมในการวางแผนและตัดสินใจว่าการท่องเที่ยวควรเป็นลักษณะใด ชนิดและปริมาณนักท่องเที่ยวที่ต้องการ มีการกำหนดอัตราการขยายตัวที่สม่ำเสมอ มีหน้าที่ควบคุมดูแลคุณภาพของสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรให้อยู่ในสภาพที่ดี มีการตกลงร่วมกันว่าผลตอบแทนของชุมชนควรเป็นในรูปแบบใด และการท่องเที่ยวเชิงนิเวศควรเป็นขนาดเล็กที่คนท้องถิ่นสามารถเป็นเจ้าของธุรกิจได้ สิ่งอำนวยความสะดวกควรเป็นแบบธรรมดาที่ไม่ต้องลงทุนมาก ใช้ผลผลิตในท้องถิ่นในการดำเนินการทั้งวัสดุและแรงงานเพื่อลดการไหลออกของรายได้

2.3.9 แนวความคิดเกี่ยวกับความสามารถในการรองรับ

PHILIP DEARDEN (1997:50-52) กล่าวถึง องค์ประกอบของความสามารถในการรองรับว่ามี 3 ประการ ได้แก่

- 1) ความสามารถในการรองรับด้านกายภาพ หมายถึง จำนวนคนหรือสิ่งอื่น ๆ เช่น ยานพาหนะ ที่สามารถเข้ามาในพื้นที่ได้
- 2) ความสามารถในการรองรับด้านสังคม หมายถึง จำนวนคนที่สามารถอยู่ในพื้นที่ได้โดยไม่มีผลกระทบด้านลบต่อประสบการณ์นันทนาการของนักท่องเที่ยว
- 3) ความสามารถในการรองรับด้านนิเวศวิทยา หมายถึง จำนวนคนที่สามารถอยู่ในพื้นที่โดยไม่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงด้านสิ่งแวดล้อมที่ไม่น่าพึงพอใจ การเปลี่ยนแปลงที่ไม่น่าพึงพอใจ เช่น รากต้นไม้โผล่พื้นดิน ต้นไม้ตาย คุณภาพน้ำเลวลง ผลกระทบต่อสัตว์ป่าทำให้ความสามารถในการอยู่รอดในพื้นที่ลดลงอย่างมีนัยสำคัญหรือการเปลี่ยนแปลงในพฤติกรรมสำคัญอื่น ๆ เช่น การอพยพออกจากพื้นที่เพราะตื่นตกใจ

ความสามารถในการรองรับไม่สามารถกำหนดเป็นตัวเลขที่แน่นอนตายตัวได้เนื่องจากผลกระทบจากการท่องเที่ยวไม่ได้ขึ้นอยู่กับจำนวนคนเพียงอย่างเดียว แต่ยังรวมทั้ง ขนาดของกลุ่มพื้นที่ ฤดูกาล ความแตกต่างในช่วงวัน รูปแบบการขนส่ง และปริมาณการรบกวนต่อสิ่งแวดล้อมของแต่ละคน ด้วย นักวางแผนการท่องเที่ยวซึ่งตระหนักว่าสิ่งแวดล้อมมีพลวัตรและมีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา จึงกำหนดความสามารถในการรองรับโดยใช้ขีดจำกัดของการเปลี่ยนแปลงที่ยอมรับได้ (Limits of Acceptable Change – LAC)

การวิเคราะห์ขีดจำกัดของการเปลี่ยนแปลงที่ยอมรับได้ เป็นการตัดสินใจเกี่ยวกับวัตถุประสงค์ในการจัดการสำหรับพื้นที่เฉพาะ และปริมาณการเปลี่ยนแปลงในพื้นที่ที่ยอมรับได้ จากนั้นเลือกตัวชี้วัดการเปลี่ยนแปลงที่จะใช้ติดตาม สร้างทางเลือกในการจัดการที่จะทำให้บรรลุวัตถุประสงค์

เลือกกลยุทธ์ที่เหมาะสม และมีการติดตามผลเพื่อให้แน่ใจว่าการจัดการประสบผลสำเร็จในการคงผลกระทบให้ต่ำกว่าขีดจำกัดของการเปลี่ยนแปลงที่ยอมรับได้

ตัวอย่างทางเลือกในการจัดการที่อ่างกาหลวง อุทยานแห่งชาติดอยอินทนนท์ เพื่อแก้ปัญหาการพังทลายของดินจนเป็นเหตุให้รากไม้โผล่พื้นดินมีสองทางคือ การจำกัดจำนวนนักท่องเที่ยวโดยใช้ระบบโควต้า และการสร้างทางเดินถาวร ทางเลือกแต่ละทางอาจมีประสิทธิภาพในแง่หนึ่งแต่ก่อผลกระทบด้านลบในอีกแง่ ผลของการสร้างทางเดินถาวรในอ่างกาหลวงทำให้จำนวนนักท่องเที่ยวที่ไม่ชอบเดินทางในป่าที่ลำบากเพิ่มขึ้น แต่นักท่องเที่ยวเชิงนิเวศแบบแกร่ง เช่น นักดูนก ที่พอใจที่จะพบนกเฉพาะในพื้นที่นี้กลับลดจำนวนลง เนื่องจากไม่สามารถพบนกที่น่าสนใจอีกเนื่องจากจำนวนคนที่เพิ่มมากขึ้น ซึ่งการเลือกทางเลือกในการจัดการแบบง่าย ๆ บนสถานการณ์ที่ซับซ้อนอาจทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่ไม่คาดหมายซึ่งอาจทำให้พึงพอใจหรือไม่ก็ได้

2.3.10 ผลกระทบจากการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

ถึงแม้ว่าแนวความคิดของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศจะได้พัฒนาขึ้นมาเพื่อลดปัญหาและผลกระทบด้านลบอันเกิดจากการท่องเที่ยวแบบเดิม ๆ ก็ตาม การท่องเที่ยวเชิงนิเวศเองก็ยังหลีกเลี่ยงไม่พ้นที่จะส่งผลกระทบด้านลบในด้านต่าง ๆ ดังนี้

2.3.10.1 ผลกระทบทางสังคมและวัฒนธรรม

GAIL LASH (1997:5-6) กล่าวถึง ผลกระทบต่อสังคมและวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นจากการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศไว้ดังตัวอย่างต่อไปนี้

1) ในป่าปัวนิวกินี โอกาสในการจ้างงานในที่พักนักท่องเที่ยวทำให้หนุ่มสาวชาว HULI ยังคงอาศัยในถิ่นเดิมมากกว่าจะอพยพเข้ามาในเขตเมือง (BATES 1990) การให้การศึกษาในการเป็นมัคคุเทศก์ธรรมชาติเพิ่มความพึงพอใจและเป็นที่มาของรายได้ แต่ขณะเดียวกันการจ้างงานและการให้การศึกษาที่ส่งผลกระทบด้านลบต่อสังคมเช่นกัน กล่าวคือ ตามปกติผู้อาวุโสในเผ่าจะถือเป็นผู้ที่มีความรู้และได้รับการนับถือจากชุมชน ต่อเมื่อคนรุ่นใหม่ได้ทำงานและได้เงินจากการท่องเที่ยวทำให้เกิดการแข่งขันกับผู้อาวุโส รายได้จากการท่องเที่ยวเชิงนิเวศมักจะมากกว่าอาชีพดั้งเดิมหลายเท่า ทำให้เกิดความริษยาหรือแม้แต่การฆาตกรรม ตัวอย่างเช่น มัคคุเทศก์ชาว MALAGASY ที่โดนคู่แข่งทุบด้วยหินจนตาย

2) การขยายตัวของการท่องเที่ยวโดยไร้การควบคุม และการหลั่งไหลของค่านิยมตะวันตกเป็นตัวการกัดกร่อนวัฒนธรรมท้องถิ่น เช่น การเปิดสถานที่ท่องเที่ยว LADAKH ในเทือกเขาหิมาลัยในปี ค.ศ. 1976 ซึ่งเป็นที่ที่ชาวบ้านใช้หลักคำสอนในศาสนาพุทธเพื่อดำรงชีวิตที่สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมจนสามารถอาศัยอยู่บนดินแดนที่แห้งแล้งทุรกันดารได้ วัฒนธรรมสมัยใหม่คุกคามแก่นแท้ของศาสนาจนศาสนิกชนกลัวว่าศาสนาจะถูกทำลายด้วย วัตถุนิยมและความละโมภ (RAINIER 1990)

3) มาตรฐานการดำรงชีพที่สูงขึ้นจากผลประโยชน์ของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ทำให้ชาวเอกวาดอร์อพยพจากแผ่นดินใหญ่สู่เกาะกาลาปากอส เป็นผลให้อัตราการเติบโตของประชากรเพิ่มขึ้นถึงร้อยละ 12 ต่อปี ก่อให้เกิดปัญหาตามมามากมาย เช่น ความไม่พอใจที่คนอพยพเข้ามาแย่งงานอาหารในร้านค้าท้องถิ่นขาดแคลนและมีราคาสูงขึ้น (BOO 1990) ผลกระทบอื่น ๆ ได้แก่ การเพิ่มขึ้นของขยะ การใช้ทรัพยากรธรรมชาติเพิ่มขึ้น การเพิ่มจำนวนสุนัข แมว แพะ และหนู

4) ผลกระทบด้านลบอื่น ๆ รวมไปถึงการมีขอลานเด็ก ความไม่ลงรอยกันของวัฒนธรรมท้องถิ่นกับต่างชาติ เช่น การแต่งกายของสตรีที่ไม่เหมาะสม รูปแบบสังคมควบคุมความหนาแน่นของประชากรที่มากเกินไป การวางแผนควบคุมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่ไม่เหมาะสมทำให้ทัศนคติของคนท้องถิ่นต่อนักท่องเที่ยวเปลี่ยนจากความปลาบปลื้มเป็นความวางเฉย ความรำคาญ และความเป็นปฏิกิริยาในที่สุด (LONG 1990)

2.3.10.2 ผลกระทบทางสภาพแวดล้อม

ผลกระทบจากการท่องเที่ยวระบบนิเวศทางธรรมชาติในอุทยานแห่งชาติทามันเนการาในมาเลเซีย ซึ่งเป็นป่าไม้เก่าแก่แห่งหนึ่งของโลกในปี ค.ศ. 1989 มีนักท่องเที่ยวถึง 14,000 คนมาเยือนอุทยานแห่งนี้ (YONG 1991 อ้างใน วรรณพร วนิชชานุกร มปป: 69) ส่งผลให้เกิดการพังทลายของดิน ดินแน่นมากขึ้น รากไม้โผล่พื้นดิน และการทำลายพันธุ์พืชต่าง ๆ ในส่วนของสัตว์ป่า เสืออินโดจีน ซึ่งเป็นสัตว์หายาก และวัวป่าเชลัดดิง ย้ายถิ่นกระจัดกระจายหายไปและจะกลับมาเมื่อมีการปิดอุทยานไมให้นักท่องเที่ยวเข้าชม ระบบนิเวศจึงเสียสมดุลไปเนื่องจากเหยื่อของเสือมีปริมาณเพิ่มขึ้น นอกจากนั้นขยะทำให้เกิดระบาดของพยาธิ และสัตว์ป่าเคยชินกับการพึ่งพาอาหารจากนักท่องเที่ยว ในเบลิจ ลิงเหาเลอร์ (HOWLER) มีอาการเครียดและได้รับเชื้อโรคจากอาหารที่นักท่องเที่ยวทิ้งไว้ และในเบลิจอีกเช่นกันที่ผลจากการพัฒนาที่ดินชายฝั่งเพื่อการท่องเที่ยว ทำให้ป่าโกงกางถูกทำลาย ส่วนในประเทศเคนยา สัตว์หลายชนิดลดจำนวนลง เนื่องจากมีผู้เข้าชมมากเกินไป เช่น ในอุทยานแห่งชาติแอมโปเชลลี มีผู้เข้าชมถึง 220,000 คนต่อปี (วรรณพร วนิชชานุกร มปป: 69)

2.3.10.3 ปัญหาในด้านการจัดการ

รายได้ส่วนใหญ่ของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศไม่ได้ตกอยู่ที่การอนุรักษ์อย่างแท้จริง ตัวอย่างจากการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในประเทศเนปาลที่ทำรายได้ถึง 27 ล้านดอลลาร์สหรัฐ ในปี ค.ศ. 1988-1989 แต่งบประมาณที่อุทยานได้รับแต่ละปีเพียงไม่ถึงหนึ่งล้านดอลลาร์สหรัฐ ขณะที่การบริหารอุทยานต้องใช้งบประมาณ 4.6 ล้านดอลลาร์สหรัฐ ผลประโยชน์ส่วนใหญ่ตกอยู่กับธุรกิจในเมืองการูมาณฑุ แต่ชาวบ้านในท้องถิ่นกลับถูกห้ามให้เข้าไปหาประโยชน์จากป่าโดยทางอุทยานจ้างกองกำลังรักษาป่าด้วยงบประมาณถึง 4 ใน 5 ที่ได้รับมา อย่างไรก็ตามสภาพแวดล้อมก็ยังถูกทำลายโดยนักท่องเที่ยวที่มีจำนวนมากเท่า ๆ กับชาวบ้านในพื้นที่เอง (วรรณพร วนิชชานุกร มปป: 71)

2.3.11 ตัวอย่างการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

วรรณพร วณิชชานุกร มปป: 18-22) ได้เสนอตัวอย่างของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่ประสบความสำเร็จที่น่าสนใจมีดังนี้

2.3.11.1 อุทยานแห่งชาติเพอร์นูลูลู (Purnululu National Park)

อุทยานแห่งนี้ซึ่งอยู่ในออสเตรเลียตะวันตก ได้เข้าร่วมโปรแกรมการอนุรักษ์และคุ้มครองที่ดินตามธรรมชาติและระบบนิเวศ ซึ่งเปราะบางและถูกทำลายได้โดยง่าย โครงการนี้อนุญาตให้ชนเผ่าดั้งเดิมของท้องถิ่นอาศัยในอุทยาน ดูแลพื้นที่ และรักษาวัฒนธรรมประเพณีดั้งเดิมไว้ ทั้งนี้ทางอุทยานได้จัดสถานที่พักผ่อนไว้นอกพื้นที่ซึ่งสามารถควบคุมและพัฒนาการท่องเที่ยวภายในอุทยานได้ดี

2.3.11.2 การชมปลาวาฬที่ไคโครา ประเทศนิวซีแลนด์ (Whale Watch, Kaikoura, New Zealand)

ไคโคราเป็นชุมชนประมงเล็ก ๆ ที่มีอัตราการว่างงานสูง เริ่มแรกของธุรกิจนี้ ชาวเมารีผู้เป็นเจ้าของเรือ 4 ลำ เป็นผู้จัดการพานักท่องเที่ยวชมปลาวาฬ เมื่อมีผลกำไรจึงนำไปใช้ในการศึกษาและฝึกอบรมของผู้ใหญ่และเยาวชน ตลอดจนมีการขยายความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมในภูมิภาค การชมปลาวาฬขยายตัวอย่างรวดเร็ว และมีนักท่องเที่ยวสูงถึง 4 ล้านคนต่อปี โครงการนี้แสดงถึงรูปแบบการประกอบธุรกิจโดยเห็นคุณค่าของปลาวาฬในระยะยาวมากกว่าคุณค่าจากการล่าไปใช้ในอุตสาหกรรม และการทำเครื่องสำอาง

2.3.11.3 โครงการอนุรักษ์เป็นพื้นที่ขนาด 700 ตารางกิโลเมตร ล้อมรอบเทือกเขาอันนาปุรณะ ซึ่งสูง 8,091 เมตรจากระดับน้ำทะเล ประชากรท้องถิ่นเป็นชนกลุ่มน้อย 9 เผ่า จำนวนประมาณ 100,000 คน จากความสวยงามของภูมิประเทศทำให้มีนักท่องเที่ยวเดินป่า และผู้ติดตามมาเยือนมากถึง 77,000 คน ในปี ค.ศ. 1991 การพัฒนาการท่องเที่ยวที่ไม่มีการควบคุมจัดการ ทำให้ส่งผลกระทบด้านลบต่อทั้งระบบนิเวศ สังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม และเศรษฐกิจ

ปัญหาที่อันนาปุรณะมีความซับซ้อนมาก จึงต้องใช้วิธีการแก้ปัญหาที่ผสมผสานตอบสนองความต้องการของคนในท้องถิ่น มีการอนุรักษ์ธรรมชาติ และการจัดการนักท่องเที่ยวที่ถูกต้อง ในปี ค.ศ. 1986 ได้มีการจัดตั้งโครงการอนุรักษ์พื้นที่อันนาปุรณะขึ้นโดยการดำเนินงานของกองทุนกษัตริย์แห่งเนปาลเพื่อการอนุรักษ์ธรรมชาติ การดำเนินงานใช้การแบ่งพื้นที่เป็นส่วนย่อย และให้มีการบริหารกันเองตามวัฒนธรรมดั้งเดิมของแต่ละเผ่า ซึ่งได้ผลและมีประสิทธิภาพดีกว่าโครงการที่ริเริ่มและดำเนินการโดยรัฐที่ได้รับความช่วยเหลือจากต่างประเทศ โครงการมีแนวทางในการดำเนินงานดังนี้

1) ความยั่งยืนของโครงการ ACAP ได้รับการอุดหนุนจากกองทุนกษัตริย์แห่งเนปาลเพื่อการอนุรักษ์ธรรมชาติ (King Mahendra Trust for nature Conservation –KMTNC) และได้รับบริจาคจากองค์กรต่าง ๆ ได้แก่ กองทุนโลกเพื่อการอนุรักษ์ธรรมชาติ (Worldwide Fund for Nature) และองค์กรเพื่อการพัฒนาแห่งเนเธอร์แลนด์ และที่สำคัญคือการเรียกเก็บค่าธรรมเนียมจากการเดินป่าเป็น

รายได้ของโครงการเอง นอกจากนี้ยังให้การศึกษาด้านการอนุรักษ์และจัดการทรัพยากรแก่คนท้องถิ่น เพื่อให้เกิดความร่วมมือต่อโครงการเป็นอย่างดี

2) การมีส่วนร่วมของประชาชน โครงการจะประสบความสำเร็จต้องอาศัยการมีส่วนร่วมของคนท้องถิ่น ซึ่งจะมีแรงจูงใจที่จะเข้าร่วมต่อเมื่อตระหนักในความเป็นเจ้าของและการเป็นผู้รับประโยชน์โดยตรง แผนงานควรให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการวางแผน ตัดสินใจ และดำเนินการ อย่างน้อยร้อยละ 50

3) การช่วยสนับสนุนโครงการอื่น ๆ ของอันนาปุรณะ ACAP ให้การส่งเสริมและทำงานร่วมกับโครงการอนุรักษ์และพัฒนาอื่น ๆ

4) การอนุรักษ์เพื่อการพัฒนา โดยการนำวิธีการอนุรักษ์ที่เหมาะสมมาใช้ในการวางแผนการท่องเที่ยว ซึ่งจะก่อรายได้และเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาประเทศในที่สุด

ความสำเร็จของโครงการทำให้รัฐบาลเนปาลขยายโครงการไปยังพื้นที่อื่นเช่น โลหะ (Lo) ซึ่งอยู่ทางตอนเหนือของเนปาล และกำลังได้รับผลกระทบด้านลบทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมจากการท่องเที่ยวเช่นกัน

2.4 การมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

2.4.1 การมีส่วนร่วม

2.4.1.1 แนวคิดของการมีส่วนร่วม

คำว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนมาจากคำในภาษาอังกฤษ ซึ่งมีหลายคำ เช่น People's participation, Public participation, Popular participation และ Grass-roots participation การมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นรูปแบบหนึ่งของการกระจายอำนาจ (Decentralizations) จากส่วนกลาง มาสู่ส่วนท้องถิ่น หรือเป็นความพยายามที่จะให้มีการวางแผนจากส่วนล่าง (From below หรือ Bottom-up planning) เพราะประชาชนในท้องถิ่นเป็นผู้ที่รู้ปัญหาและความต้องการของท้องถิ่นของตนเองดีกว่าผู้อื่น ดังนั้นการวางแผนในรูปแบบนี้จึงเป็นการวางแผนพัฒนาร่วมกับประชาชน ไม่ใช่วางแผนเพื่อประชาชน หลักการนี้มีพื้นฐานความคิดและการปฏิบัติที่ประชาชน เป้าหมาย และอยู่ที่ความรู้ ความเป็นอยู่และความต้องการของประชาชนเป็นหลัก การวางแผนร่วมถือเป็นกระบวนการเรียนรู้ที่กระตุ้นให้ประชาชนในท้องถิ่น บุคคลภายนอกและรัฐร่วมกันวางแผนอย่างเท่าเทียม โดยมีประชาชนเป็นศูนย์กลางของแผน (ศรีเพ็ญ ดุรงค์เดช 2539 : 17)

2.4.1.2 ความหมายของการมีส่วนร่วม

องค์การสหประชาชาติ ได้นิยามคำว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนไว้เมื่อปี ค.ศ. 1981 ว่าเป็นการให้โอกาสแก่สมาชิกของชุมชนโดยเท่าเทียมกันในการเข้าร่วมรับ

John M. Cohen และ Norman T. Uphoff ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมว่า ชาวบ้านเข้ามีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจ การดำเนินงานตามกิจกรรมที่ตัดสินใจ ร่วมรับผลประโยชน์ จากกิจกรรมนั้น ๆ และ/หรือเข้าร่วมติดตามประเมินผลกิจกรรมดังกล่าวด้วย (อ้างใน มนตรี กรรพุมมาลย์ 2539 :97)

นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์ (2527 : 185-194) อธิบายความหมายของการมีส่วนร่วมไว้ว่า "การทำงานร่วมกับกลุ่มเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ด้วยความตั้งใจ (ความร่วมมือร่วมใจ) โดยกระทำการงานดังกล่าวในห้วงเวลา และลำดับเหตุการณ์ที่ทรงประสิทธิภาพ คือ ถูกจังหวะและเหมาะสม (การประสานงาน) กับทั้งกระทำการงานดังกล่าวด้วยความรู้สึกผูกพันให้ประจักษ์ว่าเชื่อถือได้ว่าไว้ใจได้ (ความรับผิดชอบ)" และยังได้ชี้ให้เห็นว่าการมีส่วนร่วมต้องมีเงื่อนไขดังต่อไปนี้

- 1) ประชาชนต้องมีอิสรภาพที่จะมีส่วนร่วม
- 2) ประชาชนต้องสามารถที่จะมีส่วนร่วม
- 3) ประชาชนต้องเต็มใจที่จะมีส่วนร่วม

นอกจากนี้ยังขึ้นอยู่กับเงื่อนไขที่ว่า ประชาชนต้องมีเวลา ต้องไม่เสียเงินทอง ต้องมีความสนใจ ต้องสามารถสื่อสารรู้เรื่อง และต้องไม่รู้สึกกระทบกระเทือนต่อตำแหน่งหน้าที่หรือสถานภาพ นิรันดร์ยังได้แบ่งรูปแบบของการมีส่วนร่วมออกเป็น 3 ประการคือ ประชาชนมีส่วนร่วมโดยตรง โดยอ้อม และโดยการเปิดโอกาสให้ ส่วนปัจจัยของความสำเร็จ ปัญหา อุปสรรค ของการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนมีดังต่อไปนี้

1) เจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงาน

- เห็นความสำคัญของการมีส่วนร่วมหรือไม่
- เข้าใจแนวความคิด วิธีการหรือไม่
- ตั้งใจที่จะปฏิบัติตามแนวนี้นหรือไม่
- มีเวลามากพอหรือไม่

2) ระบบการทำงาน

- เชื้อต่อแนวคิดนี้หรือไม่
- งบประมาณ ทรัพยากร เพียงพอหรือไม่
- สร้างแรงจูงใจให้เจ้าหน้าที่หรือไม่

3) เงื่อนไขอื่น ๆ

- บรรยากาศ สถานการณ์ เหตุการณ์
- โอกาส
- ความพร้อมของประชาชน

2.4.2 การพัฒนา

ความหมายของการพัฒนา

“การพัฒนา” เป็นคำที่มีความหมายแตกต่างกันไปตามการตีความของแต่ละบุคคล ซึ่งจะผันแปรไปตามความต้องการ และ/หรือพื้นฐานความรู้ของผู้กำหนดความหมาย แต่โดยทั่วไปการพัฒนามีลักษณะสำคัญอยู่สองประการ คือ (1) การเปลี่ยนแปลงที่มีทิศทาง (2) ทิศทางในการพัฒนามุ่งไปสู่สภาพที่ดีกว่าเดิม (ปฐม มณีโรจน์ อ้างใน วิรัช วิรัชนิภาวรรณ 2536:33) ส่วนความหมายของการพัฒนามีนักวิชาการหลาย ๆ ท่านได้ให้คำจำกัดความไว้ดังนี้ (อ้างใน มนตรี กรรพุมมาลย์ 2539: 2-4)

F. Perroux นักเศรษฐศาสตร์

การพัฒนา คือ การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและจิตใจ สามารถทำให้แต่ละบุคคลเพิ่มผลผลิตรวมได้อย่างแท้จริงในลักษณะที่เพิ่มทวีขึ้นและเป็นการถาวร ซึ่ง “การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและจิตใจ” หมายถึง การพัฒนาจะต้องคำนึงถึง การเปลี่ยนแปลงสิ่งที่ไม่ใช่วัตถุ ... พร้อมกับการเปลี่ยนแปลงทางโครงสร้างสังคม เป็นการปลูกจิตสำนึกให้ตระหนักว่า สามารถใช้พลังที่มีอยู่เปลี่ยนแปลงสภาพปัจจุบัน เป็นการเปลี่ยนแปลงสภาพปัจจุบัน เป็นการเปลี่ยนแปลงความรู้ด้านเทคนิควิธีการ การผลิต ความสามารถในการบริหารพฤติกรรมการบริโภคอื่น ๆ รวมทั้งเป็นการเปลี่ยนแปลงของสถาบันและองค์การความสัมพันธ์ในเชิงอำนาจระหว่างกลุ่มทางสังคมและเศรษฐกิจ การเปลี่ยนแปลงนี้ สามารถนำไปสู่ความตึงเครียดทางสังคม และการปรับเปลี่ยนวัฒนธรรมที่มากขึ้น

ดังนั้น การพัฒนาจึงเป็นภาวะการณ์ที่มีโอกาสประสบผลสำเร็จเท่า ๆ กับประสบการณ์ล้มเหลว “สามารถทำให้แต่ละบุคคล” หมายถึงการพัฒนาจะบรรลุผลได้ เมื่อมีบุคคลกลุ่มต่าง ๆ เกี่ยวข้องและเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรม “เพิ่มผลผลิตรวมอย่างแท้จริง” หมายถึง ผลผลิตรวมของกิจกรรมที่เป็นรูปนัย (รูปธรรม/มองเห็นได้) และอรูปนัย (นามธรรม/เน้นจิตใจ) เพิ่มขึ้นเพื่อตอบสนองความจำเป็นหรือความต้องการขึ้นอยู่กับการใช้ทรัพยากรธรรมชาติและการใช้จ่ายเงินอย่างสมประโยชน์หรือไม่ รวมทั้งการเข้าควบคุมสภาวะแวดล้อมอย่างเข้มแข็งหรือไม่ ทั้งนี้ผลผลิตของสินค้าและบริการควรเพิ่มมากกว่าการเพิ่มจำนวนประชากร ส่วน “ลักษณะที่เพิ่มทวีขึ้นและเป็นการถาวร” หมายถึง การพัฒนาจะบรรลุผลได้ ถ้ากระบวนการพัฒนาสามารถดำเนินการด้วยตัวเองได้ต่อไปในระยะยาว

Coralie Bryant และ Louise G. White ให้ความหมายของการพัฒนา คือ การเพิ่มความสามารถในการควบคุมอนาคต มีองค์ประกอบ 4 ประการ คือ (1) การเพิ่มขีดความสามารถกำหนดวิถีชีวิตในอนาคตของตนได้ (2) ความเสมอภาคในการกระจายทรัพยากรในสังคม เพิ่มความสามารถเข้าถึงทรัพยากรได้ (3) การสร้างพลังอำนาจ ประชาชนมีอำนาจต่อรองเพื่อให้ได้รับผลประโยชน์จากผลของการพัฒนา และ (4) การพัฒนาแบบยั่งยืน เป็นการพัฒนาที่ตระหนักถึงการใช้สอยทรัพยากรในระยะยาวเพื่ออนาคต โดยเฉพาะการใช้ทรัพยากรทางการผลิตต้องให้เกิดประโยชน์สอดคล้องกับระบบนิเวศและสภาพแวดล้อมในอนาคตด้วย

2.4.3 การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา

งานพัฒนาในความหมายที่แท้จริงนั้น จะต้องไม่ถือว่าประชาชนเป็นเพียงวัตถุ (Object) สำหรับรองรับการพัฒนา หากแต่ต้องถือว่าประชาชนนั่นเองเป็นองค์ประธาน (Subject) ของการพัฒนา หรืออาจกล่าวอีกนัยหนึ่งว่า งานพัฒนานั้นต้องมีใช้งานที่กระทำโดยบุคคลภายนอกแต่จะต้องเป็นงานที่ประชาชนเป็นเจ้าของและมีส่วนร่วม ดังนั้น เป้าหมายของการพัฒนาจึงต้องเป็นการช่วยให้ประชาชนสามารถพึ่งตนเองได้อย่างแท้จริง (กาญจนา แก้วเทพ และ กนกศักดิ์ แก้วเทพ 2530:11)

ในส่วนของการวิเคราะห์การมีส่วนร่วมในการพัฒนาชนบททั้ง Uphoff (อ้างใน มนตรีกรรพุมมาลย์ 2539:97-98) ได้เสนอไว้ว่ามี 3 มิติ (Dimensions) และ 2 บริบท (Contexts) ได้แก่

มิติของการมีส่วนร่วม ประกอบด้วยประเด็นต่อไปนี้

1) มีส่วนร่วมอะไรบ้าง (What) แบ่งเป็น

- การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (เริ่มคิดตัดสินใจ คือ ระบุความต้องการของชุมชนจนเกิดโครงการ, ระหว่างดำเนินการ คือ โครงการเริ่มทำ และการตัดสินใจดำเนินการ โดยองค์กรชุมชนหรือชาวบ้าน)

- การมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน (การสนับสนุนทรัพยากรต่าง ๆ การบริหารกิจกรรม และการประสานงาน)

- การมีส่วนร่วมได้รับผลประโยชน์ (ในแง่วัตถุและทางสังคมของแต่ละบุคคล)

- การมีส่วนร่วมในการประเมินผลการดำเนินงาน

2) มีส่วนร่วมกับใครบ้าง (Who, Whom) ได้แก่ การมีส่วนร่วมกับชาวบ้าน ผู้นำชุมชน เจ้าหน้าที่ของรัฐบาล เจ้าหน้าที่ต่างชาติ (เช่น จากองค์กรที่ให้ทุน) ทั้งนี้ให้พิจารณาคุณลักษณะทางประชากร สังคมและเศรษฐกิจของผู้เข้ามามีส่วนร่วมในเรื่องอายุ เพศ สถานภาพครอบครัว ระดับการศึกษา ระดับชั้นในสังคม อาชีพ ระดับรายได้ ระยะเวลาที่อยู่อาศัย การถือครองที่ดิน

3) มีส่วนร่วมอย่างไรบ้าง (How) ได้แก่ ลักษณะพื้นฐานของการมีส่วนร่วม (ถูกบังคับให้เข้าร่วมกิจกรรมหรือมีแรงจูงใจ) รูปแบบการมีส่วนร่วม (โดยผ่านองค์กรประชาชน เป็นทางอ้อมหรือโดยตรง) ขนาดของการมีส่วนร่วม (ระยะเวลาและรายละเอียดกิจกรรม) ผลที่เกิดจากการมีส่วนร่วม (เป็นการเสริมสร้างพลังอำนาจขององค์กรประชาชนหรือเป็นเพียงแต่การติดต่อสัมพันธ์กันระหว่างชาวบ้านกับนักพัฒนาเท่านั้น)

บริบทหรือเงื่อนไขแวดล้อมของการมีส่วนร่วม ประกอบไปด้วย

1) ลักษณะของโครงการ โดยพิจารณาจากลักษณะของสิ่งนำเขา (ความซับซ้อนของเทคโนโลยีและทรัพยากรที่ต้องการ) ลักษณะประโยชน์ที่ได้รับ (เป็นรูปธรรมนับได้ความน่าจะเป็นไปได้และความเร็วช้าที่ได้รับ) และลักษณะหรือรูปแบบที่ต้องกำหนด (การเชื่อมโยงโครงการ ความยืดหยุ่นของโครงการ การเข้าถึงการบริหารจัดการโครงการและการครอบคลุมเนื้อหาการบริหารงานโครงการ

2) สภาพแวดล้อมของงานหรือกิจกรรมตามโครงการ ได้แก่ ปัจจัยทางประวัติศาสตร์ (ประสบการณ์และการรับรู้เรื่องราวต่าง ๆ) ปัจจัยทางด้านกายภาพและธรรมชาติ (ภูมิศาสตร์และชีวภาพ) และปัจจัยทางสังคม (วัฒนธรรม สังคม การเมืองและเศรษฐกิจ)

2.4.4 การมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

2.4.4.1 ความสำคัญของการมีส่วนร่วมของชุมชนในการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

พื้นที่แหล่งท่องเที่ยวส่วนใหญ่ในประเทศกำลังการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โดยรอบพื้นที่ และต้องอาศัยทรัพยากรธรรมชาติในการดำรงชีวิต ดังนั้น ถ้าไม่ให้ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในแผนการท่องเที่ยวเชิงนิเวศทั้งในการพัฒนาและการจัดการ รวมทั้งการได้รับประโยชน์แล้ว พวกเขาอาจเลือกใช้ทรัพยากรธรรมชาติในทางเลือกอื่น ซึ่งไม่มีความยั่งยืนแทน เช่น การตัดไม้ การทำไร่เลื่อนลอย หรือการล่าสัตว์ (Boo 1991 : 188-189) นอกจากนี้การส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยใช้บริษัทนำเที่ยวและนักลงทุนจากนอกชุมชน ก่อให้เกิดปัญหาแก่แหล่งท่องเที่ยวโดยตรง เพราะผู้ประกอบการเหล่านี้มักต้องการลงทุนน้อยที่สุด หากำไรให้ได้สูงในระยะเวลาอันสั้น โดยการเน้นปริมาณนักท่องเที่ยวเป็นหลัก เมื่อปัญหาต่าง ๆ รุนแรงจนนักท่องเที่ยวให้เป็นหน้าที่ของหน่วยงานราชการและชาวบ้านในท้องถิ่น เมื่อปัญหาต่าง ๆ รุนแรง นักท่องเที่ยวหมดความนิยม ผู้ประกอบการเหล่านี้ก็แสวงหาแหล่งท่องเที่ยวใหม่ ๆ ต่อไป เนื่องจากไม่มีความผูกพัน ห่วงแหนต่อแหล่งท่องเที่ยว นั้น นอกจากก่อปัญหาต่อแหล่งท่องเที่ยวแล้ว ยังพบว่ารายได้ส่วนใหญ่ไม่ได้กระจายสู่ประชาชนในท้องถิ่นผู้เป็นเจ้าของทรัพยากรอย่างแท้จริง คนท้องถิ่นได้รับเพียงรายได้จากการค้าขายเล็ก ๆ น้อย ๆ หรือการขายแรงงานในสถานประกอบการเท่านั้น หรือหากผู้ประกอบการสามารถร่วมมือกับผู้นำท้องถิ่นในการดำเนินธุรกิจ ก็มักจะกลายเป็นการดำเนินธุรกิจแบบผูกขาดทำให้ผลประโยชน์ตกอยู่กับคนเพียงบางคนหรือบางกลุ่มเท่านั้น (พงศ์ศานต์ พิทักษ์มหาเกตุ 2538 : 30-33)

ตัวอย่างของโครงการที่ไม่คำนึงถึงการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นจนทำให้ไม่ประสบความสำเร็จ เช่น "Project Tiger" ของรัฐบาลอินเดีย เป็นแผนการอนุรักษ์เสือโดยการประกาศเขตอุทยานแห่งชาติ Ranthambhor รอบถิ่นอาศัยของเสือ แต่ชุมชนท้องถิ่นไม่มีแรงจูงใจที่จะสนับสนุนการอนุรักษ์ การขาดแคลนเชื้อเพลิง และพื้นที่เลี้ยงสัตว์ ทำให้ชาวบ้านยังคงลักลอบเก็บฟืน และเลี้ยงสัตว์ทั้งในเขตกันชนและในเขตอุทยานเอง เป็นเหตุให้อาหารของเหยื่อตามธรรมชาติของเสือลดลง โครงการนี้จึงไม่ประสบความสำเร็จตามความมุ่งหมาย (Whelan 1991:7-8)

2.4.4.2 ความหมายของการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นในการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

"การมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น หมายถึง ความสามารถของชุมชนท้องถิ่นในการมีอิทธิพลต่อผลลัพธ์ของโครงการพัฒนาที่จะมีผลกระทบต่อชุมชนท้องถิ่นเอง เช่น การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ" (Drake 1991:132)

1) สภาพแวดล้อมของงานหรือกิจกรรมตามโครงการ ได้แก่ ปัจจัยทางประวัติศาสตร์ (ประสบการณ์และการรับรู้เรื่องราวต่างๆ) ปัจจัยทางด้านกายภาพและธรรมชาติ (ภูมิศาสตร์และชีวภาพ) และปัจจัยทางสังคม (วัฒนธรรม สังคม การเมืองและเศรษฐกิจ)

2.4.4.3 ระดับของการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นในการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

ชุมชนท้องถิ่นสามารถเข้าร่วมในโครงการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ตั้งแต่ในระยะวางแผน ระหว่างการดำเนินการ และการแบ่งปันผลประโยชน์ (Drake 1991:133) การมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น สามารถแบ่งออกเป็น 4 ระดับดังนี้ (Paul 1987 อ้างใน Drake 1991:133-134)

1) การร่วมรับรู้ข้อมูล (Information Sharing) นักออกแบบ และวางแผนโครงการ ร่วมรับรู้ข้อมูลกับสาธารณชนเพื่อให้ปฏิบัติการง่ายขึ้น

2) การปรึกษาหารือ (Consultation) การร่วมปรึกษาหารือในประเด็นสำคัญในบางขั้นหรือทุกขั้นของโครงการ

3) การตัดสินใจ (Decision Making) การร่วมตัดสินใจเกี่ยวกับการออกแบบ และการดำเนินโครงการ

4) เริ่มต้นปฏิบัติการ (Initiating Action) สาธารณชนรับข้อผูกพันเกี่ยวกับปฏิบัติการ และการตัดสินใจเกี่ยวกับโครงการ

2.4.4.4 ข้อได้เปรียบของการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นในโครงการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

Hudspeth (1982 อ้างใน Drake 1991:134) กล่าวถึงข้อดีของการให้ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในโครงการท่องเที่ยวเชิงนิเวศดังนี้

1) การมีส่วนร่วมในขั้นออกแบบโครงการ ทำให้ชุมชนได้รับทราบวัตถุประสงค์ และผลประโยชน์ที่จะได้รับ สามารถหลีกเลี่ยงความขัดแย้งและเพิ่มการสนับสนุน

2) การมีส่วนร่วมช่วยให้การวางแผนและการตัดสินใจดีขึ้น ทำให้ลดความขัดแย้ง ได้รับข้อมูลเพิ่มขึ้นเกี่ยวกับคุณค่าของสิ่งแวดล้อม ทุกคนได้รับโอกาสในการแสดงความคิดเห็น สามารถระบุผลกระทบและทางเลือกในการจัดการได้ดีขึ้น

3) ทำให้แน่ใจว่าการมีส่วนร่วมตัดสินใจถูกต้องตามกฎหมาย

2.4.4.5 ข้อเสียเปรียบของการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นในโครงการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

การมีส่วนร่วมของท้องถิ่นไม่ใช่มีแต่ข้อดีเพียงด้านเดียว การจัดให้มีการมีส่วนร่วมต้องการบุคลากรในการบริหารจัดการเพิ่มขึ้น ชุมชนมักมีความต้องการการบริการเพิ่มขึ้น ซึ่งเป็นการเพิ่มต้นทุนของโครงการ ผู้วางแผนมักเสียอำนาจการควบคุมโครงการให้องค์กรชุมชน ผลประโยชน์อาจไม่ตกอยู่กับกลุ่มเป้าหมายที่ตั้งใจไว้ การให้ข้อมูลเกี่ยวกับโครงการอาจก่อความไม่พอใจหากโครงการล่าช้า

ในพื้นที่ที่มีความเปราะบางทางการเมือง การเกี่ยวข้องขององค์กรชุมชนอาจเพิ่มความขัดแย้งทำให้โครงการชะงัก หรือมีปัญหาเพิ่มขึ้น ถึงแม้การมีส่วนร่วมของชุมชนจะมีข้อเสียอยู่บ้าง แต่ความเสี่ยงต่อความไม่ยั่งยืนของโครงการจะสูงถ้าไม่มีการมีส่วนร่วมเลย (Goddard and Cotter 1986 อ้างใน Drake 1991:135-136)

2.4.4.6 การวางแผนการมีส่วนร่วมของท้องถิ่นในโครงการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

แนวทางใหม่ในการวางแผนการมีส่วนร่วมของท้องถิ่นในโครงการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ซึ่งมีพื้นฐานมาจากโครงการมีส่วนร่วมทั้งที่ประสบความสำเร็จและไม่ประสบความสำเร็จ แบ่งเป็นระยะต่าง ๆ ได้ดังต่อไปนี้ (Drake 1991:148-155)

ระยะที่ 1 ตัดสินบทบาทการมีส่วนร่วมของท้องถิ่นในโครงการ โดยการระบุเป้าหมายของการมีส่วนร่วม และเป้าหมายของโครงการ

ระยะที่ 2 เลือกทีมวิจัย ควรประกอบด้วยผู้เชี่ยวชาญด้านสังคมวิทยา มานุษยวิทยา การมีส่วนร่วม และผู้มีประสบการณ์ในการวิจัยเชิงสำรวจ และ Media Research

ระยะที่ 3 ทำการศึกษาขั้นต้น ศึกษาสถานการณ์ด้านการเมือง เศรษฐกิจ สังคมของชุมชน และสิ่งแวดล้อมโดยรอบ โดยการศึกษาเอกสารตามด้วยการสำรวจ สัมภาษณ์ครัวเรือน และผู้นำชุมชน และการประชุมกลุ่ม

ระยะที่ 4 ตัดสินระดับการมีส่วนร่วมของท้องถิ่น เริ่มจากการทบทวนสิ่งแวดล้อมทางการเมืองและสังคมว่าส่งเสริมการมีส่วนร่วมหรือไม่ ถ้าไม่ควรใช้องค์กรชุมชนที่มีอยู่หรือสร้างขึ้นใหม่ในการเป็นศูนย์กลาง สำหรับพื้นที่ที่สิ่งแวดล้อมทางการเมืองและสังคม

ระยะที่ 5 การตัดสินใจการมีส่วนร่วมที่เหมาะสม พิจารณาจากระดับการมีส่วนร่วมที่ตัดสินใจไว้ในระยะที่ 4 ธรรมชาติขององค์กรที่มีอยู่ และคุณสมบัติของประชาชนท้องถิ่น ในการแสดงความคิดเห็นและพื้นฐานการศึกษา

การมีส่วนร่วมในระดับการร่วมรับรู้ข้อมูล และการปรึกษาหารือ และในชุมชน ยังไม่มีกลไกการมีส่วนร่วมเลย ต้องพัฒนาคณะกรรมการชาวบ้าน จัดประชุมสาธารณะ ก่อตั้งกลุ่มถกเถียงหรือดูแลปฏิบัติการการศึกษา

ควรใช้วิธีการอื่น ๆ ในระดับการปรึกษาหารือในกลุ่มคนที่ไม่รู้หนังสือ เช่น การเสนอปัญหาของโครงการเป็นรูป (Problem Tress) และแผนที่ชุมชนเกี่ยวกับวัฒนธรรม เศรษฐกิจ การเมือง และสังคม

ในโครงการที่มีผลต่อคนพื้นเมือง หรือ คนที่ไม่รู้หนังสือกลไกในระดับการตัดสินใจควรใช้องค์กรที่มีอยู่ที่มีผู้นำเป็นตัวแทนของคนท้องถิ่น หรือถ้าไม่มีควรจัดตั้งขึ้น

ระยะที่ 6 เริ่มการสนทนาและความพยายามในการศึกษา การเริ่มต้นควรเริ่มจากนักหนังสือพิมพ์ก่อน เพื่อเพิ่มความตระหนักในหมู่สาธารณชน แล้วจึงสัมภาษณ์ตัวแทนชุมชนที่สำคัญ

เพื่อรวบรวมปัญหา และเตรียมตัวก่อนการประชุมกับสาธารณชน ในทุกขั้นต้องอธิบายเหตุผล เป้าหมาย และวัตถุประสงค์ของโครงการ และผลกระทบต่อชุมชนจากโครงการ

การจัดประชุมสาธารณชนเพื่อต้องการระบุและจัดลำดับความสำคัญของปัญหาที่เกี่ยวข้องกับโครงการ และระบุความต้องการของชุมชนในด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม หลังการประชุมต้องส่งรายงานการประชุมให้ชุมชนรับรองการประชุม และเตรียมการถกเถียงครั้งต่อไป

ระยะที่ 7 รวบรวมการตัดสินใจ ควรทำการวิจัยและเสนอผลการวิจัย และแนวทางในการปฏิบัติต่อชุมชน เพื่อให้โอกาสชุมชนแสดงความคิดเห็น ตีอรรถ และทำความเข้าใจกับทีมงานในปฏิบัติการที่จะตอบสนองผลกระทบจากโครงการ

ระยะที่ 8 การพัฒนาแผนปฏิบัติการและโครงการ โดยทีมงานร่วมกับชุมชนท้องถิ่น ต้องให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการบริหารโครงการและต้องมีความโปร่งใส

ระยะที่ 9 การติดตามประเมินผล ประเมินว่าโครงการบรรลุวัตถุประสงค์หรือไม่ เพียงใด ระดับการมีส่วนร่วมและปัจจัยอื่น ๆ นำผลการประเมินมาปรับปรุงและแก้ปัญหาที่ไม่ได้คาดไว้

2.5 องค์การชุมชนกับการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

2.5.1 ความหมายขององค์การชุมชน

ชุมชน หมายถึง "กลุ่มของบุคคลซึ่งมักจะอาศัยอยู่ในพื้นที่ภูมิประเทศเดียวกัน และระบุตัวเองว่าอยู่ในกลุ่มเดียวกัน คนในชุมชนมักเกี่ยวพันกันโดยสายเลือดหรือการแต่งงาน และมักจะนับถือศาสนาเดียวกัน เป็นสมาชิกกลุ่มการเมืองเดียวกัน อยู่ในระดับและวรรณะเดียวกัน" (Sproule 1996:98-99)

"องค์การชุมชน หรือ องค์การชาวบ้าน หรือ องค์การประชาชน หมายถึง กลุ่มคนในชุมชนที่รวมตัวกันเพื่อดำเนินกิจกรรมหนึ่ง ๆ ในชุมชน เช่น กลุ่มธนาคารข้าว กลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มวนเกษตร กลุ่มป่าชุมชน" (มูลนิธิศิษย์เก่าบูรณะชนบทและเพื่อน 2540 อ้างใน ศูนย์ฝึกอบรมวนศาสตร์ชุมชนแห่งชาติเอเซียและแปซิฟิก มปป: 17)

นายแพทย์ประเวศ วะสี (2537:7) ให้ความหมายขององค์การชุมชนไว้ว่า "องค์การที่ชาวบ้านก่อตั้งขึ้นเอง ไม่ใช่องค์กรที่ทางราชการไปจัดตั้งให้"

2.5.2 ตัวอย่างองค์การชุมชนที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

2.5.2.1 โครงการคิ๊ว ชุมชนการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์แห่งชาติหลวง (กุลธิดา สืบหล้า

2541: 122-123)

1) ความเป็นมา

หมู่บ้านคีรีวง ตำบลกำโลน อำเภอลานสกา จังหวัดนครศรีธรรมราช เป็นชุมชนเชิงเขาหลวง ซึ่งเป็นอุทยานแห่งชาติที่มีธรรมชาติที่สวยงาม และสมบูรณ์ ชาวบ้านส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำสวนสมรม และมีอาชีพเสริมเป็นมัคคุเทศก์ ลูกหาบ รวมทั้งประกอบกิจการที่พักแบบโฮมสเตย์ และผลิตสินค้าพื้นเมือง อาทิ ตุ๊กตาถักนวม ผ้ามัดย้อม เป็นการดำเนินกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์อย่างครบถ้วน โดยมีชมรมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ขององค์การบริหารส่วนตำบลกำโลน เป็นผู้นำดำเนินงานตั้งแต่ปี พ.ศ. 2539 ก่อนการดำเนินงานในรูปแบบชมรม มูลนิธิเพื่อการศึกษาธรรมชาติบนเขาหลวง เพื่อสร้างจิตสำนึกของชาวบ้านในการอนุรักษ์ธรรมชาติสิ่งแวดล้อม การฟื้นฟูสภาพแวดล้อมหลังมหาอุทกภัยโดยการปลูกป่าทดแทน และให้การอบรมเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ หลังจากนั้นกลุ่มต่าง ๆ ที่เข้าไปช่วยเหลือเห็นว่าควรมีการจัดการท่องเที่ยวในเชิงอนุรักษ์ โดยให้การส่งเสริมมีการจัดการอย่างชัดเจน จึงได้จัดตั้งชมรมฯ ขึ้น และในปี พ.ศ. 2541 โครงการคีรีวงได้รับรางวัลยอดเยี่ยมอุตสาหกรรมท่องเที่ยวประเภทแหล่งท่องเที่ยวเมืองและชุมชน (กินรีทอง) ปัจจุบันมีสมาชิก 40 ครอบครัว ทำรายได้ให้ชุมชนนับล้านบาท และเป็นหมู่บ้านอนุรักษ์ต้นแบบของจังหวัดนครศรีธรรมราช

2) วัตถุประสงค์ และเป้าหมายของโครงการ

- เพื่อให้ชุมชนบ้านคีรีวงเป็นตัวอย่างของแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของจังหวัดนครศรีธรรมราชและภาคใต้
- เพื่อให้นักท่องเที่ยวเกิดความรู้ ความเข้าใจในการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์อย่างถ่องแท้ โดยมีส่วนร่วมร่วมกับชุมชน อันจะส่งผลให้เกิดจิตสำนึกในการอนุรักษ์ธรรมชาติของท้องถิ่นได้อย่างยั่งยืนตลอดไป
- เพื่อเปิดโอกาสให้ชุมชนได้มีอาชีพเสริม และมีรายได้จากการจัดการกับทรัพยากรท้องถิ่น
- เพื่อนักท่องเที่ยวจะได้รู้จักวิถีชีวิตของชาวคีรีวง ซึ่งสืบทอดกันมายาวนานกว่าสองร้อยปี

3) โครงสร้างองค์กร

ผู้นำ กำนันตำบลกำโลนเป็นประธานชมรมฯ และผู้ใหญ่บ้าน 4 หมู่บ้านเป็นรองประธาน

คณะกรรมการ แบ่งเป็น กรรมการวางแผนและบริหารโครงการ กรรมการประชาสัมพันธ์และการตลาด ตัวแทนผู้นำชาวบ้าน ตัวแทนกลุ่มต่าง ๆ

สมาชิก ผู้ที่จะเข้าเป็นสมาชิกต้องเป็นผู้อยู่อาศัยในบ้านวัดสมอ-บ้านคีรีวง และต้องมีความรัก ความสนใจ และเสียสละในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ต้องมีความพร้อมในด้านที่พัก นักท่องเที่ยวสามารถเข้าพักกับสมาชิกแบบโฮมสเตย์ ต้องมีความพร้อมในการนำเที่ยวชุมชนและเป็น

ลูกหาบ ต้องได้รับความยินยอมจากสมาชิกในครอบครัว ระยะเริ่มแรกของชมรมมีสมาชิก 7 คน ปัจจุบันมีสมาชิก 100 กว่าคน

ที่ปรึกษา ได้แก่

- หน่วยงานรัฐ คือ อุทยานแห่งชาติเขาหลวง และสำนักงาน ททท.ภาคใต้ เขต 2

- องค์กรเอกชน คือ มูลนิธิอาสาสมัครเพื่อสังคม (มอส.) กองทุนเด็มติเชียว ใสเขาหลวง โครงการพัฒนาอาชีพเสริมเพื่อการอนุรักษ์ธรรมชาติ (พออ.)

- สถาบันวิชาการ คือ มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์

4) กิจกรรม มีรายละเอียดดังนี้

- การศึกษาธรรมชาติบนยอดเขาหลวง เนื่องจากทางชมรมฯ คำนึงถึงการฟื้นตัวของทรัพยากรธรรมชาติ จึงจำกัดระยะเวลาและจำนวนนักท่องเที่ยวในการเดินทางขึ้นเขาหลวง โดยแต่ละคณะต้องไม่เกิน 15 คน เดินทางได้ตั้งแต่เดือนมกราคมถึงเดือนมิถุนายน

- การศึกษาวิถีชีวิตชุมชน ตั้งแต่เดือนมกราคมถึงเดือนมีนาคม และเดือนกรกฎาคมถึงเดือนกันยายน

- การศึกษาธรรมชาติบนยอดเขาหลวง และการศึกษาวิถีชีวิตชุมชนตั้งแต่เดือนมกราคมถึงเดือนมีนาคม

5) การจัดสรรรายได้ สมาชิกมีรายได้จากการนำเที่ยว อาหาร ที่พัก ลูกหาบ ค่าเดินที่จ่ายเป็นค่าบำรุงกองทุนเด็มติเชียวใสเขาหลวง ส่วนค่าบำรุงชมรมฯ ทางชมรมฯ จะได้รับร้อยละ 65 องค์การบริหารส่วนตำบลกำโลนได้รับร้อยละ 20 อุทยานแห่งชาติเขาหลวงได้รับร้อยละ 15 เพื่อใช้ในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว รายได้อื่น ๆ ให้เป็นประโยชน์ของชมรมฯ

6) มาตรการด้านการบริการและการรักษาความปลอดภัย หมู่บ้านคีรีวง มีป้อมยามตำรวจประจำตลอด 24 ชั่วโมง ผู้นำทางหรือลูกหาบที่นำการศึกษาธรรมชาติบนเขาหลวง จะมีวิทยุสั่งการ และต้องสามารถอธิบายถึงพรรณไม้ต่าง ๆ ได้ มีความสุภาพต่อนักท่องเที่ยว ไม่ทะเลาะวิวาท จะมีวิทยุสั่งการ และต้องสามารถอธิบายถึงพรรณไม้ต่าง ๆ ได้ มีความสุภาพต่อนักท่องเที่ยว ไม่ทะเลาะวิวาท และต้องช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ต้องดูแลความปลอดภัยให้นักท่องเที่ยว

2.5.2.2 สหกรณ์บริการนำเที่ยวชมธรรมชาติแนวอนุรักษ์กาญจนบุรี จำกัด หรือ ส.บ.อ.ก. (พงศ์ศานต์ พิทักษ์มหาเหตุ 2538:47-51)

ส.บ.อ.ก. เกิดขึ้นจากความร่วมมือระหว่างชุมชนกับเจ้าหน้าที่ของรัฐ ซึ่งชุมชนในที่นี้หมายถึงตำบลลิ้นถิ่น และเจ้าหน้าที่รัฐ หมายถึง คุณพงศ์ศานต์ พิทักษ์มหาเหตุ ซึ่งเป็นผู้ให้คำแนะนำและวางแผนการจัดตั้งสหกรณ์แห่งนี้ขึ้น ในขณะที่ดำรงตำแหน่งผู้อำนวยการสำนักงาน ททท.ภาคกลางเขต

1 (กาญจนบุรี) โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้ชาวบ้านสามารถประกอบธุรกิจท่องเที่ยวได้อย่างมีประสิทธิภาพ มีคุณภาพ มีการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวไว้ และเป็นตัวอย่างให้ชาวบ้านในท้องถิ่นอื่น ๆ นำไปปฏิบัติต่อไป

แนวคิดและแผนการบริหารจัดการ ส.บ.อ.ก. มีดังต่อไปนี้

- 1) ชี้แนะให้ชาวบ้านเห็นศักยภาพด้านการท่องเที่ยวชมธรรมชาติ และผจญภัยในพื้นที่อุทยาน 6 แห่งของจังหวัดกาญจนบุรี
- 2) แนะนำให้จัดตั้งสหกรณ์ที่นำเสนอบริการจัดนำเที่ยวชมธรรมชาติ และผจญภัยแนวอนุรักษ์ โดยความต้องการของชาวบ้านเองและบริหารงานโดยชาวบ้านเอง
- 3) ยกฐานะสหกรณ์ที่ตั้งขึ้นเป็นสหกรณ์กลางในระดับจังหวัด แล้วจัดตั้งสหกรณ์สาขาขึ้นตามพื้นที่อุทยานทั้ง 6 แห่ง โดยสมาชิกสหกรณ์ซึ่งเป็นราษฎรในท้องถิ่น บริหารงานและจัดนำเที่ยว
- 4) ให้สหกรณ์กลางเป็นศูนย์กลางการบริหารงานของทุกสาขา เพื่อให้เกิดคุณภาพและมาตรฐานการบริการอย่างเดียวกัน
- 5) ให้สหกรณ์กลางมีหน้าที่กำหนดนโยบายและทิศทางการพัฒนาการท่องเที่ยวแนวอนุรักษ์ของจังหวัด โดยเน้นการให้ความรู้ การฝึกอบรมอย่างเข้มข้นและต่อเนื่องแก่สมาชิกในด้านต่าง ๆ คือ การท่องเที่ยว การให้บริการ การป่าไม้ ธรรมชาติวิทยาธรณีวิทยา โบราณคดี การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม การตลาดการท่องเที่ยว การสหกรณ์ ภาษาต่างประเทศ เป็นต้น
- 6) สหกรณ์กลางซึ่งมีสมาชิกที่เป็นประชาชนจากทุกท้องที่ของจังหวัด จะทำให้ตัดปัญหาการแย่งพื้นที่ทำกิน มีการช่วยเหลือกัน ช่วยระงับภัยให้นักท่องเที่ยว และร่วมกันอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมอย่างเป็นเครือข่ายทั้งจังหวัดกาญจนบุรี
- 7) ให้สหกรณ์กลางขออนุญาตกรมป่าไม้และอุทยานแห่งชาติในการดำเนินกิจกรรม โดยจะยึดถือและปฏิบัติตามรายละเอียดข้อบังคับอย่างเคร่งครัด
- 8) ให้สหกรณ์กลางร่วมกับนักวิชาการกรมป่าไม้และเจ้าหน้าที่ของอุทยานสำรวจจัดทำ และพัฒนาเส้นทางเดินป่า เพื่อให้เป็นเส้นทางที่มีคุณภาพและมีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมน้อยที่สุด
- 9) ให้สหกรณ์กลางพัฒนาสมาชิกของสหกรณ์ให้มีความรู้ ความชำนาญในการทำธุรกิจท่องเที่ยว โดยเฉพาะภาคพิเศษท้องถิ่น ให้มีความสามารถในการอธิบายตีความ และถ่ายทอดความรู้ในด้านต่าง ๆ แก่นักท่องเที่ยวอย่างถูกต้องตามหลักวิชาการ
- 10) ให้สหกรณ์กลางและสหกรณ์สาขา เป็นผู้เฝ้าระวังปัญหาด้านต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้น และหาทางป้องกันแก้ไขด้วยการปรึกษาผู้เชี่ยวชาญแต่ละสาขา
- 11) ให้สหกรณ์ทุกสาขาจัดการขยะและของเสียที่เกิดจากกิจกรรมการท่องเที่ยวของสหกรณ์ และนำออกไปกำจัดนอกเขตอุทยาน

12) ให้สหกรณ์ทุกสาขาจัดทำห้องน้ำ ห้องส้วมที่มีมาตรฐาน และมีระบบบำบัดของเสียที่มีประสิทธิภาพตามเส้นทางเดินป่าและจุดพักแรมที่ได้รับอนุญาตจากกรมป่าไม้โดยไม่ได้รับความเห็นชอบจากนักวิชาการของสวนอุทยานแห่งชาติ

13) ให้สหกรณ์กลางเป็นผู้รวบรวมทรัพยากรของท้องถิ่นเพื่อนำเสนอเป็นภาพรวมที่มีเอกภาพและเป็นกลาง โดยเน้นการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการของสมาชิก

14) ให้สหกรณ์กลางเป็นศูนย์รวมความรู้ ความสามารถด้านการตลาด การท่องเที่ยวในระดับสากล และเน้นทำการตลาดการท่องเที่ยวแนวอนุรักษ์ในกลุ่มนักท่องเที่ยว ทั้งชาวไทยและต่างชาติที่มีคุณภาพกลุ่มเล็ก ๆ และจัดนำเที่ยวกลุ่มละไม่เกิน 10-15 คนต่อหนึ่งเส้นทาง

15) ให้สหกรณ์กลางเป็นศูนย์รวมการดำเนินกิจกรรมด้านการตลาด การท่องเที่ยว ทั้งการขาย การโฆษณา และการประชาสัมพันธ์ พร้อมทั้งสร้างเครือข่ายการตลาดในระดับนานาชาติ

16) ให้สหกรณ์กลางเป็นศูนย์กลางการจอง และเป็นผู้กระจายนักท่องเที่ยวไปยังแหล่งท่องเที่ยวต่าง ๆ อย่างทั่วถึงและมีระบบ นอกจากนี้ต้องพัฒนาระบบการจองที่มีประสิทธิภาพ เพื่อเป็นกลไกควบคุมจำนวนนักท่องเที่ยวไม่ให้เกินขีดความสามารถในการรองรับของพื้นที่ตามที่นักวิชาการป่าไม้ศึกษาและกำหนดไว้

17) ให้สหกรณ์กลางมีบทบาทในการลดบทบาทและอิทธิพลด้านเศรษฐกิจของระบบพ่อค้าคนกลาง โดยสร้างระบบและอัตราการแบ่งเปอร์เซ็นต์ตามมาตรฐานสากลให้บริษัทนำเที่ยวที่แนะนำนักท่องเที่ยวให้สหกรณ์โดยเท่าเทียมกัน

18) ให้สหกรณ์กลางเป็นศูนย์กลางการดำเนินธุรกิจท่องเที่ยวและนำตลาดท่องเที่ยวสู่ชุมชน เพื่อกระตุ้นให้เกิดอาชีพที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวแก่ชาวบ้านในท้องถิ่น โดยส่งเสริมให้มีการฝึกอบรมการผลิตของที่ระลึก และเป็นตลาดกลางในการจำหน่ายของที่ระลึก และผลผลิตทางการเกษตรในท้องถิ่นด้วย

2.6 ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ปฐพี อาคมานนท์ มอนซอน และคณะ (2535 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาผลกระทบของการท่องเที่ยวเดินป่าต่อสภาวะแวดล้อมและประชากรในท้องถิ่น พบว่าการท่องเที่ยวเดินป่าซึ่งส่วนใหญ่อยู่ที่อุทยานแห่งชาติและในพื้นที่ทางภาคเหนือของประเทศไทย และมีแนวโน้มขยายตัวขึ้นทุกปี เนื่องจากนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและต่างประเทศ ชื่นชอบความสวยงามของธรรมชาติ วัฒนธรรมท้องถิ่น และการผจญภัย ทำให้เกิดผลประโยชน์ต่อประชาชนท้องถิ่นในแง่โอกาสในการประกอบอาชีพและรายได้ ขณะเดียวกันก็ส่งผลกระทบต่อประชาชนท้องถิ่น ในแง่โอกาสในการประกอบอาชีพและรายได้

ขณะเดียวกันก็ส่งผลกระทบด้านลบต่อสังคมและวัฒนธรรม คือ วัฒนธรรมท้องถิ่นของชาวเขาเปลี่ยนไป และความเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อม กล่าวคือ มีการพังทลายของดิน พืชและสัตว์ป่าในพื้นที่ถูกทำลาย สาเหตุเนื่องจากการแสวงหาเส้นทางเดินป่าใหม่อย่างต่อเนื่อง ไม่มีการควบคุม และไม่มีการบริหารจัดการที่ดีสำหรับเส้นทางเดินป่าเดิม การขาดนโยบายระดับท้องถิ่น จังหวัด และระดับชาติ ขาดงบประมาณ กำลังคน ข้อมูลสถิติ และการประสานงานในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเดินป่า ผู้ประกอบการมีจำนวนมากและแข่งขันกันมาก แต่คุณภาพการบริการต่ำ การขาดความรู้เกี่ยวกับ "นิเวศการท่องเที่ยว" ของทุกฝ่ายพฤติกรรมนักท่องเที่ยวมีความตระหนักรู้ต่ำ และใช้ทรัพยากรไม่ถูกต้อง

พระมหาสุทิตย์ อบอุ่น (2540 : บทคัดย่อ) ศึกษาเรื่อง "ศักยภาพของชุมชนท้องถิ่นในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ศึกษาเฉพาะกรณี : เส้นทางสายลำน้ำกก" จังหวัดเชียงใหม่ เขียนรายงานว่าจากกลุ่มตัวอย่างที่ประกอบอาชีพธุรกิจนำเที่ยวเป็นอาชีพเสริม และส่วนใหญ่ไม่ได้เป็นสมาชิกของกลุ่ม/ชมรมท่องเที่ยวในท้องถิ่น สรุปได้ว่าชุมชนท้องถิ่นมีศักยภาพในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในระดับปานกลาง โดยมีศักยภาพในด้านสร้างความพึงพอใจ แก่นักท่องเที่ยวมากที่สุด รองลงมาคือการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และการกระจายรายได้ตามลำดับ ส่วนปัจจัยที่มีความสำคัญกับระดับศักยภาพในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ทั้ง 3 ด้าน ได้แก่ การได้รับอนุญาตให้ประกอบธุรกิจนำเที่ยว การติดต่อประสานงานระหว่างชุมชน และการสนับสนุนจากหน่วยงานรัฐ ส่วนปัจจัยอื่น ๆ ซึ่งพบว่า ไม่มีความสัมพันธ์กับระดับศักยภาพในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ แต่เมื่อนำมาทดสอบกับระดับศักยภาพแต่ละด้านพบว่า (1) การได้รับอนุญาตประกอบธุรกิจนำเที่ยว สมรรถนะของชุมชนในการรองรับทางการท่องเที่ยวด้านกายภาพ การมีส่วนร่วมขององค์กรท้องถิ่น การสนับสนุนจากหน่วยงานของรัฐ มีความสัมพันธ์กับระดับศักยภาพในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ (2) การได้รับอนุญาตประกอบธุรกิจนำเที่ยว การฝึกอบรม การติดต่อประสานงานระหว่างชุมชนมีความสัมพันธ์กับระดับศักยภาพในการกระจายรายได้ (3) การได้รับอนุญาตประกอบธุรกิจนำเที่ยว การติดต่อประสานงานระหว่างชุมชน มีความสัมพันธ์กับระดับศักยภาพในการสร้างความพึงพอใจให้แก่นักท่องเที่ยวตามลำดับ ส่วนสภาพปัญหาเกี่ยวกับการส่งเสริมการท่องเที่ยวพบว่า สิ่งอำนวยความสะดวกพื้นฐาน การบริการข้อมูลข่าวสาร และการจัดการดูแลนักท่องเที่ยวไม่เพียงพอที่จะรองรับนักท่องเที่ยว ความไม่เป็นระเบียบ และการทำลายทรัพยากรท่องเที่ยว

2.7 นโยบาย ความหมายและความสำคัญ

2.7.1 ความหมายของนโยบาย

นโยบาย (Policy) เป็นคำที่มาจากภาษาบาลีโดยการสมาสคำว่า "นย" (คำความที่สื่อให้เข้าใจเอาเอง) กับคำว่า "อุบาย" (วิธีการอันแยบคาย เล่ห์กล เล่ห์เหลี่ยม) เข้าด้วยกันและแปลเป็นความได้ว่า

หลักการวิธีปฏิบัติซึ่งถือเป็นแนวดำเนินการ นโยบายเป็นข้อความหรือความเข้าใจร่วมกันอย่างกว้างๆที่ใช้เป็นแนวทางในการตัดสินใจเพื่อการปฏิบัติภารกิจต่างๆของผู้บริหารและของหน่วยงาน ข้อความที่ใช้เป็นนโยบายมักเป็นคำที่มีความยืดหยุ่นได้ เพราะนโยบายมิได้เป็นแนวทางที่ชี้เฉพาะว่าจะต้องปฏิบัติเช่นนั้น เช่นนี้ นโยบายเป็นแต่เพียงแนวทางกว้างๆที่ช่วยในการตัดสินใจเพื่อกระทำการสิ่งหนึ่งสิ่งใดเท่านั้น หรือเป็นสิ่งที่ควรเลือกหรือไม่ควรเลือกกระทำ ได้มีนักวิชาการได้ให้ความหมายและคำจำกัดความของนโยบายไว้หลายท่าน แต่เมื่อนำมาพิจารณาโดยละเอียดแล้วความหมายหรือคำจำกัดความดังกล่าวมีลักษณะที่ไม่แตกต่างกันมากนัก

กรีนวูด (William T. Greenwood) กล่าวว่านโยบายหมายถึงการตัดสินใจขั้นต้นอย่างกว้างๆจากข้อมูลทั่วไปเพื่อใช้เป็นแนวทางในการปฏิบัติงานให้เป็นไปโดยถูกต้องและบรรลุตามวัตถุประสงค์ที่ได้กำหนดไว้

เทอร์รี่ (George R. Terry) กล่าวว่านโยบายคือการพูดหรือการเขียนถึงขอบเขตและแนวทางทั้งหมดเพื่อการปฏิบัติงาน

ไฮมานน์ และสกอตต์ (Theo Haimann and William G. Scott) กล่าวว่านโยบายคือขอบเขตของเหตุผลและผลที่ผู้บริหารใช้ในการตัดสินใจ

เจคอป (Charles E. Jacop) นโยบายคือหลักการ แผนการ หรือแนวทางในการปฏิบัติงาน

เวย์น (A.R. Leys Wayne) อธิบายถึงความหมายของนโยบายว่า นโยบายคือโครงการในการปฏิบัติงานให้บรรลุถึงเป้าหมายอย่างมีคุณค่า หรือเป็นการตัดสินใจเลือกจุดมุ่งหมายและวิธีการในการบริหารองค์กรใดองค์กรหนึ่ง

คุนน์และโดเนล (Horold Koontz and Cyrel O' Donell) หมายถึง การตัดสินใจล่วงหน้าว่าจะทำอะไร ทำอย่างไร ทำเพื่ออะไร และใครเป็นผู้ทำ เป็นสะพานเชื่อมไปสู่อนาคตตามที่ต่องกา และทำให้สิ่งต่างๆเกิดขึ้นตามต้องการ

อมร กษาสัตย์ (การพัฒนานโยบาย,2520) หมายถึง หลักการและกลวิธีที่จะนำไปสู่เป้าหมายที่กำหนดไว้

จากคำจำกัดความและความหมายดังกล่าว จะเห็นได้ว่านโยบายเป็นกรอบสำหรับการตัดสินใจของผู้บริหารในลักษณะแสดงให้เห็นถึงวิถีทาง และผลแห่งการดำเนินงาน นโยบายที่ดีย่อมทำให้การตัดสินใจถูกต้องและดีตามไปด้วย นโยบายที่ดีทำให้การบริหารงานเป็นไปได้อย่างมีประสิทธิภาพโดย

- 1) ช่วยสนับสนุนให้มีการตัดสินใจที่ถูกต้อง
- 2) เป็นการควบคุมขั้นพื้นฐานของการบริหารงาน
- 3) ทำให้เกิดความแน่นอนและการประสานงานในการปฏิบัติงาน
- 4) ช่วยลดเวลาที่ต้องใช้ในการตัดสินใจ

2.7.2 ความสำคัญของนโยบาย

นโยบายเป็นเครื่องบ่งชี้ทิศทางการบริหาร และเป็นข้อมูลที่ผู้บริหารพิจารณาใช้เพื่อการตัดสินใจ และสั่งการ การบริหารงานโดยปราศจากนโยบายย่อมเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ยาก เพราะนโยบายเกิดจากวัตถุประสงค์และเป้าหมายของการบริหารก็เกิดจากวัตถุประสงค์เช่นเดียวกัน และเป้าหมายจะสามารถเป็นไปได้ก็ด้วยนโยบายที่กำหนดขึ้น ฉะนั้นเมื่อไม่มีนโยบายย่อมไม่มีทั้งวัตถุประสงค์และเป้าหมายของการบริหารงาน นอกจากนั้นนโยบายยังจัดได้ว่าเป็นส่วนหนึ่งของวิธีการจัดการ ซึ่งเป็นหนึ่งในสี่ปัจจัยทางการบริหาร การบริหารจะไม่เกิดขึ้นหรือไม่ประสบความสำเร็จหากขาดปัจจัยใดปัจจัยหนึ่ง นโยบายจึงมีความสำคัญต่อการบริหารในลักษณะดังต่อไปนี้

1) นโยบายจะช่วยให้ผู้บริหารทราบว่าทำอะไร ทำอย่างไร และใช้ปัจจัยชนิดใดบ้าง นโยบายจะช่วยให้ผู้บริหารปฏิบัติงานต่างๆ อย่างมีความมั่นใจ เพราะนโยบายเป็นทั้งแผนงาน เครื่องชี้ทิศทางและหลักประกันที่ผู้บริหารทุกระดับชั้นจะต้องยึดถือ

2) นโยบายจะช่วยให้บุคลากรทุกระดับชั้นในองค์กรได้เข้าใจถึงภาระกิจของหน่วยงานที่ตนเองสังกัด รวมทั้งวิธีการที่จะปฏิบัติภารกิจให้ประสบผลสำเร็จ โดยไม่ซ้ำซ้อนกับภาระหน้าที่ของหน่วยงานอื่นๆ ภายในองค์กรเดียวกัน และนโยบายยังช่วยให้การประสานงานระหว่างหน่วยงานเป็นไปได้อย่างขึ้น

3) นโยบายก่อให้เกิดเป้าหมายในการปฏิบัติงาน ซึ่งเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งสำหรับการบริหารงานทุกชนิด การบริหารงานโดยมีเป้าหมายจะทำให้ประหยัดทั้งการเงิน เวลา บุคลากร รวมถึงพลังความสามารถหรือศักยภาพของบุคลากรเหล่านั้นด้วย นอกจากนั้นยังทำให้การทำงานของบุคลากรเป็นไปได้อย่างมีประสิทธิภาพ และบรรลุถึงเป้าหมายขององค์การอย่างมีประสิทธิภาพด้วยเช่นเดียวกัน

4) นโยบายที่ดีจะช่วยสนับสนุนส่งเสริมการใช้อำนาจของผู้บริหารให้เป็นไปโดยถูกต้องมีเหตุผล และมีความยุติธรรม อันจะนำมาซึ่งความเชื่อถือ ความจงรักภักดี และความมีน้ำใจในการปฏิบัติงานของผู้ใต้บังคับบัญชา

5) นโยบายช่วยให้เกิดการพัฒนาทางด้านการบริหาร เพราะนโยบายจะพัฒนาผู้บริหารงานหรือผู้ใช้ให้มีความสามารถในการแปลความ และทำให้นโยบายเป็นสิ่งที่สามารถจะปฏิบัติได้ นอกจากนั้นนโยบายจะพัฒนาผู้บริหารให้รู้จักคิดทำนโยบายขึ้น แทนที่จะคิดปฏิบัติตามนโยบายแต่เพียงอย่างเดียว

นอกจากความสำคัญของนโยบายที่ได้กล่าวแล้ว แมสซีและดักลาส (Joseph L. Massie and John Douglas) ได้กล่าวถึงความสำคัญของนโยบายไว้หลายประการดังนี้

1) นโยบายช่วยให้ประหยัดเวลา กล่าวคือ นโยบายเป็นสิ่งที่คิดหรือคาดการณ์ไว้ล่วงหน้าก่อนแล้ว ดังนั้นผู้นำนโยบายไปปฏิบัติจึงไม่จำเป็นจะต้องคิดขึ้นใหม่ทั้งหมด เป็นแต่เพียงการเอาข้อมูลที่มีอยู่ก่อนแล้วเป็นปัจจัยเพื่อประกอบการตัดสินใจ และปรับปรุงแก้ไขการดำเนินงานให้มีประสิทธิภาพ

2) นโยบายก่อให้เกิดการประสานงาน กล่าวคือในองค์กรหนึ่งๆ ย่อมประกอบด้วยหน่วยงานย่อยหลายหน่วยงาน นโยบายเดียวกันจะช่วยให้แต่ละหน่วยงานย่อยสามารถคาดการณ์ ตัดสินใจและ

ปฏิบัติงานด้วยความถูกต้องยิ่งขึ้น และโดยนโยบายเดียวกันย่อมจะช่วยให้หน่วยงานเหล่านั้นทำงานประสานกันด้วยดี

3) นโยบายช่วยให้องค์การเกิดความมั่นคง และสามารถลดความเครียดของสมาชิกภายในองค์การได้เพราะสมาชิกทุกคนเข้าใจถึงทิศทางและเป้าหมายในการปฏิบัติงาน

4) นโยบายที่ชัดเจนจะช่วยส่งเสริมสนับสนุนให้ผู้บริหารแต่ละระดับและแต่ละบุคคลกล้าที่จะคิดตัดสินใจ เพราะทุกคนทราบถึงพิสัยและขอบเขตของความรับผิดชอบที่ตนเองสามารถตัดสินใจได้

5) นโยบายจะทำหน้าที่เป็นโครงร่างที่จะนำไปสู่การตัดสินใจของผู้บริหารระดับต้น และจะเป็นตัวที่ช่วยให้ผู้บริหารระดับสูงสามารถมอบหมายอำนาจหน้าที่ให้กับผู้บริหารระดับต้นเหล่านั้นได้ตรงกับความรู้ความสามารถอย่างแท้จริง

6) นโยบายที่ชัดเจนจะช่วยให้การตัดสินใจเป็นไปโดยถูกต้อง ยุติธรรม และเที่ยงตรงมากยิ่งขึ้น นโยบายในการปฏิบัติงานขององค์การนั้น อาจเป็นนโยบายที่ใช้ได้นานถ้าองค์การมีเสถียรภาพและมั่นคง หรือเป็นนโยบายที่กำหนดขึ้นมีความชัดเจนเป็นที่เข้าใจของบุคลากรทุกฝ่ายในองค์การ และเป็นนโยบายที่บุคคลทุกฝ่ายในองค์การคิดค้นร่วมกัน

2.7.3 ลักษณะที่ดีของนโยบาย

นโยบายในการบริหารงานจะดีหรือไม่มากนักน้อยเพียงใด ขึ้นอยู่กับเงื่อนไขที่แตกต่างกันหลายประการ เช่น ความสามารถของผู้กำหนดนโยบาย ความเข้าใจและความสามารถของผู้ที่นำนโยบายไปปฏิบัติ การจัดระบบบริหารที่ดีมีประสิทธิภาพในหน่วยงาน และรวมถึงทัศนคติของผู้ที่เกี่ยวข้องกับนโยบายนั้นด้วย อย่างไรก็ตามเนื่องจากนโยบายเป็นเรื่องการเลือกสรรแนวทางที่ดีที่เหมาะสม เพื่อใช้ในการปฏิบัติงานให้บรรลุถึงเป้าหมายขององค์การ ฉะนั้นจะสังเกตได้ว่าองค์การที่อยู่ภายใต้ระบบการบริหารงานที่ดี ผู้บริหารและผู้กำหนดนโยบายจะต้องเป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถ เพื่อบริหารงานต่างๆขององค์การนั้น มักจะมีลักษณะที่ดีตามไปด้วย นโยบายที่ดีที่พึงประสงค์ควรมีลักษณะดังต่อไปนี้

1) นโยบายที่ดีจะต้องสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ขององค์การ และสามารถที่จะช่วยให้การดำเนินงานบรรลุถึงเป้าประสงค์ได้

2) นโยบายที่ดีจะต้องกำหนดขึ้นจากข้อมูลที่เป็นจริงมิใช่เป็นข้อมูลที่เป็นความคิดเห็นส่วนตัวหรือข้อมูลที่เกิดขึ้นตามโอกาสอันไม่แน่นอน อย่างไรก็ตามความคิดเห็น ข้อเสนอแนะและปฏิกิริยาต่างๆจากภายนอกควรเป็นสิ่งที่ต้องคำนึงถึงบ้างในการกำหนดนโยบาย

3) นโยบายที่ดีจะต้องมีการกำหนดขึ้นก่อนที่จะมีการดำเนินงาน โดยการกำหนดกลวิธีและจัดสรรทรัพยากรให้เหมาะสมต่อการดำเนินงาน แต่ทั้งนี้จะต้องไม่แจ้งรายละเอียดของกลวิธีในการปฏิบัติควรเปิดกว้างไว้เพื่อให้ผู้ปฏิบัติพิจารณาตีความแล้วนำไปปฏิบัติตามความสามารถและให้สอดคล้องกับสภาพการณ์ในขณะนั้น และเหมาะสมกับทรัพยากรที่มีอยู่

4) นโยบายที่ดีควรกำหนดขึ้นเพื่อสนองหรือส่งผลประโยชน์ให้กับบุคคลโดยส่วนรวมและจะต้องมีการพิจารณาว่านโยบายใดควรทำก่อนควรทำหลัง โดยการจัดลำดับความสำคัญและความจำเป็น

5) นโยบายที่ดีจะต้องเป็นถ้อยคำหรือข้อความที่กระชับรัดกุมให้ภาษาที่เข้าใจง่ายและแถลงไว้เป็นลายลักษณ์อักษร ที่สมาชิกทุกคนทุกระดับชั้นภายในหน่วยงานสามารถเข้าใจได้อย่างชัดเจน

6) นโยบายที่ดีจะต้องมีขอบเขตและระยะเวลาในการใช้ กล่าวคือในองค์การหนึ่งๆย่อมมีภารกิจและความรับผิดชอบหลายชนิด การกำหนดนโยบายเพื่อให้ครอบคลุมภารกิจและความรับผิดชอบทั้งหมดย่อมเป็นไปไม่ได้ นอกจากนี้เมื่อเวลาผ่านไปเหตุการณ์ต่างๆ ย่อมมีการเปลี่ยนแปลง นโยบายที่กำหนดไว้ อาจไม่สามารถปฏิบัติให้สอดคล้องกับเหตุการณ์ใหม่ได้ ฉะนั้นจึงจำเป็นต้องปรับปรุงนโยบายให้เหมาะสมและสอดคล้องกับสถานการณ์ใหม่ หรืออาจกล่าวโดยสรุปได้ว่านโยบายที่ดีนั้นจะต้องอยู่ภายในขอบเขตของวัตถุประสงค์ และมีความยืดหยุ่น สามารถที่จะปรับปรุงเปลี่ยนแปลงให้ทันต่อเหตุการณ์ใหม่เสมอ

7) นโยบายที่ดีจะต้องเป็นจุดรวมหรือศูนย์ประสานสัมพันธ์ของหน่วยงานต่างๆภายในองค์กร กล่าวคือหน่วยงานต่างๆ สามารถใช้นโยบายเป็นหลักในการปฏิบัติภารกิจของตน และสามารถประสานสัมพันธ์กับหน่วยงานอื่น ซึ่งมีภารกิจที่แตกต่างกันออกไปได้เสมอ

8) นโยบายที่ดีจะต้องกำหนดขึ้นโดยให้คลุมไปถึงสถานการณ์ที่จะเกิดขึ้นในอนาคตด้วยแต่ทั้งนี้จะต้องได้ข้อมูลที่มีการวิเคราะห์โดยละเอียดรอบคอบแล้ว การกำหนดนโยบายไว้เพื่อเหตุการณ์ในอนาคต จะช่วยให้การดำเนินงานที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน และงานที่จะทำในระยะเวลาอันใกล้กับงานที่จะต้องทำในอนาคตมีความสอดคล้องและต่อเนื่องกัน

9) นโยบายที่ดีจะต้องสอดคล้องกับปัจจัยภายนอกองค์กร กล่าวคือ จะต้องสอดคล้องกับระเบียบกฎหมาย และข้อบังคับต่างๆ ของสังคมโดยส่วนรวม นอกจากนี้จะต้องสอดคล้องกับความสนใจหรือความคิดเห็นของสาธารณชนด้วย

มอนดี้ (R.Wayne Mondy) และคณะได้ให้รายละเอียดของคุณลักษณะที่ดีของนโยบายไว้ดังนี้

- 1) นโยบายควรกำหนดจากฐานของข้อมูลที่มีความเป็นจริง
- 2) นโยบายของผู้บังคับบัญชา และของผู้ใต้บังคับบัญชาควรสนับสนุนกันและเป็นไปในทิศทางเดียวกัน ไม่ควรที่จะขัดแย้ง
- 3) นโยบายของหน่วยงานหรือแผนกที่ต่างกันแต่อยู่ภายในองค์การเดียวกันควรต้องประสานกัน
- 4) นโยบายควรเป็นข้อความที่แน่นอนเข้าใจได้และเป็นลายลักษณ์อักษร
- 5) นโยบายควรยืดหยุ่นแต่มั่นคงอยู่บนหลักการ หรือระเบียบข้อบังคับที่ถูกต้อง
- 6) นโยบายควรมีขอบเขตเข้าใจได้ด้วยเหตุผล

อย่างไรก็ตามคงเป็นการยากที่จะกล่าวว่า นโยบายขององค์กรใด องค์กรหนึ่งมีคุณลักษณะที่ดีที่เหมาะสมโดยถือเอาทัศนะของบุคคลเป็นที่ตั้ง เพราะนโยบายสามารถมองได้จากหลายแง่มุม มุมหนึ่งอาจ

เป็นที่ยอมรับของบุคคลคนหนึ่งหรือกลุ่มหนึ่งแต่อีกคนหนึ่งหรือกลุ่มหนึ่งอาจเห็นว่ายังไม่เหมาะสมดีพอ ดังนั้นคุณลักษณะที่ดีของนโยบายดังกล่าวมาแล้วคงจะเป็นคุณลักษณะที่เป็นไปตามหลักการถือเสียงข้างมาก หรือเป็นทัศนะของกลุ่มคนส่วนใหญ่โดยอนุโลมที่อาจมีคนอื่นอีกกลุ่มหนึ่งหรือจำนวนน้อยใจดีคัดค้านและวิพากษ์

วิจารณ์ไปตามทัศนะหรือตามเหตุผลของบุคคลกลุ่มนั้น

2.7.4 ปัจจัยในการกำหนดนโยบาย

ในการกำหนดนโยบายนั้นผู้กำหนดนโยบายมิใช่เป็นเพียงผู้มีสติปัญญาดีเท่านั้น ยังจะต้องเป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถในการวิเคราะห์ถึงปัญหาต่างๆ และตรวจสอบพิจารณาปัจจัยทั้งหลายที่อาจนำมาใช้เป็นองค์ประกอบในการกำหนดนโยบายอยู่เสมอ ทั้งนี้เพื่อให้นโยบายที่กำหนดขึ้นมีความถูกต้องสมบูรณ์ เหมาะสม โดยสามารถนำไปปฏิบัติได้จนบรรลุถึงวัตถุประสงค์ที่ได้กำหนดไว้ด้วยความสะดวก รวดเร็ว และประหยัดที่สุด ปัจจัยที่ใช้พิจารณา เพื่อการกำหนดนโยบายจำแนกได้เป็น 2 ประเภท คือ

1) ปัจจัยที่เป็นองค์ประกอบพื้นฐาน (Fundamental factors) หมายถึงสิ่งใดๆก็ตามที่ผู้มีหน้าที่ในการกำหนดนโยบายจะต้องคำนึงถึงอยู่ตลอดเวลา เพราะหากไม่คำนึงถึงแล้ว นโยบายที่กำหนดขึ้นจะเป็นนโยบายที่ไม่สามารถปฏิบัติได้ หรือเป็นนโยบายที่ขาดความถูกต้องสมบูรณ์ อันจะเป็นสาเหตุที่ก่อให้เกิดปัญหา อุปสรรค และความยุ่งยากในการปฏิบัติให้นโยบายนั้นบรรลุเป้าหมาย ปัจจัยที่เป็นองค์ประกอบพื้นฐานในการกำหนดนโยบายมีหลายชนิด ซึ่งอาจรวมเป็นกลุ่มที่สำคัญได้ 3 กลุ่ม

ก. ปัจจัยที่เกี่ยวกับผลประโยชน์ ไม่ว่าจะเป็นการกำหนดนโยบายประเภทใดก็ตามผู้กำหนดนโยบายจะต้องคำนึงถึงผลประโยชน์ขององค์กรเป็นสำคัญในลักษณะที่เป็นการกำหนดให้องค์กรได้รับผลประโยชน์มากที่สุด หรือสูญเสียผลประโยชน์อันพึงได้น้อยที่สุด โดยปกติแล้วผลประโยชน์ขององค์กรจะมีความผูกพันกับกับผลประโยชน์หรือความต้องการของบุคคลในองค์กรเป็นอย่างมาก ดังนั้นการกำหนดนโยบายจะต้องมีลักษณะที่เป็นการตอบสนองความต้องการของบุคคลในองค์กรให้มากที่สุด

ข. ปัจจัยที่เกี่ยวกับผู้กำหนดนโยบาย วิธีการหรือกระบวนการในการดำเนินนโยบาย โดยลักษณะเช่นนี้ผู้กำหนดนโยบายจะต้องรู้ตนเองว่าเป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถหรือไม่ เพราะหากขาดความรู้ความสามารถและความเข้าใจอย่างแท้จริงในการกำหนดนโยบายแล้ว นโยบายที่กำหนดขึ้นอาจบ่งพร่องหรือขาดหลักการที่สำคัญ โดยปกติผู้ที่ทำหน้าที่ในการกำหนดนโยบายควรมีความรู้ความเข้าใจอย่างน้อย 2 ประการคือ ความรู้ความเข้าใจในเรื่องวิธีการกำหนดนโยบาย และความรู้ความเข้าใจโดยทั่วไปเกี่ยวกับปัจจัยต่างๆที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการกำหนดนโยบาย นอกจากนั้นนโยบายที่กำหนดขึ้นจะต้องมีความเหมาะสม มีความเป็นเหตุเป็นผล และมีความถูกต้อง จึงจะถือว่าเป็นนโยบายที่สามารถนำไปปฏิบัติได้ ฉะนั้นความรู้ความเข้าใจในวิธีการกำหนดนโยบายจึงเป็นปัจจัยที่สำคัญมากเช่นเดียวกันกับปัจจัยอื่น

ค. ปัจจัยที่เกี่ยวกับข้อมูลและเอกสารต่างๆ ในการกำหนดนโยบายนั้นหากข้อมูลหรือเอกสารที่ได้ขาดข้อเท็จจริงย่อมทำให้นโยบายมีความผิดพลาด และการนำเอานโยบายที่ผิดพลาดไปปฏิบัติย่อมก่อให้เกิดความเสียหายต่อองค์กรและหน่วยงานอย่างที่สุด

2) ปัจจัยที่เป็นสิ่งแวดล้อม (Environment factors) หมายถึงสิ่งแวดล้อมในสังคมที่ผู้กำหนดนโยบายจะต้องคำนึงถึง เพราะสิ่งแวดล้อมทางสังคมมีผลกระทบต่อการกำหนดนโยบายทั้งทางตรง และทางอ้อม ได้แก่

ก. ปัจจัยทางการเมือง และวัฒนธรรมทางการเมืองเป็นปัจจัยที่มีผลกระทบหรือมีอิทธิพลต่อการกำหนดนโยบายเป็นอย่างมาก เพราะรูปแบบของการเมือง การปกครองย่อมจะเป็นรูปแบบของการกำหนดนโยบายของสังคมหรือองค์กรนั้นด้วย ปัจจัยทางการเมือง และวัฒนธรรมทางการเมืองมีอิทธิพลต่อการกำหนดนโยบายของรัฐหรือขององค์กรตลอดเวลา ความรุนแรงของอิทธิพลหรือผลกระทบที่มีต่อนโยบายจะมากน้อยเพียงใดขึ้นอยู่กับสถานการณ์

ข. ปัจจัยทางเศรษฐกิจ นับว่าเป็นปัจจัยที่สำคัญมากอีกอย่างหนึ่งที่มีผลกระทบต่อการกำหนดนโยบายอย่างสำคัญ องค์กรจะกำหนดนโยบายได้อย่างกว้างขวาง หรือการดำเนินงานของนโยบายจะเป็นไปโดยมีเสถียรภาพ และความต่อเนื่องได้มากน้อยเพียงใดขึ้นอยู่กับลักษณะทางเศรษฐกิจขององค์กรนั้น องค์กรที่มีสถานะทางเศรษฐกิจที่ไม่มั่นคงย่อมไม่สามารถกำหนดนโยบายได้อย่างกว้างขวาง และการปฏิบัติตามนโยบายอาจไม่บรรลุเป้าหมายได้อย่างสมบูรณ์ เช่น สมมติว่ากระทรวงกลาโหมมีนโยบายที่จะเพิ่มจำนวนทหารประจำการ และจัดหาอาวุธยุทโธปกรณ์ที่ทันสมัยมาใช้ในกองทัพ ซึ่งหากเศรษฐกิจของประเทศอยู่ในภาวะตกต่ำแล้ว นโยบายที่กำหนดขึ้นอาจไม่เป็นไปตามเป้าหมายหรืออาจเป็นนโยบายที่ไม่สามารถปฏิบัติได้

ค. ปัจจัยทางสังคม เป็นอีกองค์ประกอบหนึ่งที่มีผลกระทบและมีอิทธิพลต่อการกำหนดนโยบาย ลักษณะความเป็นอยู่ของสมาชิก ความแตกต่างของกลุ่มสมาชิก ความสามัคคีของสมาชิกล้วนมีอิทธิพลต่อการกำหนดนโยบาย ถ้าสมาชิกมีความสามัคคีกันการกำหนดนโยบายย่อมเป็นไปได้ง่าย และการปฏิบัติตามเพื่อบรรลุถึงเป้าหมายก็เป็นไปได้ไม่ยาก ปัจจัยทางสังคมมีหลายประเภท หลายชนิด เช่น วัฒนธรรม ระเบียบ ประเพณี ความเชื่อ ค่านิยม และลักษณะของชุมชน เป็นต้น

ง. ปัจจัยทางภูมิศาสตร์ประวัติศาสตร์ ในการกำหนดนโยบายใดๆก็ตามผู้กำหนดนโยบายจะต้องคำนึงถึงสถานที่ตั้ง พื้นที่ อาณาเขต สภาพภูมิอากาศ และลักษณะภูมิประเทศขององค์กรนั้นๆ โดยจะต้องกำหนดนโยบายให้สอดคล้องกับสภาพดังกล่าว ทั้งนี้เพื่อให้นโยบายที่กำหนดขึ้นเป็นนโยบายที่ถูกต้องและสามารถปฏิบัติได้

2.7.5 องค์ประกอบของนโยบาย

โดยทั่วไปนโยบายมีองค์ประกอบที่สำคัญอยู่ 3 ประการคือ เป้าหมาย (Targets) ของสิ่งที่ต้องการจะทำ วิธีทาง (Means) ในการดำเนินการ และปัจจัย (Factors) สนับสนุนการกระทำตามนโยบายที่กำหนดไว้

1) การกำหนดเป้าหมายของสิ่งที่ต้องการกระทำ ในการกำหนดนโยบายเพื่อสิ่งหนึ่งสิ่งใดนั้น องค์ประกอบที่สำคัญสิ่งแรกคือเป้าหมาย ซึ่งอาจเป็นทั้งจุดประสงค์และผลงานที่เกิดขึ้นในที่สุด ในลักษณะที่เป็นการทำอะไร ได้อะไร และเพื่ออะไร

2) การกำหนดวิธีทางในการดำเนินงาน นับเป็นองค์ประกอบที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งของนโยบาย เพราะหากไม่กำหนดวิธีทางต่างๆในการดำเนินการแล้ว นโยบายที่กำหนดขึ้นก็ไม่อาจบรรลุถึงเป้าหมายที่ต้องการได้ วิธีทางในการดำเนินงานจะเกิดขึ้นได้ย่อมต้องอาศัยองค์ประกอบที่สำคัญคือ หลักการและเกณฑ์ของนโยบาย ซึ่งผู้กำหนดนโยบายจะต้องมีความรู้และกำหนดไว้ก่อนนอกจากนี้วิธีทางที่จะสามารถทำให้นโยบายดำเนินการได้ยังรวมไปถึง กลยุทธ์ และกลวิธีต่างๆ ด้วย

3) ปัจจัยสนับสนุนในการกำหนดนโยบาย ซึ่งประกอบด้วยปัจจัยที่สำคัญ 2 ประการ คือปัจจัยภายนอก และปัจจัยภายใน ปัจจัยภายในได้แก่ คน เงิน วัสดุอุปกรณ์ และวิธีการในการกำหนดนโยบาย หากขาดปัจจัยภายในแม้เพียงอย่างเดียวนโยบายก็ไม่อาจเกิดขึ้นได้ และปัจจัยภายนอกได้แก่ สภาพแวดล้อมทางการเมือง ทางเศรษฐกิจ ทางสังคม หรือแม้แต่สภาพดินฟ้าอากาศซึ่งมีผลกระทบต่อ การกำหนดนโยบายเป็นอย่างมาก หากสภาพแวดล้อมด้านใดด้านหนึ่งมีผลกระทบอย่างรุนแรง นโยบายอาจไม่เป็นไปตามเป้าหมายหรือไม่อาจกำหนดขึ้นมาได้

นโยบายเป็นกระบวนการที่สำคัญและถือได้ว่าเป็นแม่แบบของการบริหาร กระบวนการในการกำหนดนโยบายนอกจากจะประกอบไปด้วยวัตถุประสงค์ แนวทางหรือวิธีการในการดำเนินงาน และปัจจัยที่ช่วยสนับสนุนในการกำหนดนโยบายแล้ว องค์ประกอบสำคัญอีกประการหนึ่งที่จะขาดมิได้คือการประเมินผล หรือการประเมินนโยบาย เพราะนโยบายหนึ่งๆเมื่อกำหนดขึ้นมาแล้ว จะใช้เป็นแม่แบบไปตลอดก็คงเป็นไปไม่ได้ คงจะต้องมีการปรับปรุงแก้ไข เพื่อให้สอดคล้องกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป ดังนั้นจึงจำเป็นที่จะต้องมีการประเมินนโยบาย เพื่อให้นโยบายมีความเป็นไปได้ เหมาะสมกับกาลเวลา สถานการณ์ และมีความเป็นจริง

2.7.6 กระบวนการและขั้นตอนในการกำหนดของนโยบาย

การกำหนดนโยบายเป็นกระบวนการที่ประกอบด้วยหลักการและเหตุผลที่สำคัญหลายประการ ซึ่งได้มีผู้เสนอไว้แตกต่างกัน แต่ส่วนมากมีลักษณะกระบวนการที่คล้ายคลึงกัน จะแตกต่างกันบ้างตรงจำนวนขั้นตอนที่อาจมากบ้างน้อยบ้างตามเหตุผลของนักวิชาการแต่ละคน

2.7.7 กระบวนการกำหนดนโยบาย

คือ การดำเนินทางนโยบายซึ่งมีขั้นตอนสำคัญๆ 5 ขั้นตอน ได้แก่

- 1) การกำหนดนโยบาย (Policy Formulation)
- 2) การอนุมัตินโยบาย (Policy Approval)
- 3) การนำนโยบายไปปฏิบัติ (Policy Implementation)
- 4) การประเมินนโยบาย (Policy Evaluation)
- 5) การพัฒนานโยบาย (Policy Development)

แลสส์เวลล์ (Harold d.Lasswell) ได้จำแนกกระบวนการกำหนดนโยบายออกเป็น 7 ขั้นตอน

ดังนี้

- 1) ขั้นการค้นหาและรวบรวมข้อมูล
- 2) ขั้นการรับรองและการสนับสนุนการกำหนดนโยบาย
- 3) ขั้นดำเนินการกำหนดนโยบาย
- 4) ขั้นการกำหนดนโยบายให้สอดคล้องกับสิ่งแวดล้อม
- 5) ขั้นการนำเอานโยบายไปประยุกต์ปฏิบัติ
- 6) ขั้นการประเมินผลนโยบาย
- 7) ขั้นการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงนโยบาย

บอยเยอร์ (William W.Boyer) ได้ให้ข้อเสนอว่ากระบวนการกำหนดนโยบายควรมีขั้นตอน

ดังนี้

- 1) ข้อเสนอความคิดริเริ่ม
- 2) ขัณยกร่างนโยบายขั้นต้น
- 3) ขั้นการเข้ามีส่วนร่วมของสาธารณชน
- 4) ขัณยกร่างนโยบายขั้นสุดท้าย
- 5) ขั้นประเมินผลทบทวนนโยบาย

ดลูไฮ (Milian J. Dluhy) และลินด์ (Roger R.Lind) จำแนกกระบวนการในการกำหนดนโยบายออกเป็น 4 ขั้นตอนคือ

- 1) ขั้นการวิจัยและวิเคราะห์นโยบาย
- 2) ขั้นการพัฒนาและการกำหนดโครงสร้างนโยบาย
- 3) ขั้นการเสนอใช้และการนำนโยบายไปปฏิบัติ
- 4) ขั้นการประมาณการและการประเมินผลนโยบาย

ขั้นตอนในการกำหนดนโยบาย

การกำหนดนโยบายประกอบด้วยขั้นตอนดังต่อไปนี้

- 1) กำหนดเป้าหมายปฏิบัติการเป็นการขยายความรายละเอียดเกี่ยวกับปัญหา ค่านิยมที่พิจารณาผ่านมาแล้ว ซึ่งข้อมูลที่ได้จากการพิจารณาจะช่วยให้สามารถกำหนดเป้าหมายของนโยบายได้อย่างชัดเจน และมีความเป็นไปได้ในขั้นปฏิบัติการมากขึ้น และเป้าหมายเหล่านี้ควรจะได้มีการจัดอันดับความสำคัญ ความเร่งด่วนไว้พอเป็นแนวทาง
- 2) การกำหนดกลุ่มของค่านิยมที่สำคัญอื่นๆ พิจารณาค่านิยมอื่นๆ ซึ่งไม่ได้เป็นส่วนประกอบโดยตรงของเป้าหมายปฏิบัติการของนโยบาย แต่มีที่กล่าวว่าจะเข้ามาเกี่ยวข้องพัวพันกับการกำหนดนโยบาย
- 3) ขั้นตอนการเตรียมหนทางเลือกที่สำคัญๆของนโยบาย พร้อมทั้งหนทางเลือกที่ดี อย่างน้อยหนึ่งทางเลือก
- 4) ขั้นตอนเตรียมการคาดคะเนผลที่คาดว่าจะได้รับจากหนทางเลือกแต่ละทางตามวิธีการหาผลที่ได้รับกับต้นทุน ของหนทางเลือกต่างๆทั้งหมด
- 5) ขั้นตอนการเปรียบเทียบผลที่คาดว่าจะได้รับจากหนทางเลือกต่างๆเหล่านั้นแล้วตัดสินใจเลือกที่ดีที่สุด
- 6) ขั้นตอนประเมินผลประโยชน์และค่าใช้จ่ายของหนทางเลือกที่ได้เลือกแล้วว่าดีที่สุด แล้วนำผลประโยชน์และค่าใช้จ่ายที่คาดว่าจะเกิดขึ้นนี้ไปเปรียบเทียบกับ มาตรฐานหรือเกณฑ์ที่กำหนดไว้ ถ้าไม่ได้มาตรฐานตามที่กำหนดไว้ก็จะต้องมีการวิเคราะห์ ตรวจสอบกันใหม่ซึ่งอาจพบทางเลือกใหม่หรือไม่ อาจต้องปรับปรุงเกณฑ์มาตรฐานเสียใหม่

การแปลงนโยบายสู่การปฏิบัติ

การแปลงนโยบายลงสู่การปฏิบัติ หรือการถ่ายทอดนโยบายสู่การปฏิบัติถือว่าขั้นตอนย่อยส่วนหนึ่งของขั้นตอนหลัก เรื่องการนำนโยบายไปปฏิบัติ ซึ่งนับว่ามีความสำคัญมากในการผลักดันให้นโยบายได้รับการรับรู้ เข้าใจ ยอมรับและสร้างทัศนคติที่ดีต่อผู้ปฏิบัติตามนโยบายและประชาชนผู้ได้รับ การรับรู้ เข้าใจ ยอมรับและสร้างทัศนคติที่ดีต่อผู้ปฏิบัติตามนโยบายและประชาชนผู้ได้รับผลจากนโยบาย อันจะเป็นเครื่องมือที่ทำให้นโยบายได้รับความสำเร็จในท้ายที่สุด ในการนี้ผู้กำกับนโยบายและผู้รับนโยบายไปปฏิบัติจะต้องมีการะกิจร่วมกันในการส่งต่อนโยบายให้สามารถแปลงเป็นแผนนำไปปฏิบัติได้ ในการแปลงนโยบายสู่การปฏิบัติผู้มอบและผู้รับนโยบายควรมีความเข้าใจและพิจารณาเรื่องสำคัญดังต่อไปนี้

- 1) ระดับนโยบาย
- 2) องค์ประกอบของนโยบาย
- 3) ความสัมพันธ์ระหว่างนโยบายกับแผน
- 4) ขั้นตอนในการแปลงนโยบายสู่การปฏิบัติระดับนโยบาย

ในการแปลงหรือถ่ายทอดนโยบายสู่การปฏิบัติจำเป็นต้องทำความเข้าใจและตรวจสอบเกี่ยวกับระดับของนโยบายเสียก่อน โดยทั่วไปนโยบายมักมีหลายระดับ ลดหลั่นกันไปตามระดับของหน่วยงานที่รับผิดชอบหรือเกี่ยวข้อง ตัวอย่างเช่น นโยบายด้านสาธารณสุขเรื่องงานสาธารณสุขมูลฐาน รัฐบาลของนายกชนน หลีกภัย กำหนดไว้ในนโยบายส่วนที่ 8 ข้อ 8.3 ด้านสาธารณสุข 8.3.3 กำหนดว่า เเร่งรัดงานสาธารณสุขมูลฐานในชนบท โดยเพิ่มขีดความสามารถของสถานบริการสาธารณสุขในระดับตำบล นโยบายนี้เป็นนโยบายระดับชาติ สืบเนื่องจากนโยบายเดิม แต่มีเป้าหมายคือการเร่งรัดให้ได้ผลสำเร็จเร็วขึ้น และมีการกำหนดชี้แจงมาตรการของนโยบาย คือ ให้สถานบริการระดับตำบลอื่นได้แก่สถานอนามัยเป็นกลไกหลักของนโยบาย

ในการถ่ายทอดนโยบายผู้ถ่ายทอดนโยบายจะต้องรู้ว่า มีหน่วยงานใดบ้างที่เกี่ยวข้องในแต่ละระดับ กรณีนี้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องระดับกระทรวงคือกระทรวงสาธารณสุข ส่วนผู้รับนโยบายคือ รัฐมนตรีและผู้บริหารซึ่งรับผิดชอบกระทรวงสาธารณสุข จะต้องรู้ว่าหน่วยงานระดับกรม กองย่อยลงไปมีหน่วยงานใดบ้างรับผิดชอบ จำเป็นต้องมีการถ่ายทอดลงสู่หน่วยงานเหล่านั้น จนถึงหน่วยปฏิบัติโดยตรงตามทีนโยบายระบุไว้ว่าเป็นมาตรการกลไกของนโยบาย คือสถานอนามัย แต่กว่าจะถึงหน่วยงานปฏิบัติโดยตรงนั้น ยังมีหน่วยงานระดับกรม กอง จังหวัดและอำเภอ อีกหลายระดับทำหน้าที่เป็นหน่วยงานรับช่วงต่อนโยบาย และแต่ละระดับของหน่วยงานในช่วงกลางนี้จะทำหน้าที่เป็นทั้งผู้รับนโยบายและผู้มอบนโยบาย ด้วย การแปลงนโยบายลงสู่การปฏิบัติจึงต้องมีการจัดระดับของนโยบายตามแนวดิ่งและแบ่งซอยขอบเขตของนโยบายลดหลั่นตามความรับผิดชอบของระดับหน่วยงานดังกล่าวด้วย การแบ่งซอยขอบเขตของนโยบายอาจแบ่งตามกลุ่มเป้าหมาย แบ่งตามพื้นที่ แบ่งตามเนื้อหาสาระ หรือแบ่งตามวิธีอื่นๆ ก็ได้

องค์ประกอบของนโยบาย

องค์ประกอบของนโยบายหมายถึงส่วนสำคัญที่ประกอบกันเข้าทำให้เกิดเป็นนโยบายขึ้นมาได้แก่ ส่วนสามัญ 2 ส่วน คือ

- 1) วัตถุประสงค์ของนโยบาย (Policy Objective) และ
- 2) แนวทางของนโยบาย (Policy Mean)

นโยบายจะขาดองค์ประกอบสำคัญส่วนใด ส่วนหนึ่งนี้มิได้ เช่นมีเพียงวัตถุประสงค์ไม่บอกแนวทางสิ่งที่กำหนดนั้นก็มิเป็นนโยบาย มีค่าเพียงเป็นความปรารถนาเท่านั้น และบางครั้งนโยบายที่ดีอาจจำเป็นต้องมีองค์ประกอบส่วนที่ 3 คือ กลไกของนโยบาย (Policy Mechanism) อีกด้วย กลไกของนโยบายจะช่วยให้เห็นว่าการจะบรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดตามแนวทางที่ชี้แนะไว้จะต้องมีกลไกอะไรบ้างเป็นเครื่องมือ กลไกนโยบายจึงหมายถึงตั้งแต่ระเบียบ กฎหมาย ที่รองรับการปฏิบัติ หน่วยงานที่ปฏิบัติ ตลอดจนทรัพยากรต่างๆ ที่ใช้ปฏิบัติในการแปลงนโยบายสู่การปฏิบัติ ผู้มอบและผู้รับนโยบายจะต้องมีความชัดเจนเรื่ององค์ประกอบของนโยบาย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ผู้รับนโยบายจะต้องเข้าใจและสามารถ

แปลความหมายของนโยบายได้อย่างถูกต้อง ทั้งนี้เนื่องจากโดยทั่วไปนโยบายอาจจะมีลักษณะที่ขาดความชัดเจนในตัวเองอยู่บ้าง กล่าวคือ นโยบายส่วนหนึ่งมีลักษณะเป็นเชิงอุดมการณ์ นโยบายบางครั้งผู้กำหนดทำให้มีความชัดเจนมากขึ้น คือมีลักษณะเป็นเชิงทางเลือก และนโยบายที่ดีจะมีความชัดเจนถึงขั้นที่บอกแนวทางปฏิบัติที่ชัดเจนด้วย คือมีลักษณะเป็นเชิงมาตรการ

ในเรื่ององค์ประกอบของนโยบายนี้จะช่วยให้ผู้กำหนดนโยบายหรือผู้มอบนโยบายตระหนักถึงความชัดเจนในนโยบายที่ตนกำหนดขึ้นอันจะทำให้ผู้รับนโยบายเกิดความเข้าใจชัดเจนง่ายต่อการรับนำไปตีความและจัดทำเป็นนโยบายรองและแผนปฏิบัติง่ายขึ้นในขณะเดียวกันก็จะช่วยให้ผู้รับนโยบายสามารถแยกแยะส่วนสำคัญของนโยบายและแปลความหมายได้ถูกต้องชัดเจนง่ายขึ้นทั้งนี้เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงนโยบายใหญ่ให้เป็นนโยบายย่อยก็ดี การแปลงนโยบายให้เป็นแผนปฏิบัติที่ดีจะต้องจัดวัตถุประสงค์แนวทางดำเนินการและกลไกให้สอดคล้องสัมพันธ์กันนั่นเองความสัมพันธ์ระหว่างนโยบายและแผน ในการแปลงนโยบายสู่การปฏิบัติผู้รับนโยบายระดับกลางโดยทั่วไปจะทำหน้าที่ 2 ส่วน คือ

- 1) นำนโยบายมาจัดทำเป็นแผนสำหรับหน่วยงานของตนเองเป็นผู้ปฏิบัติ และ
- 2) กำหนดนโยบายหรือแผนให้หน่วยงานระดับล่างลงไปรับไปปฏิบัติ

ส่วนผู้ปฏิบัติระดับล่างจะทำหน้าที่อย่างใดอย่างหนึ่งหรือทั้ง 2 อย่างต่อไปนี้เป็น

- 1) นำนโยบายจากหน่วยเหนือมาจัดทำเป็นแผนปฏิบัติ และ
- 2) รับแผนของหน่วยเหนือมาปฏิบัติซึ่งอาจจะต้องมีการจัดทำแผนปฏิบัติการขึ้นด้วยก็ได้

ดังนั้นผู้รับมอบนโยบายจึงจำเป็นต้องมีความเข้าใจถึงความสัมพันธ์ระหว่างนโยบายและแผนและสามารถแปลความหมายของนโยบายแล้วเชื่อมโยงมาสู่การทำแผนให้ได้

ในการแปลงนโยบายลงไปสู่การปฏิบัติอาจจะมีกำหนดนโยบายย่อย หรือนโยบายรองให้หน่วยงานระดับล่างรับไปดำเนินการแต่ในท้ายที่สุดจำเป็นต้องมีแผนเป็นเครื่องมือในการปฏิบัติ ดังนั้นการแปลงนโยบายสู่การปฏิบัติจึงมีกิจกรรมอย่างน้อย 4 เรื่องคือ

- 1) การตีความวัตถุประสงค์ในนโยบาย แล้ววิเคราะห์แยกแยะเป็นวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายย่อยๆ ลงไปเพื่อให้เป้าหมายย่อยเหล่านั้นมีความชัดเจน ปฏิบัติได้ และทุกเป้าหมายที่กำหนดนั้นต่างมุ่งตอบสนองวัตถุประสงค์ของนโยบาย
- 2) การขยายความเรื่องแนวทางการบรรลุวัตถุประสงค์ในนโยบาย เพื่อเห็นวิธีการปฏิบัติได้ซึ่งแนวทางเหล่านั้นตอบสนองเป้าหมายของแผนและสอดคล้องกับแนวทางในนโยบายด้วย
- 3) การแปลความหมายในส่วนกลไกของของนโยบายออกมาในรูปที่เป็นเครื่องมือและทรัพยากรที่จำเป็นต้องใช้ ทั้งนี้ตามวิธีการที่กำหนดไว้ในแผน ว่าต้องมีอะไรบ้าง จำนวนเท่าใดและคุณภาพอย่างไร

4) การจัดหาความสัมพันธ์ระหว่างวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายของแผนในข้อ 1 วิธีการปฏิบัติในข้อ 2 และทรัพยากรที่ใช้ในข้อ 3 ให้ประสาน สอดคล้องกันในลักษณะการคาดการณ์ในอนาคต ซึ่งมีทรัพยากรเวลาเข้ามาเกี่ยวข้องด้วยนั่นเอง

ดังนั้นนโยบายหนึ่งๆ อาจมีการถ่ายทอดลงไปเป็นแผนปฏิบัติมากกว่าแผนหนึ่งก็ได้ และในกรณีเช่นนี้ เพื่อมิให้แต่ละแผนมีลักษณะแตกแยกคนละทิศทาง จำเป็นต้องใช้หลักการประสานแผนกำกับในลักษณะใดลักษณะหนึ่ง 2 ลักษณะดังนี้คือ

1) การกำหนดแผนในลักษณะเป็นองค์ประกอบ คือ การแยกแยะวัตถุประสงค์ของนโยบายออกมาในรูปที่ทำให้เกิดแผนมากกว่า 1 แผน และแต่ละแผนต้องปฏิบัติพร้อมๆ กันไป จะขาดแผนใดแผนหนึ่งไม่ได้ มิฉะนั้นจะไม่บรรลุเป้าหมายของนโยบายเลย

2) การกำหนดแผนในลักษณะเป็นการสนับสนุน คือ มีการแยกแยะวัตถุประสงค์และแนวทางปฏิบัติของนโยบายออกเป็นหลายๆ ส่วนและแต่ละส่วนมีความเป็นอิสระในตัวเอง แต่สามารถจัดลำดับความสำคัญเป็นส่วนหลัก ส่วนรองไว้ ซึ่งการแยกแยะวัตถุประสงค์และแนวทางปฏิบัติดังกล่าวจะทำให้เกิดแผนมากกว่าหนึ่งแผนเช่นกัน และแต่ละแผนสามารถทำให้นโยบายบรรลุความสำเร็จได้ในตัวเอง แม้จะขาดแผนอื่นๆ แต่หากมีแผนอื่นๆ ด้วยจะช่วยให้นโยบายบรรลุเป้าหมายได้ดียิ่งขึ้น

ขั้นตอนการแปลงนโยบายลงสู่การปฏิบัติ

เนื่องจากการแปลงนโยบายไปสู่การปฏิบัติมีลักษณะเป็นการจัดทำนโยบายย่อยรองรับนโยบายใหญ่ หรือการจัดทำแผนเพื่อให้เป็นกลไกของนโยบายนั่นเอง ดังนั้นผู้มีหน้าที่เกี่ยวข้องจึงจำเป็นต้องทราบถึงขั้นตอนและปัจจัยที่จะต้องพิจารณาในกระบวนการดังกล่าวด้วย จึงจะทำให้การแปลงนโยบายลงสู่การปฏิบัติได้ผลดี ขั้นตอนดังกล่าวอาจกำหนดตามลำดับดังนี้

ขั้นที่ 1 วิเคราะห์นโยบายของหน่วยเหนือ เพื่อให้สามารถตีความวัตถุประสงค์ แนวทาง และกลไกของนโยบายได้ถูกต้องชัดเจนการวิเคราะห์ที่ดีอาจจำเป็นต้องศึกษาถึงประวัติความเป็นมาของนโยบายนั้น แนวความคิดที่อยู่เบื้องหลังของนโยบาย ลักษณะและกระบวนการก่อเกิดของนโยบายการเข้ามามีบทบาทของกลุ่มสถาบัน หรือผู้นำในการกำหนดนโยบาย ผลของการนำนโยบายนั้นไปปฏิบัติที่ผ่านมา ตลอดจนการปรับเปลี่ยนพัฒนานโยบายนั้น

ขั้นที่ 2 วิเคราะห์นโยบายและแผนของหน่วยงานปฏิบัติ ผู้แปลงนโยบายของหน่วยเหนือ จำเป็นต้องทราบว่านโยบายนั้นเป็นนโยบายเก่าหรือใหม่ แต่มีการปรับเปลี่ยนจากนโยบายเดิม และนโยบายนั้นได้มีการถ่ายทอดลงเป็นนโยบายหรือแผนของหน่วยงานที่ตนเองรับผิดชอบแล้วอย่างไร ทั้งนี้เพื่อจะได้นำนโยบายและแผนนั้นมาวิเคราะห์โดยใช้แนวทางเดียวกันกับการวิเคราะห์นโยบายของหน่วยเหนือแต่จะสามารถวิเคราะห์ได้ละเอียดลึกซึ้งกว่า

ขั้นที่ 3 วิเคราะห์ปัญหาและความต้องการของกลุ่มเป้าหมาย หรือพื้นที่ที่รับผิดชอบนอกจากนโยบายของหน่วยเหนือ นโยบายและแผนในเรื่องนั้นๆ ของหน่วยงานตัวเองแล้ว ผู้รับนโยบายก่อนจะจัดทำแผนต่อไปจำเป็นต้องมีการวิเคราะห์สภาพปัญหาและความต้องการของประชากรกลุ่มเป้าหมายหรือปัญหาของพื้นที่ที่รับผิดชอบเป็นการเฉพาะด้าน

ขั้นที่ 4 วิเคราะห์ศักยภาพของหน่วยงาน ในการวางแผนเพื่อตอบสนองนโยบายนั้น จำเป็นต้องมีการจำแนกเป้าสำเร็จ แนวทางปฏิบัติและทรัพยากรที่ใช้ของแต่ละหน่วยงานที่รับแผนไปปฏิบัติ ทั้งนี้ความสามารถที่จะปฏิบัติตามนโยบายให้บรรลุผลสำเร็จ ซึ่งโดยทั่วไปพิจารณาได้จากปัจจัย 3 ด้านคือ

- ปัจจัยด้านโครงสร้างของหน่วยงาน คือการที่หน่วยงานมีโครงสร้างเล็ก ใหญ่ ขนาดใด การจัดหน่วยงาน บทบาท ภารกิจกว้าง แคบเพียงใด ตลอดจนมีการจัดตั้งเก่า ใหม่ อย่างไร โครงสร้างหน่วยงานจะเป็นสภาพพื้นฐานที่ช่วยให้หน่วยงานสามารถจะรับนโยบายมาปฏิบัติได้กว้าง แคบแค่ไหน

- ปัจจัยความพร้อมด้านทรัพยากร คือการที่หน่วยงานมีอัตรากำลังคน เครื่องมือ เครื่องใช้ ตลอดจนงบประมาณเพียงพอ แค่นี้สำหรับการรับนโยบายมาปฏิบัตินั่นเอง

- ปัจจัยด้านประสิทธิภาพการจัดการ คือ ความสามารถหรือสมรรถนะของหน่วยงาน งานด้านการจัดการให้มีประสิทธิภาพ และประสิทธิผลในการดำเนินงาน ให้บรรลุเป้าหมายสำเร็จของนโยบายนั่นเอง

ปัจจัยทั้ง 3 ด้านนี้จะต้องนำมาพิจารณาประกอบกัน เพื่อประเมินศักยภาพความพร้อมโดยส่วนรวมของหน่วยงานที่จะรับนโยบายมาปฏิบัติ และใช้ในการกำหนดเป้าสำเร็จ และแนวทางปฏิบัติของแผนด้วย

ขั้นที่ 5 การวิเคราะห์สภาพแวดล้อมของหน่วยงาน ในการวางแผนเพื่อตอบสนองนโยบายใดก็ตาม จำเป็นต้องวิเคราะห์สภาพแวดล้อมที่เกี่ยวข้องกับนโยบาย เช่น จำเป็นต้องพิจารณาสภาพทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมของชุมชน ที่จะเป็นปัญหาข้อจำกัด หรือสิ่งเอื้อต่อความสำเร็จของนโยบายด้วย

ขั้นที่ 6 กำหนดเป้าสำเร็จ ในการวางแผนสนองนโยบายใดๆ เมื่อวิเคราะห์เป้าสำเร็จที่ต้องการของนโยบาย ปัญหาความต้องการ และศักยภาพของหน่วยรับนโยบายแล้ว จึงนำเอาผลการวิเคราะห์ในข้อต่างๆ ดังกล่าวข้างต้นมากำหนดเป้าสำเร็จ โดยแยกเป็นเป้าสำเร็จรวมและเป้าสำเร็จย่อยซึ่งอาจแบ่งกลุ่มพื้นที่หรือกลุ่มเป้าหมายก็ได้ ทั้งนี้การกำหนดเป้าสำเร็จจะต้องคำนึงถึง 1) ความเป็นไปได้ที่จะบรรลุ (Obtainable) 2) สามารถวัดได้ (Measurable) 3) ทำทายเป็นยากทำจนบรรลุเป้าสำเร็จ (Challenging)

ขั้นที่ 7 กำหนดวิธีปฏิบัติและทรัพยากรที่ใช้ เมื่อสามารถกำหนดเป้าสำเร็จได้เหมาะสมแล้ว มีการตรวจสอบความเป็นไปได้แล้ว ผู้รับนโยบายจำเป็นต้องแปลงและดำเนินการในนโยบายให้ออกมาเป็นวิธีปฏิบัติ และวิธีปฏิบัตินั้นจะต้องมุ่งให้บรรลุเป้าสำเร็จของนโยบายและแผน เพื่อให้สอดคล้องกับแนวดำเนินการในนโยบายด้วย

ขั้นที่ 8 กำหนดองค์การปฏิบัติ ในการรับนโยบายมาปฏิบัติในแต่ละเรื่องอาจใช้องค์การประจำหน่วยงานที่มีอยู่แล้วก็ได้ หรือบางครั้งนโยบายบางเรื่องต้องการหน่วยงานที่มีลักษณะเฉพาะพิเศษต่างจากหน่วยงานเดิมก็ได้

การกำหนดองค์การปฏิบัติดังกล่าว หน่วยงานระดับบนและระดับกลางจะต้องวางแผนโครงสร้างไปจนถึงหน่วยงานปฏิบัติด้วย ซึ่งต้องพิจารณาความพร้อมของหน่วยงานด้านล่างว่าสามารถจะมอบหมายให้รับภาระที่จะรับช่วงให้ทำได้ระดับใด ถ้าหากหน่วยงานด้านล่างมีความพร้อมในการปฏิบัติตามนโยบายนั้น อาจมอบเป็นนโยบาย คือ มีเป้าสำเร็จและแนวทางไปได้ แต่ถ้าหน่วยงานไม่มีศักยภาพพอก็อาจต้องวางแผนกำหนดเป้าสำเร็จ วิธีการปฏิบัติทรัพยากร และวิธีการจัดการไปให้ด้วย

ขั้นที่ 9 กำหนดวิธีการจัดการ เพื่อให้หน่วยงานล่างสามารถรับแผนหรือนโยบายไปปฏิบัติได้ชัดเจน จึงจำเป็นต้องกำหนดวิธีการจัดการคือการจำแนกกิจกรรมต่างๆ และทรัพยากรที่ใช้ให้สัมพันธ์กันกับเป้าสำเร็จที่ต้องการบรรลุ โดยเฉพาะอย่างยิ่งสร้างระบบอำนาจการจัดการให้เกิดขึ้นด้วย

ขั้นที่ 10 กำหนดแนววิธีการควบคุมการบรรลุเป้าสำเร็จ ในการกำหนดเป้าสำเร็จและวิธีการใช้ทรัพยากรต่างๆ โดยธรรมชาติการทำงานทั่วไปมีแนวโน้มที่จะใช้ทรัพยากรมาก บรรลุเป้าสำเร็จต่ำ ดังนั้นในการแปลงนโยบายสู่การปฏิบัติจึงมักจะต้องมีการควบคุมให้ใช้ทรัพยากรน้อย แต่ได้เป้าสำเร็จสูง การควบคุมดังกล่าวจึงอาจเป็นมาตรฐานเชิงบวกหรือเชิงลบก็ได้ ซึ่งมีขอบข่ายกว้างในทางการจัดการ อาจมีหลายลักษณะ ได้แก่ การรายงาน การติดตาม การนิเทศ และการประเมินผล ซึ่งถ้าหากจะให้เกิดความชัดเจนแก่ผู้ปฏิบัติก็ควรกำหนดเกณฑ์วัดความสำเร็จไว้ให้ชัดเจน

2.7.10 ปัจจัยที่กำหนดความสำเร็จหรือล้มเหลวของการนำนโยบายไปปฏิบัติ

ปัจจัยที่กำหนดความสำเร็จหรือล้มเหลวของการนำนโยบายไปปฏิบัติพอจะสรุปได้ดังนี้

1) ลักษณะของนโยบาย ลักษณะของนโยบายที่มีส่วนในการกำหนดความสำเร็จหรือความล้มเหลวของนโยบายได้แก่

1.1) ประเภทของนโยบาย การปฏิบัติตามนโยบายจะมีโอกาสประสบผลสำเร็จมากที่สุดหากนโยบายนั้นเรียกร้องให้มีการเปลี่ยนแปลงสิ่งต่างๆ น้อยที่สุด และมีความเห็นพ้องต้องกันในวัตถุประสงค์ในระดับสูง

1.2) ผลประโยชน์ของนโยบายนั้นๆ ความสำเร็จของการนำนโยบายไปปฏิบัติขึ้นกับประสบการณ์ที่ผ่านมา น้ำหนักของผลกระทบทางเศรษฐกิจและสังคมที่นโยบายนั้นผลักดันให้เกิดขึ้นมา ถ้าการรับรู้มีมากกว่านโยบาย ให้ประโยชน์มากกว่านโยบายอื่น โอกาสความสำเร็จก็จะมีมาก

1.3) ความสอดคล้องกับค่านิยมที่มีอยู่ และความต้องการของผู้ที่จะได้รับผลกระทบจากนโยบายนั้น

1.4) ความเป็นไปได้ในการนำมาทดลองในเชิงปฏิบัติ ในลักษณะของโครงการทดลองก่อน โอกาสสำเร็จจะมีมากกว่านโยบายที่ไม่สามารถทำเป็นโครงการทดลองก่อนได้

1.5) ความเห็นผลได้ของนโยบาย นโยบายที่สามารถส่งผลที่สามารถเห็นได้ชัดเจน จะมีโอกาสในการประสบผลสำเร็จในทางปฏิบัติมากกว่านโยบายที่ไม่สามารถชี้ให้เห็นถึงผลที่ชัดเจน

1.6) คุณภาพของการส่งข้อมูลย้อนกลับ คุณประดยชนของการส่งข้อมูลย้อนกลับมีความสำคัญมากต่อความสำเร็จของนโยบายโดยเฉพาะถ้าเป็นนโยบายที่เสนอการเปลี่ยนแปลงใหม่ๆ

2) วัตถุประสงค์ของนโยบาย ในเรื่องวัตถุประสงค์ที่จะเป็นส่วนหนึ่งในการที่จะให้กำหนดนโยบายไปปฏิบัตินั้นสำเร็จแยกพิจารณาได้ดังนี้

2.1) ความชัดเจนของวัตถุประสงค์ หากวัตถุประสงค์ไม่ชัดเจน โอกาสการตีความผิดจะเป็นเหตุทำให้การนำนโยบายไปปฏิบัติล้มเหลวได้

2.2) ความสอดคล้องต้องกันของวัตถุประสงค์ นอกจากวัตถุประสงค์จะชัดเจนแล้ว ยังจำเป็นต้องมีความสอดคล้องเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

2.3) ความยากง่ายในการรับรู้วัตถุประสงค์ คือ ง่ายต่อความเข้าใจ ความรับรู้ ของผู้ที่จะนำไปปฏิบัติว่า นโยบายนั้นมีวัตถุประสงค์อย่างไร

2.4) ตัวชี้วัดความสำเร็จของนโยบาย จะทราบว่าความสำเร็จของนโยบายนั้นแสดงให้เห็นได้อย่างไร อะไรคือตัวชี้วัดว่านโยบายนั้นประสบผลสำเร็จ ฉะนั้นจำเป็นต้องมีดัชนีชี้ วัดวัตถุประสงค์ หรือ เป้าหมายของนโยบายนั้นๆ

2.5) ความไม่เที่ยงตรงของข่าวสารต่อผู้นำนโยบายไปปฏิบัติ หากแหล่งข้อมูลข่าวสารให้ข้อมูลที่ไม่สอดคล้องในการแปลวัตถุประสงค์ เป้าหมาย หรือมาตรฐานต่างๆ ของนโยบาย ข้อขัดแย้งเหล่านั้นจะทำให้การปฏิบัติเป็นไปได้ตามวัตถุประสงค์ของนโยบายที่แท้จริง

3) ความเป็นไปได้ทางการเมือง ตัวแปรที่เกี่ยวข้องกับความเป็นไปได้ทางการเมืองได้แก่

3.1) การเจรจาระหว่างรัฐบาลและเอกชน ความสำเร็จในการนำนโยบายไปปฏิบัติขึ้นอยู่กับ การสนับสนุนหรือคัดค้านที่เอกชนมีต่อนโยบาย ถ้านโยบายใดจำเป็นต้องมีการเจรจากับกลุ่มธุรกิจเอกชน อยู่เสมอ โอกาสที่จะประสบปัญหาจะมีเมื่อนำไปปฏิบัติ

3.2) ความสนับสนุนจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง นโยบายที่ขาดการสนับสนุนจากกลุ่มผลประโยชน์ และบุคคลที่สำคัญในวงการรัฐบาลและรัฐสภา โอกาสที่จะถูกคัดค้านเมื่อนำเข้าพิจารณาในกระบวนการทางนิติบัญญัติ

3.3) ผลกระทบของนโยบายที่มีต่อกลุ่มอาชีพที่มีอิทธิพล กลุ่มอิทธิพลจะใช้วิถีทางทั้งการเมือง และเศรษฐกิจ เพื่อที่จะยับยั้งการปฏิบัติให้เป็นไปตามนโยบายดังกล่าว

3.4) การสนับสนุนจากชนชั้นผู้นำ โดยเฉพาะประเทศที่กำลังพัฒนาหากการสนับสนุนจากชนชั้นผู้นำ โอกาสนำนโยบายไปปฏิบัติก็เกิดขึ้นได้ยาก

3.5) การสนับสนุนจากสื่อมวลชน นโยบายที่ขาดการสนับสนุนจากสื่อมวลชนมักประสบปัญหาในทางปฏิบัติ

3.6) การสนับสนุนจากผู้มีสิทธิออกเสียงเลือกตั้ง ว่าชอบหรือไม่กับนโยบายนั้น

4) ความเป็นไปได้ทางเทคโนโลยี การเปลี่ยนแปลงเทคโนโลยีเกิดขึ้นเร็วและแต่ละครั้งจะส่งผลต่อการปฏิบัติให้เป็นไปตามนโยบาย เทคโนโลยีที่จะนำไปใช้ในการปฏิบัติตามนโยบายที่วางเอาไว้ต้องสอดคล้องกับสภาพการณ์ หรือภาวะแวดล้อมที่จะนำนโยบายไปปฏิบัติ ข้อเสนอของนักวิชาการ ที่ปรึกษาชาวต่างประเทศ จะต้องนำมาพิจารณาให้รอบคอบ เพราะอาจไม่สอดคล้องกับสภาพการณ์ในประเทศ กำลังพัฒนายังเป็นได้

5) ความพอเพียงของทรัพยากร นโยบายที่จะนำไปปฏิบัติให้สำเร็จนั้นต้องได้รับการสนับสนุนทางทรัพยากร ทั้งด้านเงิน คน วัสดุอุปกรณ์ต่างๆ ซึ่งจะกระทบกับประสิทธิภาพของนโยบาย

6) ลักษณะของหน่วยงานที่นำนโยบายไปปฏิบัติ โครงสร้างของหน่วยงานที่นำนโยบายไปปฏิบัติ จะมีส่วนอย่างมากต่อความสำเร็จหรือล้มเหลวของนโยบายนั้น ซึ่งพิจารณาได้เป็น

6.1) ประเภทของหน่วยงาน หน่วยงานที่มีกำลังคน ทรัพยากรอื่นๆ พร้อมอยู่แล้ว มีโอกาสที่นโยบายจะประสบความสำเร็จในการนำไปปฏิบัติมากกว่าหน่วยงานที่ไม่พร้อม

6.2) โครงสร้างและลำดับชั้นการบังคับบัญชา หน่วยงานขนาดเล็กที่มีระดับชั้นการบังคับบัญชาน้อย จำนวนผู้ที่อยู่ใต้บังคับบัญชามาก จะมีโอกาสที่จะประสบความสำเร็จในการนำนโยบายไปปฏิบัติมากกว่าหน่วยงานขนาดใหญ่ที่มีระดับชั้นและสายการบังคับบัญชามาก แต่ผู้ใต้บังคับบัญชาน้อย

6.3) ความสัมพันธ์กับหน่วยงานที่กำหนดนโยบาย ความสัมพันธ์อย่างไม่เป็นทางการ ระหว่างหน่วยงานที่กำหนดและหน่วยงานที่นำนโยบายไปปฏิบัติ ถ้าความสัมพันธ์มีมากโอกาสความสำเร็จก็จะมีมากด้วย

7) กลไกภายในหน่วยงานหรือระหว่างหน่วยงานที่นำนโยบายไปปฏิบัติ

7.1) จำนวนหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง หากจำนวนหน่วยงานที่เกี่ยวข้องมีมากขึ้นเท่าใด ปัญหาในเรื่องการประสานงานจะมีมากขึ้น และหากไม่สามารถประสานกันได้โอกาสที่นโยบายจะล้มเหลวก็มีมากขึ้น และหากไม่ประสานกันได้ โอกาสที่นโยบายจะล้มเหลวก็มีมากขึ้น

7.2) จำนวนจุดตัดสินใจ จำนวนจุดตัดสินใจของนโยบายถ้ามีมากขึ้นเท่าใดความล่าช้าในการปฏิบัติก็มีมากขึ้นเท่านั้น

7.3) ความสัมพันธ์ดั้งเดิมของหน่วยงานที่ร่วมปฏิบัติให้เป็นไปตามนโยบาย ถ้าร่วมมือกันดีก็ทำให้สามารถนำไปปฏิบัติได้ผลสำเร็จ ตรงกันข้ามกับความขัดแย้งดั้งเดิมซึ่งถ้ามีก็จะนำไปสู่ความล้มเหลว

7.4) การแทรกแซงของหน่วยงานระดับนโยบายอาจประสบปัญหาหากถูกแทรกแซงจากหน่วยงานระดับบนมากเกินไป

8) ทศนคติของผู้ที่นำนโยบายไปปฏิบัติ

นโยบายที่ขัดกับความรู้สึกพื้นฐาน หรือผลประโยชน์ของผู้ปฏิบัติอาจได้รับการคัดค้านหรือปฏิบัติอย่างไม่เต็มใจ ทศนคติที่อาจส่งผลกระทบต่อความสำเร็จหรือล้มเหลวของนโยบายพิจารณาได้ดังนี้

8.1) ทศนคติที่มีต่อวัตถุประสงค์ของนโยบาย นโยบายที่ผู้ปฏิบัติจะนำไปปฏิบัติได้ดี ต้องเป็นนโยบายที่ผู้ปฏิบัติเข้าใจ เห็นด้วยและมีความรู้สึกผูกพัน

8.2) ผลกระทบที่จะมีต่อพฤติกรรมของผู้นำนโยบายไปปฏิบัติ นโยบายที่มีผลให้ผู้ปฏิบัติ ต้องเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมไปจากแนวคิดที่เคยปฏิบัติเป็นเวลานาน มักประสบความล้มเหลว

8.3) ความขัดแย้งที่มีต่อค่านิยมของผู้นำนโยบายไปปฏิบัติ ถ้าผู้นำนโยบายไปปฏิบัติไม่เห็นด้วยกับนโยบาย หรือเลือกปฏิบัติเฉพาะส่วนที่ไม่ขัดต่อค่านิยมที่ตนยึดถือ โอกาสที่จะทำให้นโยบายล้มเหลวก็สูง

8.4) ผลกระทบที่มีต่องาน อำนาจ ศักดิ์ศรีและผลประโยชน์ของผู้นำเอานโยบายไปปฏิบัติ ผู้นำนโยบายไปปฏิบัติมักจะหลีกเลี่ยงหรือดื้อไม่ปฏิบัติตามนโยบายที่ขัดกับผลประโยชน์ของตน

2.8 นโยบายการท่องเที่ยวของประเทศไทย

2.8.1 นโยบายการพัฒนาและส่งเสริมการท่องเที่ยว พ.ศ. 2540-2546

1) ส่งเสริมการอนุรักษ์ ฟื้นฟูศิลปวัฒนธรรม และทรัพยากรการท่องเที่ยวคู่กับสิ่งแวดล้อมโดยคำนึงถึงคุณภาพของการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน เพื่อให้สามารถรองรับการขยายตัวของนักท่องเที่ยวในระยะยาว และคงไว้ซึ่งความเป็นเอกลักษณ์และมรดกของชาติสืบไป

2) ส่งเสริมความร่วมมือระหว่างภาครัฐและเอกชน รวมทั้งประชาชนในท้องถิ่นให้เข้ามามีบทบาทในการร่วมกันแก้ไข หรือป้องกันปัญหาทางการท่องเที่ยวมีส่วนร่วมในการพัฒนาและบริหารจัดการทรัพยากรท่องเที่ยวให้มีคุณค่า ช่วยดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยวเพิ่มมากขึ้น

3) สนับสนุนการพัฒนาปัจจัยการให้บริการอำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยวให้สอดคล้องกับความเร็วก้าวหน้าทางเทคโนโลยี โดยเฉพาะระบบการให้บริการข้อมูลข่าวสารด้วยโครงข่ายคอมพิวเตอร์ทั้งภายในและระหว่างประเทศ

4) ส่งเสริมความร่วมมือกับประเทศเพื่อนบ้าน ทั้งในด้านการพัฒนาและส่งเสริมการท่องเที่ยว รวมทั้งพัฒนาระบบเครือข่ายการคมนาคมขนส่งและสิ่งอำนวยความสะดวกเกี่ยวกับการบริการการท่องเที่ยวต่าง ๆ เพื่อพัฒนาประเทศไทยให้เป็นศูนย์กลางการท่องเที่ยวของภูมิภาคนี้

5) ส่งเสริมการพัฒนาบุคลากรในชาติให้เป็นนักท่องเที่ยวที่ดี มีความรัก ความหวงแหน และช่วยทำนุบำรุงทรัพยากรมรดกทางการท่องเที่ยวและสิ่งแวดล้อมที่ดี มีความรัก ความหวงแหน และการต้อนรับนักท่องเที่ยวด้วยน้ำใจไมตรีอันดีงามสืบไป

6) ส่งเสริมการผลิตบุคลากรในอุตสาหกรรมท่องเที่ยวให้มีปริมาณสอดคล้องกับความต้องการของตลาด มีคุณภาพได้มาตรฐานในระดับนานาชาติ เพื่อรองรับนโยบายการเปิดเสรีด้านการค้าบริการ ตลอดจนสนับสนุนให้บุคลากรชาวไทยมีงานทำในอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวเพิ่มมากขึ้น

7) กำกับดูแลให้นักท่องเที่ยวและผู้ประกอบธุรกิจในอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวได้รับความคุ้มครองตามพระราชบัญญัติธุรกิจนำเที่ยวและมัคคุเทศก์ พ.ศ. 2535 รวมทั้งผลักดันให้มีการกวดขันในมาตรการต่าง ๆ ในการให้ความคุ้มครองรักษาความปลอดภัยแก่นักท่องเที่ยวอย่างจริงจังต่อเนื่องตลอดไป

8) ส่งเสริมให้การท่องเที่ยวมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน และส่งผลดีต่อการพัฒนาสังคมทั้งในระดับครอบครัว และสังคมส่วนรวมของประเทศสืบไป

9) ส่งเสริมเชิญชวนให้นักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศที่มีคุณภาพเดินทางเข้ามาท่องเที่ยวในประเทศไทยเพิ่มมากขึ้น พักอยู่นานวัน ใช้จ่ายเพิ่มมากขึ้น และเดินทางกระจายไปทั่วภูมิภาค โดยคำนึงถึงขีดความสามารถหรือข้อจำกัดในการรองรับได้ของแหล่งท่องเที่ยวแต่ละแห่ง

10) สร้างค่านิยมให้ชาวไทยเพิ่มการเดินทางท่องเที่ยว และใช้จ่ายใช้สอยภายในประเทศ กระจายไปทั่วภูมิภาคตลอดปี เพื่อเพิ่มดุลการท่องเที่ยวให้มากยิ่งขึ้น และเป็นการกระจายความเจริญไปสู่ท้องถิ่น อันจะเป็นผลดีต่อการพัฒนาทางเศรษฐกิจโดยรวมของประเทศต่อไป

11) พิจารณาประกอบธุรกิจการท่องเที่ยวเท่าที่จำเป็นเหมาะสม ในลักษณะของการลงทุนร่วมทุน หรือให้การส่งเสริมสนับสนุนการลงทุน เพื่อประโยชน์โดยส่วนรวมของชาติและองค์กร

2.8.2 นโยบายการพัฒนาและส่งเสริมการท่องเที่ยว พ.ศ. 2546 - 2549

สืบเนื่องจากการจัดตั้งกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬาตามการปฏิรูประบบราชการ ซึ่งอาศัยกฎหมาย พ.ร.บ. ระเบียบบริหารราชการแผ่นดิน (ฉบับที่ 5) พ.ศ. 2545 และพ.ร.บ. ปรับปรุงกระทรวงทบวง กรม พ.ศ. 2545 เกี่ยวกับการโอนกิจการบริหารและอำนาจหน้าที่ รวมทั้งการแก้ไขบทบัญญัติให้สอดคล้องกับการโอนอำนาจหน้าที่ของส่วนราชการ ทำให้การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) ต้องโอนภาระงานด้านพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว ด้านพัฒนาบริการท่องเที่ยว และ ด้านทะเบียนธุรกิจนำเที่ยวไปให้กับกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา ทั้งนี้ สำนักทะเบียนธุรกิจนำเที่ยวและมัคคุเทศก์ จะยังคงทำหน้าที่ตาม พ.ร.บ. ธุรกิจนำเที่ยวและมัคคุเทศก์ พ.ศ. 2535 จนกว่ากระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬาจะรับโอนภารกิจไปดำเนินการหลังเดือนตุลาคม 2547 ไปแล้ว นับแต่ปี 2546 ททท. จึงได้ปรับแผนวิสาหกิจเพื่อให้สอดคล้องกับการก่อตั้งกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา โดยปรับบทบาทมาเป็นองค์กรที่มุ่งเน้นหน้าที่ด้านการบริการจัดการการตลาดการท่องเที่ยวของประเทศไทยเป็นหลัก

2.8.3 นโยบายส่งเสริมการท่องเที่ยวของประเทศไทย ปี 2546 - 2549

1) ส่งเสริมให้การท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือสำคัญในการแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจ สร้างงานให้กับประชาชนและเพิ่มรายได้ให้กับประเทศ รวมทั้งส่งเสริมให้การท่องเที่ยวมีบทบาทสำคัญในการช่วยพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนทั่วทุกภูมิภาคตามนโยบายรัฐบาล

2) ส่งเสริมและพัฒนากิจการดำเนินงานด้านการตลาดเชิงรุก การเพิ่มตลาดใหม่และตลาดเฉพาะกลุ่ม เพื่อเร่งดึงดูดให้นักท่องเที่ยวต่างประเทศที่มีคุณภาพเดินทางเข้ามาท่องเที่ยวในประเทศไทย และกระตุ้นให้นักท่องเที่ยวชาวไทยท่องเที่ยวภายในประเทศเพิ่มมากขึ้น รวมทั้งกำหนดจุดขายของประเทศไทย (Positioning Thailand) ให้มีความชัดเจน

3) ส่งเสริมให้เกิดความร่วมมือกับทุกฝ่ายทั้งระดับในประเทศและต่างประเทศ ในการส่งเสริมและพัฒนาตลาดท่องเที่ยว ทั้งนี้เพื่อร่วมกันจัดอุปสรรคทางการท่องเที่ยว และเป็นหนทางก้าวสู่การเป็นศูนย์กลางการท่องเที่ยวในภูมิภาคเอเชีย

4) มุ่งพัฒนาองค์กร ระบบบริหารจัดการ และเสริมสร้างบุคลากรให้มีทักษะและขีดความสามารถทางการตลาดท่องเที่ยว เพื่อให้เป็นองค์กรแห่งการขับเคลื่อน (Driving Force) ที่มีประสิทธิภาพในการดำเนินงานและมีศักยภาพทางการแข่งขันระดับนานาชาติ ภายใต้หลักธรรมาภิบาล รวมทั้ง พัฒนาความเข้มแข็งขององค์กรในบทบาทเชิงวิชาการและองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องการตลาด

5) เร่งรัดพัฒนาระบบเทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อการท่องเที่ยว (E-TOURISM) เพื่อรองรับการทำธุรกรรมบนระบบเครือข่ายอินเทอร์เน็ต และการดำเนินการพาณิชย์อิเล็กทรอนิกส์ รวมทั้งการดำเนินงานด้านการตลาดด้วยระบบสารสนเทศ โดยมีกลไกในการควบคุมและป้องกันเพื่อเป็นหลักประกันในการป้องกันปัญหาที่อาจเกิดขึ้น

2.8.4 นโยบายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศแห่งชาติ

นโยบายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศแห่งชาติ เป็นนโยบายที่กำหนดขึ้นจากนโยบายกฎหมายและแผนพัฒนาของชาติด้านต่าง ๆ มุ่งสนองแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 ในด้านการเสริมสร้างศักยภาพของคน การพัฒนาสภาพแวดล้อมทางสังคม การพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศที่มีเสถียรภาพมั่นคงและสมดุล การปรับบทบาทการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยในการพัฒนาและปรับปรุงแหล่งท่องเที่ยว การวางแผนพัฒนาและการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้สมบูรณ์และเกิดความสมดุล และการมีบทบาทแสดงออกถึงการพัฒนาประชาธิปไตย นโยบายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศแห่งชาติ แบ่งเป็นนโยบายด้านต่าง ๆ ได้ดังนี้

1) นโยบายด้านการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวและสิ่งแวดล้อม

- 2) นโยบายด้านการให้การศึกษาและสร้างจิตสำนึก
- 3) นโยบายด้านการมีส่วนร่วมของประชาชนท้องถิ่น
- 4) นโยบายด้านการส่งเสริมการตลาดและการนำเที่ยว
- 5) นโยบายด้านการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและการบริหาร
- 6) นโยบายด้านการส่งเสริมการลงทุน

2.9 ความหมายของการจัดการ

นักวิชาการด้านการจัดการไม่นิยมให้คำจำกัดความการจัดการหรือการบริหาร เนื่องจากมีข้อขัดแย้งและความหมายเกินกว่าจะนิยามด้วยประโยคสั้นๆ เพียงไม่กี่ประโยคได้ คำนิยามที่นักวิชาการในสมัยก่อนนิยามได้แก่ความหมายองค์ประกอบ (บุคคลตั้งแต่สองคนขึ้นไปมาร่วมแรงร่วมใจกันปฏิบัติเพื่อบรรลุเป้าหมายร่วมกัน) โดยดูว่ากิจกรรมใดบ้างที่เข้าข่ายลักษณะงามตามภารกิจของการจัดการ อย่างไรก็ตาม นักวิชาการด้านการจัดการในปัจจุบันมีความเห็นไปในทางเดียวกันว่าควรให้คำนิยามความหมายของการจัดการหรือการบริหารเพื่อใช้เป็นแนวทางร่วมกันในการอธิบายข้อขัดแย้งของลักษณะการจัดการ แม้จะไม่สามารถอธิบายได้ครอบคลุม หรืออธิบายได้เพียงบางส่วนเท่านั้นก็ตาม ก็เป็นสิ่งที่ควรกระทำเพื่อให้เกิดความกระจ่างชัดเจนขึ้น

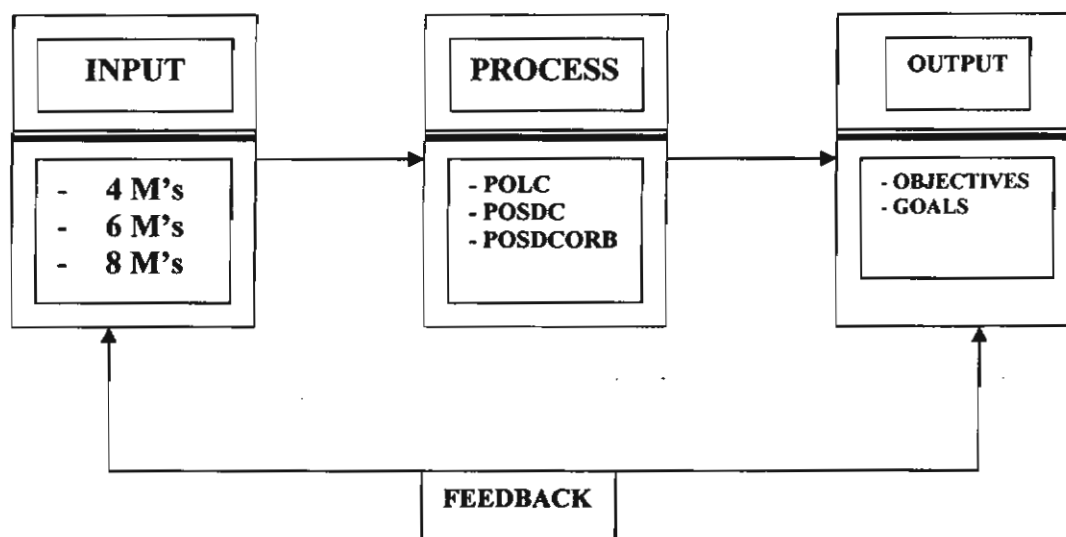
(www.thaimarketcenter.com, พฤศจิกายน 2549)

ศิริวรรณ เสรีรัตน์และคณะ ได้ให้ความหมายการจัดการ คือกระบวนการนำทรัพยากรการบริหารมาใช้ให้บรรลุวัตถุประสงค์ตามขั้นตอนการบริหารคือ

1. การวางแผน (Planning)
2. การจัดการองค์การ (Organizing)
3. การชี้นำ (Leading)
4. การควบคุม (Controlling)

ซึ่งจากความหมายดังกล่าวมีคำสำคัญ 3 คำ คือ กระบวนการ, ทรัพยากรการบริหาร และ วัตถุประสงค์ สามารถนำมาเขียนเป็น แผนภูมิได้ดังภาพ

กระบวนการจัดการ

รูปที่ 2.2 แสดงกระบวนการจัดการ

INPUT คือทรัพยากรการบริหาร (Management resources) อันได้แก่ 4 M's ประกอบด้วย คน (Man) เงิน (Money) วัสดุดิบ (Material) และวิธีการ/จัดการ (Method / Management) ถูกนำเข้าไปในระบบเพื่อการประมวลผลหรือการบริการที่เติบโต และพัฒนาก้าวหน้าไปพร้อมกับอุตสาหกรรมการผลิตและการบริการที่เติบโตและพัฒนาขึ้นไปอย่างรวดเร็วทำให้ทรัพยากรเพียง 4 ประการเริ่มไม่เพียงพอสำหรับเป้าหมาย จึงได้เพิ่มขึ้นอีก 2 M's เป็น 6 M's ได้แก่ เครื่องจักรกล (Machine) และการตลาด (Market) ในขณะเดียวกันการทำงานที่มองเห็นถึงความสำคัญ หรือคุณค่าของจิตใจของผู้ปฏิบัติงานมีมากขึ้น โดยให้ความสำคัญกับความพึงพอใจในการปฏิบัติงานของคนงานมากขึ้น จึงเพิ่มขวัญและกำลังใจ (Morale) เข้าไปเป็น 7 M's และเมื่อโลกก้าวเข้าสู่ยุคโลกาภิวัตน์ (Globalization) ระบบการสื่อสารไร้พรมแดนที่ติดต่อเชื่อมโยงกันเป็นระบบเครือข่ายครอบคลุมทั่วโลกทำให้การติดต่อสื่อสารรวดเร็ว ใครไม่รู้หรือไม่มีข้อมูลย่อมเสียเปรียบในเชิงธุรกิจจึงได้เพิ่ม ข้อมูลข่าวสาร (Message) เข้าไปในทรัพยากรกระบวนการผลิต รวมเป็น 8 M's ซึ่งทรัพยากรเหล่านี้จะเพิ่มขึ้นไปเรื่อยๆ ไม่สิ้นสุดครบเท่าที่ระบบอุตสาหกรรมผลิตการจัดการจำหน่ายและการบริการยังคงพัฒนาและก้าวหน้าไปไม่หยุดยั้ง

PROCESS คือ หน้าที่หรือกิจกรรมขั้นพื้นฐานที่ผู้บริหารต้องกระทำ ในปัจจุบันยึดถือหน้าที่ 4 ประการได้แก่ POLC การวางแผน (Planning) การจัดองค์การ (Organizing) การชี้นำ (Leading) และการควบคุม (Controlling) ซึ่งมีพัฒนาการของแนวคิดมาตั้งแต่สมัยของ ฟาโย (Henri Fayol) ปี 1916 ที่เห็นว่าหน้าที่การจัดการ ประกอบด้วย POCCC ได้แก่ การวางแผน (Planning) การจัดองค์การ

(Organizing) การสั่งการ (Commanding) การประสานงาน (Coordinating) การควบคุม (Controlling) ต่อมาในปี 1937 กุลิกและเออร์วิก (Gulick และ Urwick) เห็นว่ากระบวนการจัดการประกอบด้วย การวางแผน (Planning) การจัดองค์การ (Organizing) การจัดคนเข้าทำงาน (Staffing) การอำนวยการ (Directing) การประสานงาน (Coordinating) การรายงานผล (Reporting) และ การงบประมาณ (Budgeting) ซึ่งนิยม เรียกว่า POCD CORB ครั้งเมื่อเข้าปี 1972 แฮร์โวลด์ คูนตซ์ (Harold D. Koontz) มีความเห็นว่าหน้าที่ทางการจัดการคือ POSDC ได้แก่การวางแผน (Planning) การจัดองค์การ (Organizing) การจัดคนเข้าทำงาน (Staffing) การอำนวยการ (Directing) และการควบคุม (Controlling) ซึ่งแนวความคิดของเขาเปลี่ยนแปลงไปชัดเจน โดยในปี 1988 คูนตซ์และเวียห์ริช (Koontz และ Weihrich) เขียนตำราให้ชื่อว่า Management ร่วมกันและได้เปลี่ยนหน้าที่ทางการจัดการจากตัว D (Directing) เป็น L (Leading) พัฒนาด้านแนวคิดดังกล่าวยังคงก้าวต่อไปไม่หยุดยั้ง บางทีในยุคหน้าเราอาจเห็นหน้าที่การจัดการที่เหลืออักษรเพียงตัวเดียวหรือสองตัวเท่านั้นก็เป็นได้ ดังนั้นอาจสรุปหน้าที่ หรือกิจกรรมขั้นพื้นฐานทางการจัดการได้ว่าเป็นเครื่องมือที่ใช้ในกระบวนการ (Process) แปลรูปทรัพยากรที่นำเข้าไปเป็นผลผลิตตามวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายขององค์การต่อไป

OUTPUT คือเป้าหมาย (Goals) หรือ วัตถุประสงค์ (Objectives) ขององค์การ ที่นำออกมาจากกระบวนการแปรรูปในขั้นตอนที่สอง เป้าหมายขององค์การสามารถแบ่งแยกได้เป็น 2 ประเภทด้วยกัน คือ องค์การที่มีเป้าหมายที่มุ่งแสวงหากำไร (Profit) และองค์การที่มีเป้าหมายไม่มุ่งแสวงหากำไร (Non – profit) หรืออาจแบ่งเป็นองค์การที่วัตถุประสงค์เพื่อการผลิตสินค้า กับองค์การที่มีวัตถุประสงค์เพื่อให้บริการ (Services) ก็ได้

2.10 การกำหนดขนาดของกลุ่มตัวอย่าง

ตารางสำเร็จรูปของ Yamane กำหนดความเชื่อมั่นให้ 2 ค่า คือ 95% และ 99% ในการใช้ตารางนี้ ผู้ใช้ต้องประมาณขนาดของประชากร (N) และความคลาดเคลื่อนก่อน

การศึกษาเพื่อพัฒนารูปแบบการจัดการเชิงนิเวศโดยชุมชนในอีสานใต้ เป็นการศึกษาความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 400 ตัวอย่าง (เนื่องจากประชากรนักท่องเที่ยวในจังหวัดอีสานใต้มีจำนวนมาก) โดยถือว่าเป็นตัวแทนของกลุ่มประชากรทั้งหมด ในระยะเวลา และพื้นที่ที่ทำการศึกษาโดยใช้เครื่องมือการวิจัยคือแบบสอบถามแบบมีโครงสร้าง และวิเคราะห์ข้อมูลตามกรอบทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

ตารางที่ 2.1 แสดงการกำหนดขนาดของกลุ่มตัวอย่างตาม Yamane ที่ 95% (b = ใช้ไม่ได้)

ขนาด ประชากร	ขนาดของกลุ่มตัวอย่างตามความคลาดเคลื่อน					
	±1%	±2%	±3%	±4%	±5%	±10%
500	b	b	b	b	222	83
1000	b	b	b	385	286	91
1500	b	b	638	441	316	94
2000	b	b	714	476	333	95
2500	b	1250	769	500	345	96
3000	b	1364	811	517	353	97
3500	b	1458	843	530	359	97
4000	b	1538	870	541	364	98
4500	b	1607	891	549	367	98
5000	b	1667	909	556	370	98
6000	b	1765	938	566	375	98
7000	b	1842	959	574	378	99
8000	b	1905	976	580	381	99
9000	b	1957	989	584	383	99
10000	5000	2000	1000	588	385	99
15000	6000	2143	1034	600	390	99
20000	6667	2222	1034	606	392	100
25000	7143	2273	1064	610	394	100
50000	8333	2381	1087	617	397	100
100000	9091	2439	1099	621	398	100
จำนวนมาก	10000	2500	1111	625	400	100

2.11 สรุป

จากการศึกษาค้นคว้าเอกสาร ตำรา และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อประมวลแนวคิด ทฤษฎี ความรู้ในเรื่องต่าง ๆ อาจสรุปแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องได้ดังนี้

การท่องเที่ยว

1) ความหมายและความสำคัญ ตามที่ วรรณ วะษ์วานิช (2539: 6-7) กล่าวว่าไว้ว่า "การท่องเที่ยว" เป็นคำที่มีความหมายกว้างนอกจากการเดินทางเพื่อพักผ่อนหย่อนใจหรือความสนุกสนานแล้ว

ยังหมายถึงการเคลื่อนย้ายของประชากรจากแห่งหนึ่งไปสู่อีกแห่งหนึ่ง การท่องเที่ยวมีความสำคัญ คือ เป็นกิจกรรมอย่างหนึ่งของมนุษย์ที่มีจุดประสงค์เพื่อการพักผ่อนหลังประกอบภาระงาน เมื่อจำนวนประชากรมากขึ้น วิถีชีวิตเปลี่ยนแปลงไปตามสภาพเศรษฐกิจที่เจริญขึ้น

2) รูปแบบและการจัดการท่องเที่ยว จากจุลสารการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (จุลสารการท่องเที่ยวเชิงนิเวศฉบับที่ 20 2541 : 8-9) กล่าวถึงรูปแบบและการจัดการท่องเที่ยว โดยแบ่งออกเป็น 4 ประเภท คือ 1) การท่องเที่ยวธรรมชาติ (Natural Tourism) 2) การท่องเที่ยววัฒนธรรม (Cultural Tourism) 3) การท่องเที่ยวแบบบันเทิงและกีฬา (Sport and Entertainment Tourism) และ 4) การท่องเที่ยวเพื่อการประชุมและสัมมนา (Business and Convention Tourism) การท่องเที่ยวทั้ง 4 ประเภท อาจแบ่งระดับตามความต้องการการจัดการ ได้ดังนี้ 1) การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ (Conservation Tourism) 2) การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Eco-tourism) 3) การท่องเที่ยวแบบประเพณีนิยม (Conventional Tourism) และ 4) การท่องเที่ยวที่ขัดต่อศีลธรรม (Immorality Tourism)

การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

1) การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ คือ แนวความคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวที่มีความรับผิดชอบ และก่อให้เกิดผลกระทบด้านลบน้อยที่สุดต่อสภาพแวดล้อม วัฒนธรรม ประเพณีของท้องถิ่น และให้ประโยชน์ต่อคนท้องถิ่นมากที่สุด ซึ่ง Elizabeth Boo (1991 อ้างในศูนย์วิจัยป่าไม้ 2538 : 3-1 ถึง 3-2) กล่าวว่า มีสาเหตุมาจากแนวโน้ม 2 ประการ คือ 1) แนวโน้มเรื่องการอนุรักษ์ สงวนรักษาระบบนิเวศ 2) แนวโน้มเรื่องการท่องเที่ยว ซึ่งในระยะ 10 ปีที่ผ่านมาความต้องการของนักท่องเที่ยวเปลี่ยนไปโดยต้องการท่องเที่ยวแบบผจญภัย การเข้าไปมีส่วนร่วมและสัมผัสกับธรรมชาติมากขึ้น

นอกจากนั้นการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (2540 : 9) ยังได้กล่าวถึงที่มาของแนวความคิดการพัฒนาการท่องเที่ยวในทิศทางที่ยั่งยืนในประเทศไทยว่า เกิดจากกระแสที่สำคัญ 3 ด้านคือ 1) กระแสความต้องการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ 2) กระแสความต้องการในการศึกษาเรียนรู้ หรือมีประสบการณ์ด้านสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ และ 3) กระแสความต้องการพัฒนาคน โดยการมีส่วนร่วมของประชาชน

2) ความหมายของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ จากแนวคิดที่มีผู้ให้ความหมายไว้อย่างหลากหลาย และผู้วิจัยอาจกล่าวโดยสรุปความหมายของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศได้ดังนี้ "การท่องเที่ยวอย่างมีความรับผิดชอบต่อแหล่งธรรมชาติที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นและแหล่งวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศในพื้นที่ โดยมีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของผู้ที่เกี่ยวข้อง ภายใต้การจัดการสิ่งแวดล้อมและการท่องเที่ยวอย่างมีส่วนร่วมของท้องถิ่น เพื่อมุ่งเน้นให้เกิดจิตสำนึกต่อการรักษาระบบนิเวศอย่างยั่งยืน

สามารถตอบสนองความพอใจของนักท่องเที่ยวได้ในระยะยาว และกระจายผลประโยชน์ให้ตกอยู่ในท้องถิ่นมากที่สุด"

3) การท่องเที่ยวเชิงนิเวศกับการพัฒนาแบบยั่งยืน การท่องเที่ยวเชิงนิเวศได้รับการผลักดันให้เป็นองค์ประกอบสำคัญอย่างหนึ่งของการพัฒนาอย่างยั่งยืน ซึ่ง วรรณา วงษ์วานิช (2539 : 75) ได้ให้ความหมายของการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนไว้ว่า "การพัฒนาที่สามารถตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวและผู้เป็นเจ้าของท้องถิ่นในปัจจุบัน โดยที่มีการปกป้องและสงวนรักษาโอกาสต่าง ๆ ของอนุชนรุ่นหลังด้วย การท่องเที่ยวหมายรวมถึงการจัดการทรัพยากรเพื่อตอบสนองความจำเป็นทางเศรษฐกิจ สังคม และความงามทางสุนทรียภาพ ในขณะที่สามารถรักษาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม และระบบนิเวศด้วย"

4) หลักการของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

วรรณพร วณิชชานุกร (2540 : 13) ได้สรุปหลักการของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศจากความเห็นของนักวิชาการหลาย ๆ ท่านไว้ดังนี้ 1) เป็นการท่องเที่ยวที่ไม่ก่อให้เกิดความเสื่อมโทรมทางสภาพแวดล้อม 2) ก่อให้เกิดประโยชน์ระยะยาวแก่ทรัพยากรชุมชนในท้องถิ่น 3) ส่วนหนึ่งของรายได้ควรย้อนไปสู่การอนุรักษ์ 3) การเสริมสร้างประสบการณ์ให้นักท่องเที่ยว 4) ในการสร้างหรือการจัดการใด ๆ 5) ในการวางแผน ตัดสินใจ และดำเนินงาน ตลอดจนการควบคุม ควรให้คนในท้องถิ่น มีส่วนร่วมมากที่สุด 6) ผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยวมีบทบาทสำคัญในการอนุรักษ์การท่องเที่ยวให้มีคุณภาพยั่งยืน 7) มีการจัดการและควบคุมจำนวนของนักท่องเที่ยวให้อยู่ในระดับที่เหมาะสม

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (จุลสารการท่องเที่ยวเชิงนิเวศฉบับที่ 20 2541 : 9-10) 1) ได้กล่าวถึงองค์ประกอบของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศไว้ว่า 1) เป็นการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติเป็นหลัก และเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น 2) เป็นการท่องเที่ยวที่มีการจัดการอย่างยั่งยืน 3) เป็นการท่องเที่ยวที่มีกระบวนการเรียนรู้ และ 4) เป็นการท่องเที่ยวที่คำนึงถึงการมีส่วนร่วมของชุมชน

5) นักท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

วรรณา วงษ์วานิช (วรรณา วงษ์วานิช 2539 : 75-76) กล่าวถึงนักท่องเที่ยวเชิงนิเวศว่าแบ่งตามระดับความสนใจได้เป็น 4 กลุ่ม ดังนี้ 1) กลุ่มนักธรรมชาติวิทยา 2) กลุ่มนักท่องเที่ยวผู้รักธรรมชาติ 3) กลุ่มนักท่องเที่ยวที่แสวงหาความตื่นเต้นผจญภัย และ 4) กลุ่มนักท่องเที่ยวทั่วไปที่ต้องการชื่นชมธรรมชาติ

6) กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย (สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย 2540 : 3-19 ถึง 3-20) แบ่งกลุ่ม กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ดังนี้

6.1) กิจกรรมเชิงนิเวศในแหล่งธรรมชาติ ได้แก่ การเดินป่า การศึกษาธรรมชาติ การส่องสัตว์/ดูนก การเที่ยวถ้ำ/น้ำตก การพายเรือ แคนู/คายัค/เรือใบ/กระดานโต้ลม การดำน้ำดูปะการังน้ำตื้น/น้ำลึก การตั้งแคมป์ การล่องแพ การขี่ม้า/ขี่ช้าง

6.2) กิจกรรมกึ่งนิเวศ ได้แก่ การถ่ายรูป บันทึกภาพ/เสียง การศึกษาท้องฟ้า การขี่จักรยานท่องเที่ยว/เสือภูเขา การปีนไต่เขา การตกปลา

6.3) การกิจกรรมทางวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ ได้แก่ การชมความงาม ความเก่าแก่ ลักษณะเฉพาะตัวของแหล่งประวัติศาสตร์ การศึกษาเรียนรู้ประวัติ ความเป็นมาของแหล่งโบราณคดี ประวัติศาสตร์ การศึกษาชื่นชมงานศิลปกรรม และวัฒนธรรม การร่วมกิจกรรม เรียนรู้พฤติกรรมของผู้คน การศึกษาเรียนรู้การผลิตของที่ระลึก และสินค้าพื้นเมือง

7) หลักสำคัญในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

อนุชาติ พวงสาละ (2536 อ้างใน วรรณา วงษ์วานิช 2539 : 74) ได้กล่าวถึงหลักการเบื้องต้นในการปฏิบัติสำหรับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศไว้ว่า หลักการสำคัญของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ 1) มุ่งพัฒนาการท่องเที่ยวในประเทศก่อน 2) โดยประชาชนในท้องถิ่นจะต้องมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในโครงการต่าง ๆ 3) ต้องคำนึงถึงขีดความสามารถในการรองรับทุก ๆ ด้าน ทั้งจำนวนนักท่องเที่ยว สถานที่ท่องเที่ยว ชุมชน และสภาพแวดล้อมโดยรอบ 4) มุ่งให้วัสดุและผลิตภัณฑ์ในท้องถิ่น 5) เน้นการกระจายรายได้สู่ท้องถิ่น โดยมุ่งประโยชน์ในระยะยาวของชุมชน 6) เห็นคุณค่าของสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมและ 7) ภาคธุรกิจการท่องเที่ยว องค์การท้องถิ่น องค์การด้านสิ่งแวดล้อม และ 8) รัฐบาลมีหน้าที่ในการทำงานร่วมกันอย่างเสมอภาคและอยู่บนหลักการข้างต้น

การมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

“การมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น หมายถึง ความสามารถของชุมชนท้องถิ่นในการมีอิทธิพลต่อผลลัพธ์ของโครงการพัฒนาที่จะมีผลกระทบต่อชุมชนท้องถิ่นเอง เช่น การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ” (Drake 1991:132)

ระดับของการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นในการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ สามารถแบ่งออกเป็น 4 ระดับดังนี้ (Paul 1987 อ้างใน Drake 1991:133-134)

1) การร่วมรับรู้ข้อมูล (Information Sharing)

- 2) การปรึกษาหารือ (Consultation)
- 3) การตัดสินใจ (Decision Making)
- 4) เริ่มต้นปฏิบัติการ (Initiating Action)

การวางแผนการมีส่วนร่วมของท้องถิ่นในโครงการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ แบ่งเป็นระยะต่าง ๆ ได้ดังต่อไปนี้ (Drake 1991:148-155)

ระยะที่ 1 ตัดสินบทบาทการมีส่วนร่วมของท้องถิ่นในโครงการ

ระยะที่ 2 เลือกทีมวิจัย ซึ่งประกอบด้วยนักสังคมวิทยา นักมานุษยวิทยา คนในชุมชน และผู้มีประสบการณ์ในการวิจัยเชิงสำรวจ

ระยะที่ 3 ทำการศึกษาขั้นต้น

ระยะที่ 4 ตัดสินระดับการมีส่วนร่วมของท้องถิ่น

ระยะที่ 5 การตัดสินใจกลไกการมีส่วนร่วมที่เหมาะสม

ระยะที่ 6 เริ่มการสนทนาและความพยายามในการศึกษา

ระยะที่ 7 รวบรวมการตัดสินใจ ควรทำการวิจัยและเสนอผลการวิจัย

ระยะที่ 8 การพัฒนาแผนปฏิบัติการและโครงการ โดยทีมงานร่วมกับชุมชนท้องถิ่น

ระยะที่ 9 การติดตามประเมินผล

องค์กรชุมชนกับการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

ตัวอย่างองค์กรชุมชนที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

- 1) โครงการคีรีวง ชุมชนการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์แห่งชาติหลวง (กุลธิดา สืบหล้า 2541:122-123)

หมู่บ้านคีรีวง ตำบลกำโลน อำเภอลานสกา จังหวัดนครศรีธรรมราช เป็นชุมชนเชิงเขาหลวง ซึ่งเป็นอุทยานแห่งชาติที่มีธรรมชาติที่สวยงาม ชาวบ้านส่วนใหญ่ ประกอบอาชีพทำสวน และมีอาชีพเสริมเป็นมัคคุเทศก์ ลูกหาบ รวมทั้งประกอบกิจการที่พักแบบโฮมสเตย์ และผลิตสินค้าพื้นเมือง

ดำเนินกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์อย่างครบถ้วน โดยมีชมรมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ขององค์การบริหารส่วนตำบลกำโลน เป็นผู้ดำเนินงานตั้งแต่ปี พ.ศ. 2539 ปัจจุบันมีสมาชิก 40 ครอบครัว ทำรายได้ให้ชุมชนนับล้านบาท และเป็นหมู่บ้านอนุรักษ์ต้นแบบของจังหวัดนครศรีธรรมราช

- 2) สหกรณ์บริการนำเที่ยวชมธรรมชาติแนวอนุรักษ์กาญจนบุรี จำกัด หรือ ส.บ.อ.ก. (พงศ์สานต์ พิทักษ์มหาเหตุ 2538 : 47-51)

ส.บ.อ.ก. เกิดขึ้นจากความร่วมมือระหว่างชุมชนกับเจ้าหน้าที่ของรัฐ ซึ่งชุมชนในที่นี้หมายถึงตำบลลั่นถิ่น และเจ้าหน้าที่รัฐ ซึ่งเป็นผู้ให้คำแนะนำและวางแผนการจัดตั้งสหกรณ์แห่งนี้ขึ้น โดย

มีจุดมุ่งหมายเพื่อให้ชาวบ้านสามารถประกอบธุรกิจท่องเที่ยวได้อย่างมีประสิทธิภาพ มีคุณภาพ มีการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวไว้ และเป็นตัวอย่างให้ชาวบ้านในท้องถิ่นอื่น ๆ นำไปปฏิบัติต่อไป

ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ปฐพี อาคมานนท์ มอนซอน และคณะ (2535 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาผลกระทบของการท่องเที่ยวเดินป่าต่อสภาวะแวดล้อมและประชากรในท้องถิ่น พบว่าการท่องเที่ยวเดินป่าซึ่งส่วนใหญ่อยู่ที่อุทยานแห่งชาติและในพื้นที่ทางภาคเหนือของประเทศไทย และมีแนวโน้มขยายตัวขึ้นทุกปี เนื่องจากนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและต่างประเทศ ขึ้นขอความสวยงามของธรรมชาติ วัฒนธรรมท้องถิ่น และการผจญภัย ทำให้เกิดผลประโยชน์ต่อประชาชนท้องถิ่นในแง่โอกาสในการประกอบอาชีพและรายได้ ขณะเดียวกันก็ส่งผลกระทบต่อประชาชนท้องถิ่น ในแง่โอกาสในการประกอบอาชีพและรายได้ ขณะเดียวกันก็ส่งผลกระทบด้านลบต่อสังคมและวัฒนธรรม คือ วัฒนธรรมท้องถิ่นของชาวเขาเปลี่ยนไป และความเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อม กล่าวคือ มีการพังทลายของดิน พืชและสัตว์ป่าในพื้นที่ถูกทำลาย สาเหตุเนื่องจากการแสวงหาเส้นทางเดินป่าใหม่อย่างต่อเนื่อง ไม่มีการควบคุม และไม่มีการบริหารจัดการที่ดีสำหรับเส้นทางเดินป่าเดิม การขาดนโยบายระดับท้องถิ่น จังหวัด และระดับชาติ ขาดงบประมาณ กำลังคน ข้อมูลสถิติ และการประสานงานในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเดินป่า ผู้ประกอบการมีจำนวนมากและแข่งขันกันมาก แต่คุณภาพการบริการต่ำ การขาดความรู้เกี่ยวกับ "นิเวศการท่องเที่ยว" ของทุกฝ่ายพฤติกรรมนักท่องเที่ยวมีความตระหนักรู้น้อย และใช้ทรัพยากรไม่ถูกต้อง

พระมหาสุทธิชัย อบอุ่น (2540 : บทคัดย่อ) ศึกษาเรื่อง "ศักยภาพของชุมชนท้องถิ่นในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์" ศึกษาเฉพาะกรณี : เส้นทางสายลำน้ำกก" จังหวัดเชียงใหม่ เขียนรายงานพบว่าจากกลุ่มตัวอย่างที่ประกอบอาชีพธุรกิจนำเที่ยวเป็นอาชีพเสริม และส่วนใหญ่ไม่ได้เป็นสมาชิกของกลุ่ม/ชมรมท่องเที่ยวในท้องถิ่น สรุปได้ว่าชุมชนท้องถิ่นมีศักยภาพในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในระดับปานกลาง โดยมีศักยภาพในด้านสร้างความพึงพอใจ แก่นักท่องเที่ยวมากที่สุด รองลงมาคือการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และการกระจายรายได้ตามลำดับ ส่วนปัจจัยที่มีความสำคัญกับระดับศักยภาพในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ทั้ง 3 ด้าน ได้แก่ การได้รับอนุญาตให้ประกอบธุรกิจนำเที่ยว การติดต่อประสานงานระหว่างชุมชน และการสนับสนุนจากหน่วยงานรัฐ ส่วนปัจจัยอื่น ๆ ซึ่งพบว่า ไม่มีความสัมพันธ์กับระดับศักยภาพในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ แต่เมื่อนำมาทดสอบกับระดับศักยภาพแต่ละด้านพบว่า (1) การได้รับอนุญาตประกอบธุรกิจนำเที่ยว สมรรถนะของชุมชนในการรองรับทางการท่องเที่ยวด้านกายภาพ การมีส่วนร่วมขององค์กรท้องถิ่น การสนับสนุนจากหน่วยงานของรัฐ มีความสัมพันธ์กับระดับศักยภาพในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ (2) การได้รับอนุญาตประกอบธุรกิจนำเที่ยว การฝึกอบรม การติดต่อประสานงานระหว่างชุมชนมีความสัมพันธ์กับ

ระดับศักยภาพในการกระจายรายได้ (3) การได้รับอนุญาตประกอบธุรกิจนำเข้า การติดต่อประสานงานระหว่างชุมชน มีความสัมพันธ์กับระดับศักยภาพในการสร้างความพึงพอใจให้แก่นักท่องเที่ยวตามลำดับ ส่วนสภาพปัญหาเกี่ยวกับการส่งเสริมการท่องเที่ยวพบว่า สิ่งอำนวยความสะดวกพื้นฐาน การบริการข้อมูลข่าวสาร และการจัดการดูแลนักท่องเที่ยวไม่เพียงพอที่จะรองรับนักท่องเที่ยว ความไม่เป็นระเบียบ และการทำลายทรัพยากรท่องเที่ยว

นโยบาย ความหมายและความสำคัญ

1) ความสำคัญของนโยบาย นโยบายเป็นสิ่งที่มีความสำคัญเพราะนโยบายเป็นเครื่องบ่งชี้ทิศทางการบริหาร และเป็นข้อมูลสำหรับผู้บริหารพิจารณาใช้เพื่อการตัดสินใจและสั่งการ นโยบายความสำคัญต่อการบริหารในลักษณะดังต่อไปนี้ 1) นโยบายจะช่วยให้ผู้บริหารทราบว่าทำอะไร ทำอย่างไร และใช้ปัจจัยชนิดใดบ้าง 2) ช่วยให้บุคลากรทุกระดับชั้นในองค์กรได้เข้าใจถึงภารกิจของหน่วยงานที่ตนเองสังกัด รวมทั้งวิธีการที่จะปฏิบัติภารกิจให้ประสบผลสำเร็จ 3) นโยบายก่อให้เกิดเป้าหมายในการปฏิบัติงานซึ่งเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งสำหรับการบริหารงานทุกชนิด 4) นโยบายที่ดีจะช่วยสนับสนุนส่งเสริมการให้อำนาจของผู้บริหารให้เป็นไปโดยถูกต้องมีเหตุผลและมีความยุติธรรม 5) นโยบายจะช่วยให้เกิดการพัฒนาทางด้านการบริหาร

2) ลักษณะที่ดีของนโยบาย นโยบายที่ดีที่พึงประสงค์ควรมีลักษณะดังต่อไปนี้ 1) นโยบายที่ดีจะต้องสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ขององค์กร 2) จะต้องกำหนดขึ้นจากข้อมูลที่เป็นจริงมิใช่เป็นข้อมูลที่เป็นความคิดเห็นส่วนตัวหรือข้อมูลที่เกิดขึ้นตามโอกาสอันไม่แน่นอน 3) จะต้องมีการกำหนดขึ้นก่อนที่จะมีการดำเนินงาน 4) กำหนดขึ้นเพื่อสนองหรือส่งผลประโยชน์ให้กับบุคคลโดยส่วนรวมและมีการลำดับความสำคัญและความจำเป็น 5) จะต้องเป็นถ้อยคำหรือข้อความที่กระชับรัดกุมให้เข้าใจง่าย 6) นโยบายที่ดีจะต้องมีขอบเขตและระยะเวลาในการใช้ 7) จะต้องเป็นจุดรวมหรือศูนย์ประสานสัมพันธ์ของหน่วยงานต่างๆภายในองค์กร 8) จะต้องกำหนดขึ้นโดยให้คลุมไปถึงสถานการณ์ที่จะเกิดขึ้นในอนาคตด้วย 9) จะต้องสอดคล้องกับปัจจัยภายนอกองค์กร

3) ปัจจัยในการกำหนดนโยบาย ปัจจัยที่ใช้พิจารณา เพื่อกำหนดนโยบายจำแนกได้เป็น 2 ประเภท คือ 1) ปัจจัยที่เป็นองค์ประกอบพื้นฐาน (Fundamental factors) หมายถึง สิ่งใดๆ ก็ตามที่มีหน้าที่ในการกำหนดนโยบายจะต้องคำนึงถึงอยู่ตลอดเวลา ได้แก่ ก. ปัจจัยเกี่ยวกับผลประโยชน์ ข. ปัจจัยเกี่ยวกับผู้กำหนดนโยบาย วิธีการหรือกระบวนการในการดำเนินนโยบาย ค. ปัจจัยเกี่ยวกับข้อมูลและเอกสารต่างๆ และ 2) ปัจจัยที่เป็นสิ่งแวดล้อม (Environment factors) หมายถึง สิ่งแวดล้อมในสังคมที่ผู้กำหนดนโยบายจะต้องคำนึงถึง ได้แก่ ก. ปัจจัยทางการเมืองและวัฒนธรรมทางการเมือง ข. ปัจจัยทางเศรษฐกิจ ค. ปัจจัยทางสังคม และ ง. ปัจจัยทางภูมิศาสตร์ประวัติศาสตร์

4) องค์ประกอบของนโยบาย

โดยทั่วไปนโยบายมีองค์ประกอบที่สำคัญอยู่ 3 ประการคือ เป้าหมาย (Targets) ของสิ่งที่ต้องการจะทำ วิธีทาง (Means) ในการดำเนินการ และปัจจัย (Factors) สนับสนุนการกระทำตามนโยบายที่กำหนดไว้

4.1) การกำหนดเป้าหมายของสิ่งที่ต้องการกระทำ ในการกำหนดนโยบายเพื่อสิ่งหนึ่งสิ่งใดนั้น องค์ประกอบที่สำคัญสิ่งแรกคือเป้าหมาย ซึ่งอาจเป็นทั้งจุดประสงค์และผลงานที่เกิดขึ้นในที่สุด ในลักษณะที่เป็นการทำอะไร ได้อะไร และเพื่ออะไร

4.2) การกำหนดวิธีทางในการดำเนินงาน นับเป็นองค์ประกอบที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งของนโยบายเพราะหากไม่กำหนดวิธีทางต่างๆในการดำเนินการแล้ว นโยบายที่กำหนดขึ้นก็ไม่อาจบรรลุถึงเป้าหมายที่ต้องการได้ วิธีทางในการดำเนินงานจะเกิดขึ้นได้ย่อมต้องอาศัยองค์ประกอบที่สำคัญคือหลักการและเกณฑ์ของนโยบาย ซึ่งผู้กำหนดนโยบายจะต้องมีความรู้และกำหนดไว้ก่อน นอกจากนี้วิธีทางที่จะสามารถทำให้นโยบายดำเนินการได้ยังรวมไปถึง กลยุทธ์ และกลวิธีต่างๆด้วย

4.3) ปัจจัยสนับสนุนในการกำหนดนโยบาย ซึ่งประกอบด้วยปัจจัยที่สำคัญ 2 ประการ คือ ปัจจัยภายนอก และปัจจัยภายใน ปัจจัยภายในได้แก่ คน เงิน วัสดุอุปกรณ์ และวิธีการในการกำหนดนโยบาย หากขาดปัจจัยภายในแม้เพียงอย่างใดนโยบายก็ไม่อาจเกิดขึ้นได้ และปัจจัยภายนอกได้แก่ สภาพแวดล้อมทางการเมือง ทางเศรษฐกิจ ทางสังคม หรือแม้แต่สภาพดินฟ้าอากาศซึ่งมีผลกระทบต่อการกำหนดนโยบายเป็นอย่างมาก หากสภาพแวดล้อมด้านใดด้านหนึ่งมีผลกระทบอย่างรุนแรง นโยบายอาจไม่เป็นไปตามเป้าหมายหรือไม่อาจกำหนดขึ้นมาได้

นโยบายเป็นกระบวนการที่สำคัญและถือได้ว่าเป็นแม่แบบของการบริหาร กระบวนการในการกำหนดนโยบายนอกจากจะประกอบไปด้วยวัตถุประสงค์ แนวทางหรือวิธีการในการดำเนินงาน และปัจจัยที่ช่วยสนับสนุนในการกำหนดนโยบายแล้ว องค์ประกอบสำคัญอีกประการหนึ่งที่จะขาดมิได้คือการประเมินผลหรือการประเมินนโยบาย เพราะนโยบายหนึ่งๆเมื่อกำหนดขึ้นมาแล้ว จะใช้เป็นแม่แบบไปตลอดก็คงเป็นไปได้ไม่ได้ คงจะต้องมีการปรับปรุงแก้ไข เพื่อให้สอดคล้องกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป ดังนั้นจึงจำเป็นที่จะต้องมีการประเมินนโยบาย เพื่อให้ให้นโยบายมีความเป็นไปได้ เหมาะสมกับกาลเวลา สถานการณ์และมีความเป็นจริง

5) กระบวนการและขั้นตอนในการกำหนดของนโยบาย

การกำหนดนโยบายเป็นกระบวนการที่ประกอบด้วยหลักการและเหตุผลที่สำคัญหลายประการ ซึ่งได้มีผู้เสนอไว้แตกต่างกัน แต่ส่วนมากมีลักษณะกระบวนการที่คล้ายคลึงกัน จะแตกต่างกันบ้างตรงจำนวนขั้นตอนที่อาจมากบ้างน้อยบ้างตามเหตุผลของนักวิชาการแต่ละคน

นโยบายการท่องเที่ยวของประเทศไทย

1) นโยบายการพัฒนาและส่งเสริมการท่องเที่ยว พ.ศ. 2540-2546 ได้แก่

- 1.1) ส่งเสริมการอนุรักษ์ ฟื้นฟูศิลปวัฒนธรรม และทรัพยากรการท่องเที่ยวคู่กับสิ่งแวดล้อมโดยคำนึงถึงคุณภาพของการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน
- 1.2) ส่งเสริมความร่วมมือระหว่างภาครัฐและเอกชน รวมทั้งประชาชนในท้องถิ่นให้มีส่วนร่วมในการพัฒนาและบริหารจัดการทรัพยากรท่องเที่ยวให้มีคุณค่า
- 1.3) สนับสนุนการพัฒนาปัจจัยการให้บริการอำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยว
- 1.4) ส่งเสริมความร่วมมือกับประเทศเพื่อนบ้าน
- 1.5) ส่งเสริมการพัฒนาบุคลากรในชาติให้เป็นนักท่องเที่ยวที่ดี
- 1.6) ส่งเสริมการผลิตบุคลากรในอุตสาหกรรมท่องเที่ยวให้มีปริมาณสอดคล้องกับความต้องการของตลาด
- 1.7) กำกับดูแลให้นักท่องเที่ยวและผู้ประกอบธุรกิจ ในอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวได้รับความคุ้มครองตามพระราชบัญญัติธุรกิจนำเที่ยวและมัคคุเทศก์ พ.ศ. 2535
- 1.8) ส่งเสริมให้การท่องเที่ยวมีบทบาทสำคัญในการช่วยพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน
- 1.9) ส่งเสริมเชิญชวนให้นักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศที่มีคุณภาพเดินทางเข้ามาท่องเที่ยวในประเทศไทยเพิ่มมากขึ้น
- 1.10) สร้างค่านิยมให้ชาวไทยเพิ่มการเดินทางท่องเที่ยว และใช้จ่ายใช้สอยภายในประเทศ
- 1.11) พิจารณาประกอบธุรกิจการท่องเที่ยวเท่าที่จำเป็นเหมาะสม ในลักษณะของการลงทุนร่วมทุน หรือให้การส่งเสริมสนับสนุนการลงทุน

2) นโยบายการพัฒนาและส่งเสริมการท่องเที่ยว พ.ศ. 2546 - 2549

- 2.1) ส่งเสริมให้การท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือสำคัญในการแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจ สร้างงานให้กับประชาชนและเพิ่มรายได้ให้กับประเทศ
- 2.2) ส่งเสริมและพัฒนากิจการดำเนินงานด้านการตลาดเชิงรุก การเพิ่มตลาดใหม่และตลาดเฉพาะกลุ่ม
- 2.3) ส่งเสริมให้เกิดความร่วมมือกับทุกฝ่ายทั้งระดับในประเทศและต่างประเทศ

2.4) มุ่งพัฒนาองค์กร ระบบบริหารจัดการ และเสริมสร้างบุคลากรให้มีทักษะและขีดความสามารถทางการตลาดท่องเที่ยว

2.5) เร่งรัดพัฒนาระบบเทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อการท่องเที่ยว (E-TOURISM) เพื่อรองรับการทำธุรกรรมบนระบบเครือข่ายอินเทอร์เน็ต และการดำเนินการพาณิชย์อิเล็กทรอนิกส์

3) นโยบายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศแห่งชาติ

นโยบายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศแห่งชาติ เป็นนโยบายที่กำหนดขึ้นจากนโยบายกฎหมายและแผนพัฒนาของชาติด้านต่าง ๆ มุ่งสนองแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 นโยบายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศแห่งชาติแบ่งเป็นนโยบายด้านต่าง ๆ ได้ดังนี้

- 3.1) นโยบายด้านการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวและสิ่งแวดล้อม
- 3.2) นโยบายด้านการให้การศึกษาและสร้างจิตสำนึก
- 3.3) นโยบายด้านการมีส่วนร่วมของประชาชนท้องถิ่น
- 3.4) นโยบายด้านการส่งเสริมการตลาดและการนำเที่ยว
- 3.5) นโยบายด้านการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและการบริหาร
- 3.6) นโยบายด้านการส่งเสริมการลงทุน

ความหมายของการจัดการ

ศิริวรรณ เสรีรัตน์และคณะ ได้ให้ความหมายการจัดการ คือกระบวนการนำทรัพยากรการบริหารมาใช้ให้บรรลุวัตถุประสงค์ตามขั้นตอนการบริหารคือ

- 1) การวางแผน (Planning)
- 2) การจัดการองค์การ (Organizing)
- 3) การชี้นำ (Leading)
- 4) การควบคุม (Controlling)

ซึ่งจากความหมายดังกล่าวมีคำสำคัญ 3 คำ คือ กระบวนการ ทรัพยากรการบริหาร และ วัตถุประสงค์

การกำหนดขนาดของกลุ่มตัวอย่าง

โดยตารางสำเร็จรูปของ Yamane กำหนดความเชื่อมั่นให้ 2 ค่า คือ 95% และ 99% ในการใช้ตารางนี้ผู้ใช้ต้องประมาณขนาดของประชากร (N) และความคลาดเคลื่อนก่อน

การศึกษาเพื่อพัฒนารูปแบบการจัดการเชิงนิเวศโดยชุมชนในอีสานใต้ เป็นการศึกษาความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 400 ตัวอย่าง (เนื่องจากประชากรนักท่องเที่ยวในจังหวัดอีสานใต้มีจำนวนมาก) โดยถือว่าเป็นตัวแทนของกลุ่มประชากรทั้งหมด ในระยะเวลา และพื้นที่ที่ทำการศึกษาโดยใช้เครื่องมือการวิจัยคือแบบสอบถามแบบมีโครงสร้าง และวิเคราะห์ข้อมูลตามกรอบทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย

3.1 บทนำ

การศึกษาเพื่อพัฒนารูปแบบการจัดการเชิงนิเวศโดยชุมชนในอีสานใต้ มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) เพื่อหาแนวทางการพัฒนานโยบายการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในอีสานใต้ 2) เพื่อกำหนดการจัดการพื้นที่เชิงนิเวศในอีสานใต้เพื่ออนุรักษ์ 3) เพื่อกำหนดรูปแบบกิจกรรมการท่องเที่ยวและแนวทางการบริหารจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในอีสานใต้ 4) เพื่อการสนับสนุนยุทธศาสตร์ที่พึ่งพาเสริมสร้างความเข้มแข็งการพัฒนาและจัดการท่องเที่ยวเชิงพื้นที่กลุ่มอีสานใต้สู่ความยั่งยืน โดยการนำเสนอในบทนี้ จะประกอบด้วยเนื้อหา ดังนี้

3.1 บทนำ

3.2 ระเบียบวิธีวิจัย

3.3 แผนงานของโครงการ

3.4 ผลการวิจัยที่คาดว่าจะได้รับ (Outputs)

3.5 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากโครงการ (Outcomes)

3.6 แนวทางในการนำผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์

3.7 งบประมาณ

3.8 สรุป

3.2 ระเบียบวิธีวิจัย

3.2.1 วิธีการศึกษา คำถามวิจัยที่ 1 แนวทางการพัฒนานโยบายการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในอีสานใต้ ควรเป็นอย่างไร

วิธีการศึกษาใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ

- ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ประชากร คือ ศูนย์การท่องเที่ยว กีฬา และนันทนาการ ทั้ง 6 จังหวัด กลุ่มตัวอย่าง คือ ผู้อำนวยการ ศูนย์การท่องเที่ยว กีฬา และนันทนาการ 6 จังหวัด จำนวน 6 คน
- เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา การสัมภาษณ์เชิงลึก
- การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล โดยใช้วิธีวิเคราะห์เนื้อหา การถอดเทปสัมภาษณ์

3.2.2 วิธีการศึกษา คำถามวิจัยที่ 2 แนวทางการจัดการพื้นที่เชิงนิเวศในอีสานใต้เพื่ออนุรักษ์ ควรเป็นอย่างไร

1) วิธีการศึกษาใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงปริมาณ

- ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ประชากร คือ นักท่องเที่ยวในกลุ่ม 6 จังหวัด เขตพื้นที่อีสานใต้โดยคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างจากตารางของ Yamane ที่ระดับความเชื่อมั่น 95 % ได้กลุ่มตัวอย่างจำนวน 400 ตัวอย่าง

- เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา แบบสอบถาม

- การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล โปรแกรม SPSS อภิปรายผล เป็น ความถี่ ร้อยละ

2) วิธีการศึกษาใช้การประชุมระดมความคิดเห็น

- ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง หน่วยงานภาครัฐ 6 จังหวัดที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

- เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา คำถามการประชุม

- การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล โดยใช้วิธีวิเคราะห์เนื้อหา การถอดเทปการประชุม

3.2.3 วิธีการศึกษา คำถามวิจัยที่ 3 รูปแบบกิจกรรมการท่องเที่ยวและแนวทางการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในอีสานใต้ ควรเป็นอย่างไร

วิธีการศึกษาใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงปริมาณ

- ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ประชากร คือ นักท่องเที่ยวในกลุ่ม 6 จังหวัด เขตพื้นที่อีสานใต้โดยคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างจากตารางของ Yamane ที่ระดับความเชื่อมั่น 95% ได้กลุ่มตัวอย่างจำนวน 400 ตัวอย่าง

- เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา แบบสอบถาม

- การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล โปรแกรม SPSS อภิปรายผล เป็น ความถี่ ร้อยละ

3.2.4 วิธีการศึกษา คำถามวิจัยที่ 4 แนวทางเพื่อการสนับสนุนยุทธศาสตร์พึ่งพาเสริมสร้างความเข้มแข็งการพัฒนาและจัดการท่องเที่ยวเชิงพื้นที่กลุ่มอีสานใต้สู่ความยั่งยืน ควรเป็นอย่างไร

จากการศึกษาวิจัยคำถามการวิจัยที่ 1 คำถามการวิจัยที่ 2 คำถามการวิจัยที่ 3 และจากการศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง นำมาประมวลผลและเสนอแนวทางเพื่อการสนับสนุนยุทธศาสตร์พึ่งพาเสริมสร้างความเข้มแข็งการพัฒนาและจัดการท่องเที่ยวเชิงพื้นที่กลุ่มอีสานใต้สู่ความยั่งยืน

3.3 แผนงานของโครงการ

ตารางที่ 3.1 แสดงระเบียบวิธีวิจัยและแผนงานของโครงการ

คำถามการวิจัย	ระเบียบวิธีวิจัย	กิจกรรม	ผลที่คาดว่าจะได้รับ	วัน/เวลา ดำเนินการ
1. แนวทางการพัฒนานโยบายการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในอีสานใต้ควรเป็นอย่างไร	1. แบบสอบถาม จำนวน 6 ชุด 2. สัมภาษณ์เชิงลึก 6 ชุด	1. นำแบบสอบถาม ผู้อำนวยการศูนย์การ ท่องเที่ยว กีฬา และ นันทนาการ 6 จังหวัด 2. สัมภาษณ์ ผอ.ศูนย์ การท่องเที่ยว กีฬา และ นันทนาการ 6 จังหวัด	1.ทราบความคิดเห็นด้าน นโยบาย ของผอ.ศูนย์การ ท่องเที่ยวและกีฬา 6 จังหวัด 2.ทราบความคิดเห็นของ ด้านนโยบาย ของ ผอ. ศูนย์ การท่องเที่ยว กีฬา และ นันทนาการ 6 จังหวัด	1 พ.ค.49 – 1 ก.ค. 49 (2 เดือน) 2 ก.ค. 49 -1 ส.ค. 49 (1เดือน)
2.แนวทางการจัดการพื้นที่เชิงนิเวศในอีสานใต้เพื่ออนุรักษ์ ควรเป็นอย่างไร	1. แบบสอบถาม จำนวน 400 ชุด 2.คำถามการประชุม	1. นำแบบสอบถาม นักท่องเที่ยวในกลุ่ม จังหวัด 6 จังหวัดจำนวน 400 ชุด 2. ประชุมระดมความ คิดเห็นหน่วยงานที่ เกี่ยวข้องกับการ ท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ทั้ง 6 จังหวัด	1.ทราบความคิดเห็นของ นักท่องเที่ยวในกลุ่มจังหวัด 6 จังหวัดในแนวทางการ จัดการพื้นที่เชิงนิเวศใน อีสานใต้เพื่ออนุรักษ์ 2.ทราบความคิดเห็นของ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการ ท่องเที่ยวเชิงนิเวศทั้ง 6 จังหวัด ในแนวทางการ จัดการพื้นที่เชิงนิเวศใน อีสานใต้เพื่ออนุรักษ์	2 ส.ค. 49 –1 ต.ค. 49 (2 เดือน) ต.ค. 49 (1 วัน)
3.รูปแบบกิจกรรมการท่องเที่ยวและแนวทางการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในอีสานใต้ควรเป็นอย่างไร	1. แบบสอบถาม จำนวน 400 ชุด	1. นำแบบสอบถาม นักท่องเที่ยวในกลุ่ม จังหวัด 6 จังหวัดจำนวน 400 ชุด	1.ทราบความคิดเห็นของ นักท่องเที่ยวในกลุ่มจังหวัด 6 จังหวัดในแนวทางการ จัดรูปแบบกิจกรรมการ ท่องเที่ยวและแนวทางการ บริหารจัดการการท่องเที่ยว เชิงนิเวศในอีสานใต้	2 ต.ค. 49 –1 พ.ย. 49 (1 เดือน)

3.4 ผลการวิจัยที่คาดว่าจะได้รับ (Outputs)

3.4.1 ระยะเวลา 6 เดือนแรก

- 1) ได้แนวทางการพัฒนานโยบายการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในอีสานใต้เบื้องต้นจากการสัมภาษณ์ผู้อำนวยการศูนย์การท่องเที่ยว กีฬา และนันทนาการ ทั้ง 6 จังหวัด
- 2) มีแนวทางการจัดการพื้นที่เชิงนิเวศในอีสานใต้เพื่ออนุรักษ์ เบื้องต้นจากการสอบถามนักท่องเที่ยวจำนวน 400 คน
- 3) ได้รูปแบบกิจกรรมการท่องเที่ยวและแนวทางการบริหารจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเบื้องต้นจากการสอบถามนักท่องเที่ยวจำนวน 400 คนในอีสานใต้

3.4.2 ระยะเวลา 6 เดือนหลัง

ได้รายงานฉบับสมบูรณ์ จากการวิเคราะห์ และประมวลผลการศึกษา

- 1) ได้รายงานฉบับสมบูรณ์ แนวทางการพัฒนานโยบายการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในอีสานใต้
- 2) ได้รายงานฉบับสมบูรณ์ แนวทางการจัดการพื้นที่เชิงนิเวศในอีสานใต้เพื่ออนุรักษ์
- 3) ได้รายงานฉบับสมบูรณ์ รูปแบบกิจกรรมการท่องเที่ยวและแนวทางการบริหารจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

3.5 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากโครงการ (Outcomes)

- 3.5.1 ได้แนวทางการพัฒนานโยบายการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในอีสานใต้
- 3.5.2 มีแนวทางการจัดการพื้นที่เชิงนิเวศในอีสานใต้เพื่ออนุรักษ์
- 3.5.3 ได้รูปแบบกิจกรรมการท่องเที่ยวและแนวทางการบริหารจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในอีสานใต้
- 3.5.4 ได้ยุทธศาสตร์พึ่งพาเสริมสร้างความเข้มแข็งการพัฒนาและจัดการท่องเที่ยวเชิงพื้นที่กลุ่มอีสานใต้สู่ความยั่งยืน
- 3.5.5 ผู้อำนวยการศูนย์การท่องเที่ยว กีฬา และนันทนาการ 6 จังหวัดได้นโยบายการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในอีสานใต้

3.6 แนวทางในการนำผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์

ศูนย์การท่องเที่ยว กีฬาและนันทนาการจังหวัดอุบลราชธานี ได้นโยบายการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในจังหวัดเพื่อการเชื่อมโยงกลุ่มอีสานใต้

3.7 งบประมาณ

งบประมาณ ในวงเงิน 141,304 บาท (หนึ่งแสนสี่หมื่นหนึ่งพันสามร้อยสี่บาท)

ตารางที่ 3.2 แสดงงบประมาณของโครงการ

ก. ส่วนที่โครงการบริหาร					
1. หมวดค่าตอบแทน	ต่อเดือน	งวดที่ 1	งวดที่ 2	งวดที่ 3	รวม
1.1 ค่าตอบแทนนักวิจัย	2,355	14,130	7,065	7,065	28,260
รวมค่าตอบแทน					28,260
2.หมวดค่าใช้สอย					
2.1 ค่าเดินทางและค่าที่พัก		27,200			27,200
2.2 ค่าจัดประชุม		13,600			13,600
2.3 ค่าสร้างและทดสอบแบบสอบถาม		5,100			5,100
2.4 ค่าสัมภาษณ์ แบบสอบถาม		41,200			41,200
2.5 ค่าจัดทำรายงาน			11,813		11,813
ก. ส่วนที่โครงการบริหาร					
2.หมวดค่าใช้สอย	ต่อเดือน	งวดที่ 1	งวดที่ 2	งวดที่ 3	รวม
2.6 ค่าใช้จ่ายอื่นๆ			1,285		1,285
รวมค่าใช้สอย		87,100	13,098	0	100,198
ข. ส่วนที่บริหารโดย สกว.					
3. หมวดค่าใช้จ่ายทางอ้อม					
3.1 ค่าบำรุงสถาบัน (งวด ก.)				12,846	12,846
รวมค่าใช้จ่ายทางอ้อม					12,846
4. สรุปค่าใช้จ่าย					
4.1 ค่าใช้จ่ายโดยตรง					128,458
4.2 ค่าใช้จ่ายทางอ้อม					12,846
รวมทั้งสิ้น					141,304

3.8 สรุป

ระเบียบวิธีวิจัย

3.8.1 วิธีการศึกษา คำถามวิจัยที่ 1 แนวทางการพัฒนานโยบายการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในอีสานใต้ ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ผู้บริหารของศูนย์การท่องเที่ยว กีฬาและนันทนาการ ทั้ง 6 จังหวัด จำนวน 6 คน เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา ได้แก่ แบบสอบถาม และแบบการสัมภาษณ์เชิงลึก ทำการวิเคราะห์ข้อมูลเป็นความถี่ ร้อยละ และวิเคราะห์เนื้อหาของการสัมภาษณ์

3.8.2 วิธีการศึกษาคำถามวิจัยที่ 2 แนวทางการ จัดการพื้นที่เชิงนิเวศในอีสานใต้เพื่ออนุรักษ์ ควรเป็นอย่างไร และวิธีการศึกษาคำถามวิจัยที่ 3 รูปแบบกิจกรรมการท่องเที่ยวและแนวทางการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในอีสานใต้ ควรเป็นอย่างไร ใช้วิธีการศึกษาใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงปริมาณ ประชากร ได้แก่ นักท่องเที่ยวในเขตพื้นที่ทั้ง 6 จังหวัด กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ นักท่องเที่ยวในเขตพื้นที่ทั้ง 6 จังหวัด จำนวน 400 ตัวอย่าง เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา คือ แบบสอบถาม การวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้โปรแกรม SPSS เป็นค่าความถี่ ร้อยละ ค่าร้อยละ และข้อมูลความคิดเห็น

3.8.3 วิธีการศึกษาคำถามวิจัยที่ 4 แนวทางเพื่อการสนับสนุนยุทธศาสตร์พึ่งพาเสริมสร้างความเข้มแข็งการพัฒนาและจัดการท่องเที่ยวเชิงพื้นที่กลุ่มอีสานใต้สู่ความยั่งยืน ควรเป็นอย่างไร จากการคำตอบของคำถามการวิจัยทั้ง 3 ข้อ และจากการศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง นำมาวิเคราะห์ ประมวลผล และเสนอแนวทางเพื่อการสนับสนุนยุทธศาสตร์พึ่งพาเสริมสร้างความเข้มแข็งการพัฒนาและจัดการท่องเที่ยวเชิงพื้นที่กลุ่มอีสานใต้สู่ความยั่งยืน

แผนงานของโครงการ

ดำเนินการสัมภาษณ์ผู้บริหาร ผู้อำนวยการศูนย์การท่องเที่ยว กีฬา และนันทนาการ ทั้ง 6 จังหวัด และดำเนินการเก็บแบบสอบถามนักท่องเที่ยวจำนวน 400 ตัวอย่าง

ผลการวิจัยที่คาดว่าจะได้รับ

ระยะเวลา 6 เดือนแรก ได้แนวทางการพัฒนานโยบายการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในอีสานใต้ ได้แนวทางการจัดการพื้นที่เชิงนิเวศในอีสานใต้เพื่ออนุรักษ์ ได้รูปแบบกิจกรรมการท่องเที่ยวและแนวทางการบริหารจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

ระยะเวลา 6 เดือนหลัง ได้รายงานฉบับสมบูรณ์จากการวิเคราะห์ และประมวลผลการศึกษา ได้รายงานฉบับสมบูรณ์แนวทางการพัฒนานโยบายการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในอีสานใต้ ได้รายงานฉบับสมบูรณ์แนวทางการจัดการพื้นที่เชิงนิเวศในอีสานใต้เพื่ออนุรักษ์ ได้รายงานฉบับสมบูรณ์ รูปแบบกิจกรรมการท่องเที่ยวและแนวทางการบริหารจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากโครงการ

ได้แนวทางการพัฒนานโยบายการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในอีสานใต้ มีแนวทางการจัดการพื้นที่เชิงนิเวศในอีสานใต้เพื่ออนุรักษ์ ได้รูปแบบกิจกรรมการท่องเที่ยวและแนวทางการบริหารจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในอีสานใต้ ได้ยุทธศาสตร์พึ่งพาเสริมสร้างความเข้มแข็งการพัฒนาและจัดการท่องเที่ยวเชิงพื้นที่กลุ่มอีสานใต้สู่ความยั่งยืน ได้นโยบายการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในอีสานใต้

แนวทางในการนำผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์

ได้นโยบายการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในจังหวัดเพื่อการเชื่อมโยงกลุ่มอีสานใต้

บทที่ 4 ผลการศึกษา อภิปราย และข้อเสนอแนะ

4.1 บทนำ

การศึกษาเพื่อพัฒนารูปแบบการจัดการเชิงนิเวศโดยชุมชนในอีสานใต้ มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) เพื่อหาแนวทางการพัฒนานโยบายการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในอีสานใต้ 2) เพื่อกำหนดการจัดการพื้นที่เชิงนิเวศในอีสานใต้เพื่ออนุรักษ์ 3) เพื่อกำหนดรูปแบบกิจกรรมการท่องเที่ยวและแนวทางการบริหารจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในอีสานใต้ 4) เพื่อการสนับสนุนยุทธศาสตร์พึ่งพาเสริมสร้างความเข้มแข็งการพัฒนาและจัดการท่องเที่ยวเชิงพื้นที่กลุ่มอีสานใต้สู่ความยั่งยืน โดยในบทนี้จะอธิบายผลการประมวลผลและวิเคราะห์ข้อมูล กำหนดกรอบของการศึกษาตามกรอบของทฤษฎี และคำถามวิจัย ดังนี้

4.1 บทนำ

4.2 แนวทางการพัฒนานโยบายการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในอีสานใต้ ควรเป็นอย่างไร

4.3 แนวทางการจัดการพื้นที่เชิงนิเวศในอีสานใต้เพื่ออนุรักษ์ ควรเป็นอย่างไร

4.4 รูปแบบกิจกรรมการท่องเที่ยว และแนวทางการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในอีสานใต้ ควรเป็นอย่างไร

4.5 แนวทางเพื่อการสนับสนุนยุทธศาสตร์พึ่งพาเสริมสร้างความเข้มแข็งการพัฒนาและจัดการท่องเที่ยวเชิงพื้นที่กลุ่มอีสานใต้สู่ความยั่งยืน ควรเป็นอย่างไร

4.6 สรุป

4.7 ข้อเสนอแนะ

การสรุปผลและวิเคราะห์ผลการศึกษา จะเรียงลำดับตามแผนงานของโครงการซึ่งจะตอบปัญหาการวิจัยแต่ละข้อ ดังนี้

4.2 คำถามการวิจัยที่ 1 แนวทางการพัฒนานโยบายการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในอีสานใต้ ควรเป็นอย่างไร

นโยบายเป็นเครื่องบ่งชี้ทิศทางการบริหาร และจัดได้ว่าเป็นส่วนหนึ่งของวิธีการจัดการ ซึ่งเป็นหนึ่งในสี่ปัจจัยทางการบริหาร ช่วยให้ผู้บริหารปฏิบัติงานต่างๆ อย่างมีความมั่นใจ ช่วยให้ผู้บุคลากรทุกระดับชั้นในองค์กรได้เข้าใจถึงภารกิจของหน่วยงานที่ตนเองสังกัด รวมทั้งวิธีการที่จะปฏิบัติภารกิจให้ประสบความสำเร็จ โดยไม่ขัดแย้งกับภาระหน้าที่ของหน่วยงานอื่นๆ ภายในองค์กรเดียวกัน ช่วยให้การประสานงานระหว่างหน่วยงานเป็นไปได้อย่างขึ้น นโยบายก่อให้เกิดเป้าหมายในการปฏิบัติงาน ซึ่งเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งสำหรับการบริหารงานทุกชนิด ทำให้ประหยัดเงิน เวลา บุคลากร รวมถึงพลังความสามารถหรือศักยภาพ

ของบุคลากรเหล่านั้นด้วย ทำให้การทำงานของบุคลากรเป็นไปได้อย่างมีประสิทธิภาพ และบรรลุถึงเป้าหมายขององค์กรอย่างมีประสิทธิภาพด้วยเช่นเดียวกัน

ศูนย์การท่องเที่ยว กีฬา และนันทนาการ ในฐานะที่เป็นหน่วยงานของรัฐที่มีภารกิจด้านการดำเนินการ และเป็นผู้กำหนดนโยบายด้านการท่องเที่ยว ดังนั้น การศึกษาเพื่อเสนอแนวทางในการพัฒนานโยบายด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในจังหวัดอีสานใต้จึงจำเป็นต้องศึกษาถึงสภาพปัจจุบันด้านการกำหนดนโยบาย และวิเคราะห์สภาพปัญหาเพื่อเสนอแนวทางในการพัฒนาดังกล่าว

ในการตอบปัญหาการวิจัยนี้ใช้เครื่องมือ คือ แบบสอบถาม และแบบสัมภาษณ์เชิงลึกสำหรับผู้อำนวยการศูนย์การท่องเที่ยวและกีฬาทั้ง 6 จังหวัด โดยมีประเด็นที่ทำการศึกษา 8 ประเด็น เพื่อวิเคราะห์ และเสนอแนวทางในการพัฒนานโยบายการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในอีสานใต้ คือ

4.2.1 การกำหนดนโยบายเฉพาะสำหรับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

พบว่าศูนย์การท่องเที่ยว กีฬาและนันทนาการ 3 จังหวัด หรือคิดเป็น ร้อยละ 50 ที่มีการกำหนดนโยบายเฉพาะสำหรับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ คือ จังหวัดสุรินทร์ บุรีรัมย์ และชัยภูมิ แต่ทุกจังหวัดก็มีการกำหนดนโยบายด้านการท่องเที่ยวที่ครอบคลุมงานด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศไว้แล้ว หรือคิดเป็นร้อยละ 100 (ดูภาคผนวก ข ตารางที่1)

4.2.2 ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการกำหนดนโยบายของศูนย์การท่องเที่ยว กีฬาและนันทนาการ ด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

พบว่าผู้บริหารของศูนย์การท่องเที่ยว กีฬา และนันทนาการ ให้น้ำหนักปัจจัยการกำหนดนโยบายด้านการท่องเที่ยว อันดับ 1 ได้แก่ ปัจจัยทางสภาพภูมิศาสตร์ของแหล่งท่องเที่ยว อันดับ 2 ได้แก่ ปัจจัยเกี่ยวกับผู้กำหนดนโยบาย อันดับ 3 ได้แก่ ปัจจัยเกี่ยวกับข้อมูลเอกสารต่างๆ อันดับ 4 ได้แก่ ปัจจัยทางสังคม (ภายในองค์กร) อันดับ 5 ได้แก่ ปัจจัยเกี่ยวกับผลประโยชน์ของหน่วยงาน เช่น งบประมาณ อันดับ 6 ได้แก่ ปัจจัยทางสภาพเศรษฐกิจของประเทศ อันดับ 7 ได้แก่ ปัจจัยทางด้านการเมือง และปัจจัยอื่นๆ เช่น ปัจจัยทางด้านศักยภาพและยุทธศาสตร์การพัฒนาจังหวัด (ดูภาคผนวก ข ตารางที่1)

4.2.3 การเปิดโอกาสให้ภาคเอกชน ประชาชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หรือผู้นำชุมชนที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว/สถานที่ท่องเที่ยว ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการเสนอแนวทางการพัฒนา “นโยบายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ”

พบว่า ศูนย์การท่องเที่ยวและกีฬาฯ ร้อยละ 83.33 ได้เปิดโอกาสให้ภาคเอกชน ประชาชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หรือผู้นำชุมชนที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว / สถานที่ท่องเที่ยว ได้เข้ามามีส่วนร่วมในขั้นตอนการเสนอแนวทางการพัฒนา โดยวิธีการเข้ามามีส่วนร่วม (ดูภาคผนวก ข ตารางที่1) ได้แก่

1) จังหวัดอุบลราชธานี ใช้วิธีการประชุม / การอบรม / การเสนอแผนงานโครงการผ่าน

จังหวัด CEO

2) จังหวัดศรีสะเกษ ใช้วิธีการประชุมสัมมนา

3) จังหวัดสุรินทร์ ใช้วิธีการทำประชาพิจารณ์ จังหวัดสุรินทร์

4) จังหวัดนครราชสีมา ใช้วิธีการประชุมคณะกรรมการส่งเสริมและพัฒนาการท่องเที่ยว

จังหวัดนครราชสีมา

5) จังหวัดชัยภูมิ ใช้วิธีการสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวชุมชน การบริหารจัดการท่องเที่ยว

โดยชุมชน

4.2.4 วิธีการในการถ่ายทอดนโยบายของศูนย์การท่องเที่ยว กีฬา และนันทนาการ ไปสู่ชุมชน ท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว

พบว่า กลุ่มตัวอย่างมีวิธีการในการถ่ายทอดนโยบายด้านการท่องเที่ยว โดยเกือบทั้งหมด คือ ร้อยละ 83.33 ใช้วิธีการทำหนังสือเพื่อแจ้งให้ทราบ จัดการประชุมสัมมนา และประชาสัมพันธ์ทางสื่อต่างๆ และ ร้อยละ 50 ใช้วิธีทำโปสเตอร์หรือแผ่นพับ (ดูภาคผนวก ข ตารางที่1)

4.2.5 การวางแผนหรือกำหนดนโยบายร่วมกับศูนย์การท่องเที่ยวและกีฬาในพื้นที่จังหวัดอีสานใต้

พบว่า ศูนย์การท่องเที่ยวและกีฬาฯ เกือบทั้งหมด คือ ร้อยละ 83.33 มีการกำหนดแผนหรือนโยบายด้านการท่องเที่ยวร่วมกัน (ดูภาคผนวก ข ตารางที่1)

4.2.6 ความคิดเห็นเกี่ยวกับ ปัญหา / อุปสรรค ของ “การจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชน”

พบว่า กลุ่มตัวอย่างร้อยละ 83.33 เห็นว่า ประชาชนหรือชุมชน ไม่พร้อมสำหรับแนวคิดการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชน รองลงมาในสัดส่วนที่เท่ากัน คือ ร้อยละ 66.66 เห็นว่า บุคลากรของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องของรัฐบาลแรงจูงใจที่จะทำงานตามแนวคิด และบรรยากาศ สถานการณ์ สภาพแวดล้อมของสถานที่ท่องเที่ยวไม่เอื้อต่อการทำงานตามแนวคิดฯ รองลงมาในสัดส่วนที่เท่ากัน คือ ร้อยละ 50 เห็นว่า หน่วยงานที่เกี่ยวข้องของรัฐบาลบุคลากรที่มีความรู้เกี่ยวกับแนวคิดฯ และหน่วยงานของรัฐไม่เข้าใจในแนวคิดการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชน และร้อยละ 33.33 เห็นว่า ระบบการทำงานของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องของรัฐไม่เอื้อต่อแนวคิดฯ และยังเห็นว่างบประมาณ ทรัพยากร ในการดำเนินงานตามแนวคิดมีไม่เพียงพอ

4.2.7 ความคิดเห็นเกี่ยวกับความสามารถในการรองรับนักท่องเที่ยว ของแหล่งท่องเที่ยว และชุมชน

พบว่า ผู้บริหารของศูนย์การท่องเที่ยวและกีฬาฯ ทั้งหมด เห็นว่าแหล่งท่องเที่ยวรวมไปถึงชุมชน สามารถรองรับนักท่องเที่ยวได้อย่างเพียงพอ

4.2.8 การมีส่วนร่วมของชุมชน /องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ในการกำหนดนโยบายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

พบว่า ผู้บริหารของศูนย์การท่องเที่ยวและกีฬาฯ ทั้งหมด เห็นว่า ชุมชน / ท้องถิ่นควรมีส่วนร่วมในการกำหนดรูปแบบการท่องเที่ยว มีส่วนร่วมในการกำหนดการให้บริการแก่นักท่องเที่ยว และมีส่วนร่วมในการควบคุมดูแลสภาพแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยวให้อยู่ในสภาพดี รองลงมา คือ ร้อยละ 83.33 เห็นว่า ชุมชน / ท้องถิ่น ควรมีส่วนร่วมในการกำหนดผลตอบแทน / ผลประโยชน์ ของชุมชน ที่ควรได้จากการท่องเที่ยว และ ร้อยละ 50 เห็นว่าชุมชน / ท้องถิ่นควรมีส่วนร่วมในการกำหนดปริมาณนักท่องเที่ยวที่แหล่งท่องเที่ยวหรือชุมชนสามารถรองรับได้ และ มีส่วนร่วมในการกำหนดอัตราการขยายตัวของการท่องเที่ยว

อภิปรายผลการศึกษา

จากการศึกษาถึงสภาพปัจจุบันด้านการกำหนดนโยบาย และวิเคราะห์สภาพปัญหาเพื่อเสนอแนวทางในการพัฒนาข้างต้นในประเด็นที่ทำการศึกษาทั้ง 8 ประเด็น นักวิจัยได้วิเคราะห์ และเสนอแนวทางในการพัฒนานโยบายการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในอีสานใต้ ดังนี้

1. การกำหนดนโยบายเฉพาะสำหรับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

จากการประมวลผล พบว่า มีศูนย์การท่องเที่ยว กีฬาและนันทนาการ 3 จังหวัด เท่านั้นที่มีการกำหนดนโยบายเฉพาะสำหรับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ สำหรับจังหวัดที่ไม่มีนโยบายเฉพาะ คือ อุบลราชธานี ศรีสะเกษ และนครราชสีมา เมื่อไม่มีนโยบายย่อมจะไม่มีทั้งวัตถุประสงค์และเป้าหมายของการบริหารงาน และยังไม่มียุทธศาสตร์ด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ และอาจคาดการณ์ได้ว่าการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในจังหวัด ยังไม่ได้รับการใส่ใจด้านนโยบายเฉพาะจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเท่าที่ควร

2. ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการกำหนดนโยบายของศูนย์การท่องเที่ยว กีฬาและนันทนาการ ด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

จากการวิเคราะห์การให้น้ำหนักของปัจจัยต่างๆ ข้างต้น อาจสรุปได้ว่า โดยภาพรวมแล้วผู้บริหารของศูนย์การท่องเที่ยว กีฬา และนันทนาการ ให้น้ำหนักของปัจจัยที่เป็นองค์ประกอบพื้นฐาน ซึ่งหมายถึงสิ่งใดๆ ก็ตามที่มีน้ำหนักในการกำหนดนโยบายจะต้องคำนึงถึงอยู่ตลอดเวลา ได้แก่ ปัจจัยเกี่ยวกับผู้

กำหนดนโยบาย ปัจจัยเกี่ยวกับข้อมูลเอกสารต่างๆ ปัจจัยทางสังคม (ภายในองค์กร) ปัจจัยเกี่ยวกับผลประโยชน์ของหน่วยงาน มากกว่าปัจจัยที่เป็นสิ่งแวดล้อม (Environment factors) ซึ่งหมายถึงสิ่งแวดล้อมในสังคมที่ผู้กำหนดนโยบายจะต้องคำนึงถึง ได้แก่ ปัจจัยทางสภาพภูมิศาสตร์ของแหล่งท่องเที่ยว ปัจจัยทางสภาพเศรษฐกิจของประเทศ ปัจจัยทางด้านการเมือง และปัจจัยอื่นๆ

อย่างไรก็ตามผู้บริหารของศูนย์การท่องเที่ยว กีฬา และนันทนาการ ให้น้ำหนักปัจจัยทางสภาพภูมิศาสตร์ของแหล่งท่องเที่ยวมาเป็นอันดับหนึ่งซึ่งถือว่าเป็นปัจจัยสำคัญอันดับแรกที่จะนำไปสู่การกำหนดนโยบายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

ดังนั้น อาจคาดการณ์ได้ว่า ผู้บริหารของศูนย์การท่องเที่ยว กีฬา และนันทนาการ น่าจะสามารถกำหนดแนวนโยบายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่จะนำไปสู่การปฏิบัติได้

3. การเปิดโอกาสให้ภาคเอกชน ประชาชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หรือผู้นำชุมชนที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว / สถานที่ท่องเที่ยว ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการเสนอแนวทางการพัฒนา “นโยบายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ”

พบว่า ศูนย์การท่องเที่ยว กีฬา และนันทนาการ เกือบทั้งหมดได้เปิดโอกาสให้ภาคเอกชน ประชาชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หรือผู้นำชุมชนที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวได้เข้ามามีส่วนร่วมในขั้นตอนการเสนอแนวทางการพัฒนา โดยใช้วิธีการประชุมสัมมนา / การอบรม / การเสนอแผนงานโครงการผ่านจังหวัด CEO การทำประชาพิจารณ์ การแต่งตั้งคณะกรรมการส่งเสริมและพัฒนาการท่องเที่ยวและการสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวชุมชน

จากความหมายของการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น (Drake 1991 : 132) ที่หมายถึงความสามารถของชุมชนท้องถิ่นในการมีอิทธิพลต่อผลลัพธ์ของโครงการพัฒนาที่จะมีผลกระทบต่อชุมชนท้องถิ่นเอง และวิเคราะห์ จากวิธีการต่างๆ ที่ศูนย์การท่องเที่ยว กีฬา และนันทนาการ เกือบทั้งหมดใช้ในการให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมอยู่ใน ระดับ 1) การร่วมรับรู้ข้อมูล 2) การปรึกษาหารือ แต่ยังไม่ถึงขั้น 3) การตัดสินใจเกี่ยวกับการออกแบบ และการดำเนินโครงการ 4) เริ่มต้นปฏิบัติการ (Drake 1991 : 132 อ้างแล้ว) ยกเว้นจังหวัดนครราชสีมา ที่มีการประชุมคณะกรรมการส่งเสริมและพัฒนาการท่องเที่ยวจังหวัดนครราชสีมา และจังหวัดชัยภูมิ ที่มีการสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวชุมชนการบริหารจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน ซึ่งอาจจะมีการดำเนินการในระดับ 3) คือการตัดสินใจเกี่ยวกับการออกแบบ และการดำเนินโครงการ และ ระดับ 4) เริ่มต้นปฏิบัติการแล้ว

4. วิธีการในการถ่ายทอดนโยบายของศูนย์การท่องเที่ยว กีฬาและนันทนาการ ไปสู่ชุมชนท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว

พบว่า ศูนย์การท่องเที่ยว กีฬาและนันทนาการ เกือบทั้งหมดมีวิธีการในการถ่ายทอดนโยบายด้านการท่องเที่ยว โดยใช้วิธีการทำหนังสือเพื่อแจ้งให้ทราบ จัดการประชุมสัมมนา และประชาสัมพันธ์ทางสื่อต่างๆ และ ครึ่งหนึ่งใช้วิธีทำโปสเตอร์หรือแผ่นพับ

จากการวิเคราะห์ข้อมูลของวิธีการถ่ายทอดนโยบายดังกล่าว อาจวิเคราะห์ได้ว่า การถ่ายทอดนโยบายยังขาดการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น เพราะวิธีการเหล่านี้ ยังไม่ได้แสดงให้เห็นว่านโยบายจะลงไปสู่การปฏิบัติในท้องถิ่นได้อย่างไร ในเมื่อท้องถิ่นหรือชุมชนไม่ได้เสนอแผนในการพัฒนาการท่องเที่ยว กลับขึ้นไปสู่ศูนย์การท่องเที่ยว กีฬา และนันทนาการ เพื่อให้ชุมชนท้องถิ่นในการมีอิทธิพลต่อผลลัพธ์ของโครงการพัฒนาที่จะมีผลกระทบต่อชุมชนท้องถิ่นเอง (Drake 1991: อ้างแล้ว)

5. การวางแผนหรือกำหนดนโยบายร่วมกับศูนย์การท่องเที่ยว กีฬาและนันทนาการ ในพื้นที่จังหวัดอิสานใต้

พบว่า ศูนย์การท่องเที่ยว กีฬา และนันทนาการ เกือบทั้งหมด มีการกำหนดแผนหรือนโยบายด้านการท่องเที่ยวร่วมกัน

6. ความคิดเห็นเกี่ยวกับ ปัญหา / อุปสรรค ของ “การจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชน”

จากการวิเคราะห์ประเด็นปัญหา จากความคิดเห็นของผู้อำนวยการศูนย์ท่องเที่ยว กีฬา และนันทนาการ สามารถลำดับความสำคัญของปัญหา/อุปสรรค ได้ดังนี้

1. ประชาชนหรือชุมชน ไม่พร้อมสำหรับแนวคิดการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชน
2. บุคลากรของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องของรัฐบาลแรงจูงใจที่จะทำงานตามแนวคิดฯ และบรรยากาศสถานการณ์ สภาพแวดล้อมของสถานที่ท่องเที่ยวไม่เอื้อต่อการทำงานตามแนวคิดฯ
3. หน่วยงานที่เกี่ยวข้องของรัฐบาลบุคลากรที่มีความรู้เกี่ยวกับแนวคิดฯ และหน่วยงานของรัฐไม่เข้าใจในแนวคิดการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชน
4. ระบบการทำงานของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องของรัฐไม่เอื้อต่อแนวคิดฯ และงบประมาณ ทรัพยากรในการดำเนินงานตามแนวคิดมีไม่เพียงพอ

จากคำตอบดังกล่าวอาจสรุปได้ว่า การที่ประชาชนหรือชุมชนไม่พร้อมสำหรับแนวคิดฯ และบรรยากาศ สถานการณ์ สภาพแวดล้อมของสถานที่ท่องเที่ยวไม่เอื้อต่อการทำงานตามแนวคิดฯ นั้น ไม่ใช่ปัญหาแต่เป็นสภาพปัจจุบัน จากการที่หน่วยงานของรัฐบาลแรงจูงใจที่จะทำงานตามแนวคิดฯ ทั้งขาด

บุคลากรที่มีความรู้เกี่ยวกับแนวคิดฯ บุคลากรไม่เข้าใจในแนวคิดฯ ระบบการทำงานของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องของรัฐไม่เชื่อต่อแนวคิดฯ และงบประมาณ ทรัพยากร ในการดำเนินงานตามแนวคิดมีไม่เพียงพอ ดังนั้น หากมองในเชิงนโยบาย อาจกล่าวได้ว่าสภาพปัญหาเกิดจากปัจจัยภายในหน่วยงานของผู้กำหนดนโยบายเอง

7. ความคิดเห็นเกี่ยวกับความสามารถในการรองรับนักท่องเที่ยว ของแหล่งท่องเที่ยว และชุมชน

พบว่า ผู้บริหารของศูนย์การท่องเที่ยว กีฬาและนันทนาการ ทั้งหมด เห็นว่าแหล่งท่องเที่ยวรวมไปถึงชุมชน สามารถรองรับนักท่องเที่ยวได้อย่างเพียงพอ

8. การมีส่วนร่วมของชุมชน / องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ในการกำหนดนโยบายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

พบว่า ผู้บริหารของศูนย์การท่องเที่ยว กีฬาและนันทนาการ ทั้งหมด เห็นว่า ชุมชน / ท้องถิ่นควรมีส่วนร่วมในการกำหนดรูปแบบการท่องเที่ยว มีส่วนร่วมในการกำหนดการให้บริการแก่นักท่องเที่ยว และมีส่วนร่วมในการควบคุมดูแลสภาพแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยวให้อยู่ในสภาพดี รองลงมา คือ เกือบทั้งหมด เห็นว่า ชุมชน / ท้องถิ่น ควรมีส่วนร่วมในการกำหนดผลตอบแทน / ผลประโยชน์ ของชุมชน ที่ควรได้จากการท่องเที่ยว และ ครึ่งหนึ่งเห็นว่าคุณชุมชน / ท้องถิ่นควรมีส่วนร่วมในการกำหนดปริมาณนักท่องเที่ยวที่แหล่งท่องเที่ยวหรือชุมชนสามารถรองรับได้ และ มีส่วนร่วมในการกำหนดอัตราการขยายตัวของการท่องเที่ยว

จากคำตอบดังกล่าวสอดคล้องกับคำตอบของกลุ่มตัวอย่างนักท่องเที่ยว แสดงว่าผู้บริหารของศูนย์การท่องเที่ยว กีฬาและนันทนาการ ทั้งหมดมีความเข้าใจตรงกันในสิ่งที่ควรส่งเสริมให้ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ และตามความหมายของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เป็นการพัฒนาที่สามารถตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวและผู้เป็นเจ้าของท้องถิ่นในปัจจุบัน โดยที่มีการปกป้องและสงวนรักษาโอกาสต่างๆ ของอนุชนรุ่นหลังด้วย การท่องเที่ยวนี้จะหมายรวมถึงการจัดการทรัพยากรเพื่อตอบสนองความจำเป็นทางเศรษฐกิจ สังคม และความงามทางสุนทรียภาพ ในขณะที่สามารถรักษาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม และระบบนิเวศด้วย

9. แนวทางการพัฒนานโยบายการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในอีสานใต้

จากการวิเคราะห์ของนักวิจัย ได้เสนอแนวทางการพัฒนานโยบายการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในอีสานใต้ ดังนี้

1) ศูนย์การท่องเที่ยว กีฬาและนันทนาการ ในฐานะที่เป็นหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศควรมีนโยบายเฉพาะด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ สำหรับจังหวัดที่ยังไม่มี ก็อาจศึกษาตัวอย่างนโยบายจากจังหวัดที่มีนโยบายเฉพาะแล้ว

2) ศูนย์การท่องเที่ยว กีฬาและนันทนาการ ควรทำการวิเคราะห์ SWOT ของหน่วยงานของตนเพื่อเป็นข้อมูลในการกำหนดนโยบาย เพราะจากข้อมูลด้านปัจจัยในการกำหนดนโยบาย ศูนย์การท่องเที่ยวและกีฬาฯ ให้น้ำหนักปัจจัยภายในองค์กรเป็นส่วนใหญ่ ประกอบกับข้อมูลด้านปัญหาก็พบว่าปัญหาส่วนใหญ่เกิดจากความไม่พร้อมของบุคลากรและระบบภายในหน่วยงานที่ทำการกำหนดนโยบาย

3) ศูนย์การท่องเที่ยว กีฬาและนันทนาการ ควรเร่งให้ความรู้ ความเข้าใจ เกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศแก่บุคลากรของหน่วยงาน เพราะในฐานะที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ และต้องให้ความรู้ ความเข้าใจต่อชุมชน ซึ่งจะนำไปสู่การปฏิบัติได้

4) การให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายควรให้มีการจัดทำเป็นกระบวนการจากระดับชุมชน ขึ้นมาจนเป็นนโยบายระดับจังหวัด โดยให้สอดคล้องกับนโยบายในระดับที่สูงขึ้นไป เพราะจากสภาพที่วิเคราะห์จากข้อมูลในปัจจุบัน ชุมชนยังขาดการมีส่วนร่วมในกระบวนการวางแผนนโยบาย สังเกตจาก การจัดให้มีมีส่วนร่วมโดยเป็นการจัดประชุมเพื่อถ่ายทอดนโยบายลงไป หรือให้แสดงความคิดเห็นต่อโครงการที่หน่วยงานของรัฐจะดำเนินการ แต่ในลักษณะโครงการที่ทั้งหน่วยงานของรัฐและประชาชนร่วมกันดำเนินการแล้วจัดร่างขึ้นมาแล้วยังมีน้อยมาก

4.3 คำถามการวิจัยที่ 2 แนวทางการจัดการพื้นที่เชิงนิเวศในอีสานใต้เพื่ออนุรักษ์ ควรเป็นอย่างไร

จากการทบทวนแนวคิด และทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง ทำให้ผู้วิจัยทราบถึงรูปแบบและการจัดการท่องเที่ยว ในปัจจุบัน แบ่งออกเป็น 4 ประเภท คือ การท่องเที่ยวธรรมชาติ การท่องเที่ยววัฒนธรรม การท่องเที่ยวแบบบันเทิงและกีฬา และการท่องเที่ยวเพื่อการประชุมและสัมมนา (จุลสารการท่องเที่ยวเชิงนิเวศฉบับที่ 20 2541 : 8-9 อ้างแล้ว)

การท่องเที่ยวทั้ง 4 ประเภท อาจแบ่งระดับตามความต้องการการจัดการ ได้ดังนี้

1) การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ (Conservation Tourism) เป็นการท่องเที่ยวที่มุ่งเน้นการอนุรักษ์รักษาทรัพยากรให้คงไว้นานที่สุด ครอบคลุมทรัพยากรทุกประเภท เช่น ธรรมชาติ ประวัติศาสตร์ โบราณคดี วัฒนธรรม รวมทั้งวิถีชีวิตของมนุษย์

2) การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Eco-tourism) เป็นการท่องเที่ยวที่มุ่งเน้นการศึกษาในแหล่งธรรมชาติ เพื่อการรักษาระบบนิเวศโดยคำนึงถึงการมีส่วนร่วมของท้องถิ่นมากเป็นพิเศษ ทั้งนี้เป็นส่วนหนึ่ง

หรือบางส่วนของการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติ และแหล่งวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ที่ให้ความสำคัญต่อระบบนิเวศของพื้นที่นั้น ๆ

3) การท่องเที่ยวแบบประเพณีนิยม (Conventional Tourism) เป็นการท่องเที่ยวที่มุ่งเน้นการนันทนาการ การพักผ่อนหย่อนใจ การทัศนศึกษา การประชุม สัมมนา การติดต่อธุรกิจที่ให้ความสำคัญในการตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวเป็นหลัก

4) การท่องเที่ยวที่ขัดต่อศีลธรรม (Immorality Tourism) เป็นการท่องเที่ยวที่ขัดต่อศีลธรรม จริยธรรม และขนบธรรมเนียมประเพณี ซึ่งยังคงมีแอบแฝงอยู่ในทุกส่วน หรือมีการพัฒนาอย่างถูกกฎหมายในบางพื้นที่ เช่น การค้าบริการทางเพศ บ่อนการพนัน

การศึกษาในหัวข้อแนวทางการจัดการพื้นที่เชิงนิเวศในอีสานได้เพื่ออนุรักษ์ เกี่ยวข้องกับระดับการจัดการใน 2 หัวข้อ คือ การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ และการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ซึ่งในการตอบปัญหาวิจัยข้อนี้ นักวิจัยใช้แบบสอบถาม เพื่อรวบรวมข้อมูลจากนักท่องเที่ยวในอีสานได้ทั้ง 6 จังหวัด จำนวน 380 ตัวอย่าง เพื่อนำคำตอบที่ได้ไปเสนอแนะแนวทางในการจัดการพื้นที่เชิงนิเวศโดยทำการศึกษาข้อมูลเพื่อนำมาวิเคราะห์หาแนวทางการจัดการพื้นที่เชิงนิเวศในอีสานได้เพื่ออนุรักษ์ ดังนี้

- 1) รูปแบบของการบริการจากคนในชุมชน/ท้องถิ่น ที่กลุ่มตัวอย่างเคยใช้บริการ เพื่อทราบสภาพปัจจุบันของการใช้บริการที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
- 2) ความพึงพอใจรูปแบบของการบริการจากคนในชุมชน / ท้องถิ่น ที่กลุ่มตัวอย่างเคยใช้บริการ
- 3) ความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน / ท้องถิ่น ในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
- 4) ความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างเกี่ยวกับความสำคัญของกิจกรรมที่ชุมชนควรเป็นผู้ดำเนินการในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
- 5) ความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างเกี่ยวกับปัญหา / อุปสรรคของการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชน
- 6) คำถามการประชุม การประชุมผู้อำนวยการศูนย์การท่องเที่ยว กีฬา และนันทนาการ ทั้ง 6 จังหวัด ซึ่งจัดขึ้นเมื่อ วันที่ 1 พฤศจิกายน พ.ศ.2549 ณ ศูนย์การท่องเที่ยว กีฬา และนันทนาการ จังหวัดอุบลราชธานี

ผลการศึกษา พบว่า

- 1) รูปแบบของการบริการจากคนในชุมชน / ท้องถิ่น ที่กลุ่มตัวอย่างเคยใช้บริการ พบว่า กลุ่มตัวอย่างกว่าครึ่ง คือ ร้อยละ 53.7 เคยใช้บริการที่พัก / เติร์ท รองลงมา คือ เคยใช้บริการอาหาร ร้อยละ 51.8 บริการนำเที่ยว / มัคคุเทศก์ ร้อยละ 37.1 บริการสินค้าพื้นเมืองและของ

ที่ระลึก ร้อยละ 36.1 และบริการอื่นๆ เช่น บริการกิจกรรมนันทนาการ ร้อยละ 17.1 บริการรถรับส่งสัมภาระ ร้อยละ 11.1 บริการเชิงสุขภาพ ร้อยละ 10.0 และบริการลูกหาบ ร้อยละ 5.0 (ดูภาคผนวก ข ตารางที่ 9)

จากคำตอบดังกล่าว อาจวิเคราะห์ได้ว่าชุมชน / ท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการจัดการพื้นที่ไม่สอดคล้องกับ “หลักการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ” ที่เป็นการท่องเที่ยวที่มุ่งเน้นการศึกษาในแหล่งธรรมชาติ เพื่อการรักษาระบบนิเวศโดยคำนึงถึงการมีส่วนร่วมของท้องถิ่นมากเป็นพิเศษ เพราะการใช้บริการในสัดส่วนที่เกินครึ่งเล็กน้อยในส่วนของบริการที่พัก / เดินเท้า และบริการอาหาร การใช้บริการประมาณ 1 ใน 3 สำหรับบริการมัคคุเทศก์ท้องถิ่น และสินค้าพื้นเมือง / ของที่ระลึก และบริการอื่นๆ ซึ่งชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการให้บริการเพียงเล็กน้อยเมื่อเทียบกับปริมาณนักท่องเที่ยวทั้งหมด โดยเฉพาะการบริการนำเที่ยว / มัคคุเทศก์ บริการสินค้าพื้นเมืองและของที่ระลึก และบริการอื่นๆ เช่น บริการกิจกรรมนันทนาการ บริการรถรับส่งสัมภาระ บริการเชิงสุขภาพ

2) ความพึงพอใจรูปแบบของการบริการจากคนในชุมชน / ท้องถิ่น ที่กลุ่มตัวอย่างเคยใช้บริการ

พบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ คือ ร้อยละ 89.5 พอใจ การให้บริการจากคนในชุมชน / ท้องถิ่น มีเพียงส่วนน้อยที่ไม่พอใจการให้บริการจากคนในชุมชน / ท้องถิ่น ร้อยละ 5.8 และไม่ระบุ ร้อยละ 4.7 (ดูภาคผนวก ข ตารางที่ 11)

จากข้อ 1) ถึงแม้จะมีการใช้บริการในสัดส่วนที่แสดงว่าท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน้อยกว่าหลักการที่ควรจะเป็น แต่นักท่องเที่ยวที่เคยใช้บริการส่วนใหญ่ก็มีความพอใจในการให้บริการนั้น ดังนั้นจึงเป็นแนวทางที่ดีที่จะพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศต่อไป โดยอาจคัดเลือกพื้นที่ที่เป็นต้นแบบในการจัดการท่องเที่ยว หรือการให้บริการด้านต่างๆ เพื่อนำมาเป็นแบบอย่างในการพัฒนาการจัดการพื้นที่เชิงนิเวศที่มีลักษณะที่คล้ายคลึงกันได้

3) ความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน / ท้องถิ่น ในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

โดยเปิดโอกาสให้กลุ่มตัวอย่างแสดงความคิดเห็นได้มากกว่า 1 ข้อ พบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ คือ ร้อยละ 75.8 เห็นว่าคนในชุมชนควรมีส่วนร่วมในการควบคุมดูแลสภาพแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยวให้อยู่ในสภาพดี รองลงมาในสัดส่วนที่เกือบเท่ากัน คือ เห็นว่าคนในชุมชนควรมีส่วนร่วมในการกำหนดรูปแบบการท่องเที่ยว ร้อยละ 63.9 และ เห็นว่าคนในชุมชนควรมีส่วนร่วมในการกำหนดการให้บริการแก่นักท่องเที่ยว ร้อยละ 63.7 เห็นว่าคนในชุมชนควรมีส่วนร่วมในการกำหนดปริมาณนักท่องเที่ยวที่แหล่งท่องเที่ยว ที่ชุมชนสามารถรองรับได้ เห็นว่าควรมีส่วนร่วมในการกำหนดผลตอบแทน /

ผลประโยชน์ ของชุมชน ที่ควรได้จากการท่องเที่ยว ในสัดส่วนที่เท่ากัน คือ ร้อยละ 41.1 และเห็นว่าควรมีส่วนร่วมในการกำหนดอัตราการขยายตัวของการท่องเที่ยว ร้อยละ 35.8 (ดูภาคผนวก ข ตารางที่ 12)

จากคำตอบดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า นักท่องเที่ยวเองก็มีความเข้าใจในหลักการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โดยเห็นว่า คนในชุมชนควรมีส่วนร่วมในการควบคุมดูแลสภาพแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยวให้อยู่ในสภาพดี เห็นว่าชุมชนควรมีส่วนร่วมในการกำหนดรูปแบบการท่องเที่ยว และ เห็นว่าชุมชนควรมีส่วนร่วมในการกำหนดการให้บริการแก่นักท่องเที่ยว ซึ่งตรงกับหลักการจัดการการท่องเที่ยว แต่มีนักท่องเที่ยวในสัดส่วนที่น้อยกว่าครั้งที่เห็นว่ชุมชนควรมีส่วนร่วมในการกำหนดปริมาณนักท่องเที่ยวที่แหล่งท่องเที่ยวที่ชุมชนสามารถรองรับได้ มีส่วนร่วมในการกำหนดผลตอบแทน / ผลประโยชน์ ของชุมชน และเห็นว่าควรมีส่วนร่วมในการกำหนดอัตราการขยายตัวของการท่องเที่ยว ซึ่งนักท่องเที่ยวอาจจะเห็นว่า ปริมาณนักท่องเที่ยว ผลตอบแทน/ผลประโยชน์ และอัตราการขยายตัวของของการท่องเที่ยว เป็นเรื่องของการตลาดซึ่งชุมชนไม่สามารถกำหนดได้เองหากขาดข้อมูลหรือความต้องการของนักท่องเที่ยว ที่ต้องการท่องเที่ยวในพื้นที่เชิงนิเวศนั้นๆ ได้

ดังนั้น แนวทางในการจัดการพื้นที่เชิงนิเวศ ชุมชนควรมีส่วนร่วมในการควบคุมดูแลสภาพแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยวให้อยู่ในสภาพดี ควรมีส่วนร่วมในการกำหนดรูปแบบการท่องเที่ยว และมีส่วนร่วมในการกำหนดการให้บริการแก่นักท่องเที่ยว ส่วนปริมาณนักท่องเที่ยว ผลตอบแทน/ผลประโยชน์ และอัตราการขยายตัวของของการท่องเที่ยว เป็นเรื่องที่ชุมชนไม่อาจจัดการโดยลำพัง แต่อาจต้องอาศัยการรวบรวมข้อมูลความต้องการท่องเที่ยวในพื้นที่เชิงนิเวศนั้นๆ และการเสนอแนะแนวทางการจัดการจากการศึกษาร่วมกันของคนในชุมชนหรือจากผู้เชี่ยวชาญด้านการท่องเที่ยวเป็นแห่งๆ ไป

4) ความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างเกี่ยวกับความสำคัญของกิจกรรมที่ชุมชนควรเป็นผู้ดำเนินการในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

โดยให้กลุ่มตัวอย่างแสดงความคิดเห็น เรียงลำดับตามความสำคัญของกิจกรรมที่ชุมชนควรเป็นผู้ดำเนินการ แล้วให้น้ำหนัก ความสำคัญอันดับ 1 ค่าน้ำหนัก = 3 ความสำคัญอันดับ 2 ค่าน้ำหนัก = 2 ความสำคัญอันดับ 3 ค่าน้ำหนัก = 1 แล้วเอาค่าน้ำหนักทั้งหมดมารวมกัน พบว่า กลุ่มตัวอย่างเห็นว่าชุมชนควรมีส่วนร่วมในการควบคุมดูแลสภาพแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยวให้อยู่ในสภาพดี โดยให้ความสำคัญอันดับที่ 1 และ อันดับที่ 2 เห็นว่า ชุมชนควรมีส่วนร่วมในการกำหนดการให้บริการแก่นักท่องเที่ยว และอันดับที่ 3 เห็นว่าควรมีส่วนร่วมในการกำหนดรูปแบบการท่องเที่ยว และ อันดับที่ 4 5 และ 6 ได้แก่ การมีส่วนร่วมในการกำหนดปริมาณนักท่องเที่ยวที่แหล่งท่องเที่ยวที่ชุมชนสามารถรองรับได้ มีส่วนร่วมในการกำหนดผลตอบแทน / ผลประโยชน์ ของชุมชน ที่ควรได้จากการท่องเที่ยว และมีส่วนร่วมในการกำหนดอัตราการขยายตัวของของการท่องเที่ยว ตามลำดับ (ดูภาคผนวก ข ตารางที่ 13)

จากการวิเคราะห์ พบว่า กลุ่มตัวอย่างให้ลำดับความสำคัญของกิจกรรมที่ชุมชนควรเป็นผู้ดำเนินการสอดคล้องกับคำตอบในข้อ 3)

5) ความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างเกี่ยวกับปัญหา / อุปสรรคของการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชน

โดยเปิดโอกาสให้กลุ่มตัวอย่างแสดงความคิดเห็นได้มากกว่า 1 ข้อ พบว่า กลุ่มตัวอย่างร้อยละ 63.7 เห็นว่า งบประมาณ ทรัพยากร ในการดำเนินงานไม่เพียงพอ ร้อยละ 42.6 เห็นว่าหน่วยงานที่เกี่ยวข้องของรัฐไม่มีเวลาในการดำเนินการตามแนวคิด "การจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชน" ร้อยละ 38.4 เห็นว่า หน่วยงานที่เกี่ยวข้องของรัฐไม่เห็นความสำคัญของการมีส่วนร่วมของชุมชน ร้อยละ 37.9 เห็นว่า ประชาชน ชุมชน ไม่พร้อมสำหรับแนวคิด "การจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชน" ร้อยละ 37.6 เห็นว่า ระบบการทำงานของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องของรัฐไม่เชื่อมต่อแนวคิด "การจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชน" ร้อยละ 34.7 เห็นว่าหน่วยงานที่เกี่ยวข้องของรัฐขาดบุคลากรที่มีความรู้เกี่ยวกับแนวคิด "การจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชน" ร้อยละ 33.9 เห็นว่า บุคลากรของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องของรัฐขาดแรงจูงใจที่จะทำงานตามแนวคิดฯ ร้อยละ 28.2 เห็นว่า หน่วยงานที่เกี่ยวข้องของรัฐไม่เข้าใจแนวคิด "การจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชน" และ ร้อยละ 24.5 เห็นว่า บรรยากาศ สถานการณ์ สภาพแวดล้อม ไม่เอื้อต่อการทำงานตามแนวคิด "การจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชน" (ดูภาคผนวก ข ตารางที่ 14)

จากการวิเคราะห์ โดยการสร้างคำถามข้อนี้จากปัจจัยการกำหนดนโยบาย พบว่า กลุ่มตัวอย่างเห็นว่าปัญหางบประมาณ ทรัพยากร ในการดำเนินงานไม่เพียงพอ ซึ่งสำหรับชุมชนแล้วถือว่าเป็นปัจจัยสิ่งแวดล้อม ส่วนคำตอบในส่วนที่เกี่ยวกับหน่วยงานของรัฐเมื่อพิจารณาสัดส่วนความคิดเห็นแล้ว นักท่องเที่ยวไม่ถึงครึ่งที่เห็นว่าสภาพปัญหาเกิดจากการทำงานของหน่วยงานภาครัฐ และมีประมาณ 1 ใน 3 เท่านั้น ที่เห็นว่าประชาชน ชุมชน ไม่พร้อมสำหรับแนวคิด "การจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชน" แสดงว่า ในสภาพการณ์ที่ปรากฏให้เห็นในปัจจุบัน นักท่องเที่ยวเห็นว่า การจัดการพื้นที่เชิงนิเวศประสบปัญหางบประมาณ ทรัพยากร ในการดำเนินงานไม่เพียงพอ มากกว่าปัญหาภายในหน่วยงานภาครัฐ หรือชุมชนเอง ซึ่งแตกต่างจากคำตอบของศูนย์การท่องเที่ยวและกีฬา ที่เห็นว่าปัญหาที่สำคัญ คือ ประชาชนชุมชน ไม่พร้อมสำหรับแนวคิด แต่เห็นว่าปัญหาด้านงบประมาณ ทรัพยากร ในการดำเนินงานไม่เพียงพอสำคัญน้อยกว่า

ดังนั้น แนวทางการพัฒนาการจัดการพื้นที่เชิงนิเวศ ซึ่งผู้วิจัยจะได้เสนอในการวิเคราะห์สภาพปัญหาของนักท่องเที่ยว คือ นักท่องเที่ยวมองว่าประชาชน ชุมชน ส่วนใหญ่จะสามารถจัดการพื้นที่เชิงนิเวศได้ หากมีงบประมาณ ทรัพยากร ในการดำเนินงานไม่เพียงพอ แต่เนื่องจากข้อจำกัดด้านงบประมาณของนักวิจัยทำให้ไม่สามารถหาคำตอบจากชุมชนได้ว่า ปัญหา / อุปสรรคในความคิดเห็นของชุมชนได้

6) การประชุมผู้เข้าร่วมประชุม ผอ.ศูนย์การท่องเที่ยว กีฬา และนันทนาการ
วันที่ 1 พฤศจิกายน พ.ศ 2549 ณ ศูนย์การท่องเที่ยว กีฬา และนันทนาการจังหวัด

อุบลราชธานี

คำถามการประชุม : แนวทางการจัดการพื้นที่เชิงนิเวศในอีสานใต้เพื่ออนุรักษ์ ควรเป็น
อย่างไร

จากคำถามการประชุม ได้รับคำตอบจากผู้อำนวยการศูนย์การท่องเที่ยว กีฬา และ
นันทนาการ แต่ละจังหวัด ดังนี้

อุบลราชธานี ตอบ จัดโดยชุมชน ตามทรัพยากรที่มีอย่างระมัดระวังและยั่งยืน

ศรีสะเกษ ตอบ ให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการมากที่สุด ตลอดจนคนในชุมชน
ควรมีความรู้เกี่ยวกับการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชน

สุรินทร์ ตอบ ให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการมากที่สุด

บุรีรัมย์ ตอบ ให้มีคณะกรรมการบริหารจัดการในระดับพื้นที่และในระดับนโยบาย
(จังหวัด) เพื่อให้เกิดเอกภาพในเชิงบริหารและประสานการปฏิบัติในทุกระดับชั้นการจัดการเพื่อประโยชน์
และประสิทธิภาพสูงสุดในทุกมิติที่เกี่ยวข้อง

นครราชสีมา ตอบ หน่วยงานภาครัฐ ทำหน้าที่ในการให้คำปรึกษาและแนะนำ ส่วน
ชุมชนมีโอกาสในการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว ในรูปแบบของการร่วมกลุ่มสมาชิกในรูปของนิคม หรือ
สหกรณ์ เป็นต้น

ชัยภูมิ ตอบ การสร้างการมีส่วนร่วมและบูรณาการร่วมกันอย่างเป็นระบบของ
ผู้รับผิดชอบแหล่งท่องเที่ยวและชุมชน

จากการวิเคราะห์คำตอบของผู้บริหารศูนย์การท่องเที่ยว กีฬา และนันทนาการ สามารถ
จำแนกคำตอบออกเป็น 2 กลุ่ม คือ

... กลุ่มที่ 1 ตอบโดยในเชิงให้หลักการของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โดยการสร้างการมีส่วนร่วม
และบูรณาการร่วมกันอย่างเป็นระบบ ของผู้รับผิดชอบแหล่งท่องเที่ยวและชุมชน แต่ไม่ได้เสนอแนวทาง
จัดการ ได้แก่ จังหวัดอุบลราชธานี ศรีสะเกษ สุรินทร์ และชัยภูมิ

กลุ่มที่ 2 ตอบโดยในเชิงให้หลักการของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ และเสนอแนวทางในการ
บริหารจัดการ เช่น จังหวัดนครราชสีมาเสนอให้มีการตั้งคณะกรรมการระดับพื้นที่ และระดับนโยบาย และ
จังหวัดบุรีรัมย์เสนอให้มีการดำเนินการในรูปแบบของการร่วมกลุ่มสมาชิกในรูปของนิคม หรือสหกรณ์ เป็น
ต้น

จากการวิเคราะห์ของนักวิจัย ในช่วงเริ่มต้นการดำเนินการด้านการจัดการพื้นที่เชิงนิเวศ
ในแต่ละจังหวัด หน่วยงานที่มีหน้าที่รับผิดชอบนโยบายด้านการท่องเที่ยวควรเป็นผู้นำในการปฏิบัติการ
จนกว่าชุมชนจะสามารถดำเนินการจัดการเชิงนิเวศที่เหมาะสมในพื้นที่ของตนได้โดยน่าจะใช้ การวางแผน

การมีส่วนร่วมของท้องถิ่นในโครงการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ซึ่งมีพื้นฐานมาจากโครงการมีส่วนร่วมทั้งที่ประสบความสำเร็จและไม่ประสบความสำเร็จ แบ่งเป็นระยะต่าง ๆ ได้ดังต่อไปนี้ (Drake 1991 : 148-155 อ้างแล้ว)

- ระยะที่ 1 ตัดสินบทบาทการมีส่วนร่วมของท้องถิ่นในโครงการ
- ระยะที่ 2 เลือกทีมวิจัย
- ระยะที่ 3 ทำการศึกษาขั้นต้น
- ระยะที่ 4 ตัดสินระดับการมีส่วนร่วมของท้องถิ่น
- ระยะที่ 5 การตัดสินใจโครงการมีส่วนร่วมที่เหมาะสม
- ระยะที่ 6 เริ่มการสนทนาและความพยายามในการศึกษา
- ระยะที่ 7 รวบรวมการตัดสินใจ
- ระยะที่ 8 การพัฒนาแผนปฏิบัติการและโครงการ
- ระยะที่ 9 การติดตามประเมินผล

อภิปรายผลการศึกษา

1. รูปแบบของการบริการจากคนในชุมชน / ท้องถิ่น ที่กลุ่มตัวอย่างเคยใช้บริการ

จากข้อมูลการให้บริการของนักท่องเที่ยวอาจวิเคราะห์ได้ว่าชุมชน/ ท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการจัดการพื้นที่ไม่สอดคล้องกับ "หลักการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ" ดังนั้น ทั้งชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรจะต้องหาแนวทางการจัดการเชิงพื้นที่ที่จะให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการให้บริการมากกว่าสภาพที่เป็นอยู่ในขณะนี้

2. ความพึงพอใจรูปแบบของการบริการจากคนในชุมชน / ท้องถิ่น ที่กลุ่มตัวอย่างเคยใช้บริการ

จากข้อ 1. ถึงแม้จะมีการใช้บริการในสัดส่วนที่แสดงว่าท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน้อยกว่าหลักการที่ควรจะเป็น แต่นักท่องเที่ยวที่เคยใช้บริการส่วนใหญ่ก็มีความพอใจในการให้บริการ ดังนั้น จึงเป็นแนวทางที่ดีที่จะพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศต่อไป โดยอาจคัดเลือกพื้นที่ที่เป็นต้นแบบในการจัดการท่องเที่ยว หรือการให้บริการด้านต่างๆ เพื่อนำมาเป็นแบบอย่างในการพัฒนาการจัดการพื้นที่เชิงนิเวศที่มีลักษณะที่คล้ายคลึงกันได้

3. ความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน / ท้องถิ่น ในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่มีความเข้าใจในหลักการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โดยเห็นว่า คนในชุมชนควรมีส่วนร่วมในการควบคุมดูแลสภาพแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยวให้อยู่ในสภาพดี เห็นว่าชุมชนควรมีส่วนร่วมในการกำหนดรูปแบบการท่องเที่ยว และ เห็นว่าชุมชนควรมีส่วนร่วมในการกำหนดการให้บริการแก่นักท่องเที่ยว ซึ่งตรงกับหลักการจัดการการท่องเที่ยว

นักท่องเที่ยวอาจจะเห็นว่า ปริมาณนักท่องเที่ยว ผลตอบแทน/ผลประโยชน์ และอัตราการขยายตัวของของการท่องเที่ยว เป็นเรื่องของการตลาดซึ่งชุมชนไม่สามารถกำหนดได้เอง หากขาดข้อมูลหรือความต้องการของนักท่องเที่ยว ที่ต้องการท่องเที่ยวในพื้นที่เชิงนิเวศนั้นๆ

ดังนั้น แนวทางในการจัดการพื้นที่เชิงนิเวศ ชุมชนควรมีส่วนร่วมในการควบคุมดูแลสภาพแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยวให้อยู่ในสภาพดี ควรมีส่วนร่วมในการกำหนดรูปแบบการท่องเที่ยว และมีส่วนร่วมในการกำหนดการให้บริการแก่นักท่องเที่ยว ส่วนปริมาณนักท่องเที่ยว ผลตอบแทน/ผลประโยชน์ และอัตราการขยายตัวของของการท่องเที่ยว เป็นเรื่องที่ชุมชนไม่อาจจัดการโดยลำพัง แต่อาจต้องอาศัยการรวบรวมข้อมูลความต้องการท่องเที่ยวในพื้นที่เชิงนิเวศนั้นๆ และการเสนอแนะแนวทางการจัดการจากการศึกษาร่วมกันของคนในชุมชนหรือจากผู้เชี่ยวชาญด้านการท่องเที่ยวเป็นแห่งๆ ไป

4. ความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างเกี่ยวกับความสำคัญของกิจกรรมที่ชุมชนควรเป็นผู้ดำเนินการในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

จากการวิเคราะห์ พบว่า กลุ่มตัวอย่างให้ลำดับความสำคัญของกิจกรรมที่ชุมชนควรเป็นผู้ดำเนินการสอดคล้องกับคำตอบในข้อ 3.

5. ความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างเกี่ยวกับปัญหา / อุปสรรคของการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชน

จากการวิเคราะห์ โดยการสร้างคำถามข้อนี้จากปัจจัยการกำหนดนโยบาย พบว่า กลุ่มตัวอย่างเห็นว่าปัญหามากประมาณ ทรัพยากร ในการดำเนินงานไม่เพียงพอ ซึ่งสำหรับชุมชนแล้วถือว่าเป็นปัจจัยสิ่งแวดล้อม ส่วนคำตอบในส่วนที่เกี่ยวกับหน่วยงานของรัฐเมื่อพิจารณาสัดส่วนความคิดเห็นแล้ว นักท่องเที่ยวไม่ถึงครั้งที่เห็นว่าสภาพปัญหาเกิดจากการทำงานของหน่วยงานภาครัฐ และมีประมาณ 1 ใน 3 เท่านั้น ที่เห็นว่าประชาชน ชุมชน ไม่พร้อมสำหรับแนวคิด การจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชน แสดงว่า ในสภาพการณ์ที่ปรากฏให้เห็นในปัจจุบัน นักท่องเที่ยวเห็นว่า การจัดการพื้นที่เชิงนิเวศประสบปัญหามากประมาณ ทรัพยากร ในการดำเนินงานไม่เพียงพอมากกว่าปัญหาภายในหน่วยงานภาครัฐหรือชุมชนเอง ซึ่งแตกต่างจากคำตอบของศูนย์การท่องเที่ยว กีฬา และนันทนาการ ที่เห็นว่าปัญหาที่สำคัญ คือ ประชาชน

ชุมชน ไม่พร้อมสำหรับแนวคิด แต่เห็นว่าปัญหาด้านงบประมาณ ทรัพยากร ในการดำเนินงานไม่เพียงพอ สำคัญน้อยกว่า

ดังนั้น แนวทางการพัฒนาการจัดการพื้นที่เชิงนิเวศ ซึ่งผู้วิจัยจะได้เสนอในการวิเคราะห์สภาพ ปัญหาของนักท่องเที่ยว คือ นักท่องเที่ยวมองว่าประชาชน ชุมชน ส่วนใหญ่น่าจะสามารถจัดการพื้นที่เชิง นิเวศได้ หากมีงบประมาณ ทรัพยากร ในการดำเนินงานไม่เพียงพอ ในขณะที่ศูนย์การท่องเที่ยวและกีฬาฯ เกือบทั้งหมดมองว่าชุมชน / ท้องถิ่นไม่เข้าใจในแนวคิดเรื่องการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ แต่เนื่องจากข้อจำกัดด้าน งบประมาณของนักวิจัยทำให้ไม่สามารถหาคำตอบจากชุมชนได้ว่า ปัญหา / อุปสรรคในความคิดเห็นของ ชุมชนได้

6. สรุปจากการประชุมผู้เข้าร่วมประชุมผู้อำนวยการศูนย์การท่องเที่ยว กีฬาและ นันทนาการ

คำถามการประชุม : แนวทางการจัดการพื้นที่เชิงนิเวศในอีสานใต้เพื่ออนุรักษ์ ควรเป็นอย่างไร จากการวิเคราะห์คำตอบของผู้บริหารศูนย์การท่องเที่ยว กีฬา และนันทนาการ สามารถจำแนก คำตอบออกเป็น 2 กลุ่ม คือ

กลุ่มที่ 1 ตอบโดยในเชิงให้หลักการของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โดยการสร้างการมีส่วนร่วมและ บูรณาการร่วมกันอย่างเป็นระบบ ของผู้รับผิดชอบแหล่งท่องเที่ยวและชุมชน แต่ไม่ได้เสนอแนวทางการ ได้แก่ จังหวัดอุบลราชธานี ศรีสะเกษ สุรินทร์ และชัยภูมิ

กลุ่มที่ 2 ตอบโดยในเชิงให้หลักการของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ และเสนอแนวทางในการบริหาร จัดการ เช่น จังหวัดนครราชสีมาเสนอให้มีการตั้งคณะกรรมการระดับพื้นที่ และระดับนโยบาย และจังหวัด บุรีรัมย์เสนอให้มีการดำเนินการในรูปแบบของการร่วมกลุ่มสมาชิกในรูปของนิคม หรือสหกรณ์ เป็นต้น

แนวทางการจัดการพื้นที่เชิงนิเวศในอีสานใต้เพื่ออนุรักษ์

จากข้อสรุป / วิเคราะห์ข้างต้นผู้วิจัยอาจสรุปแนวทางการจัดการพื้นที่เชิงนิเวศในอีสานใต้เพื่อ อนุรักษ์เป็นประเด็นต่างๆ ดังนี้

1. คนในชุมชนควรมีส่วนร่วมในการควบคุมดูแลสภาพแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยวให้อยู่ใน สภาพดี การกำหนดรูปแบบการท่องเที่ยว โดยเฉพาะการมีส่วนร่วมในการกำหนดการให้บริการแก่นักท่องเที่ยว โดยหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและชุมชนควรจะต้องหาแนวทางการจัดการร่วมกัน

2. ปริมาณนักท่องเที่ยว ผลตอบแทน/ผลประโยชน์ และอัตราการขยายตัวของของการท่องเที่ยว เป็นเรื่องของการตลาดซึ่งชุมชนไม่สามารถกำหนดได้เอง ดังนั้นชุมชน / หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง จึงควรศึกษา ข้อมูลหรือความต้องการของนักท่องเที่ยว ที่ต้องการท่องเที่ยวในพื้นที่เชิงนิเวศแต่ละแห่งที่แตกต่างกัน

3. ประเด็น / ปัญหา ที่นักวิจัยพบจากการวิเคราะห์ข้อมูลในหัวข้อคำถามการวิจัยที่ 2 คือ

3.1 นักท่องเที่ยวใช้บริการใช้บริการจากชุมชน/ท้องถิ่น น้อยกว่าที่ควร ไม่สอดคล้องกับแนวคิด “การจัดการพื้นที่เชิงนิเวศ”

3.2 จากความคิดเห็นของนักท่องเที่ยว เห็นว่าประชาชน ชุมชน ส่วนใหญ่จะสามารถจัดการพื้นที่เชิงนิเวศได้ หากมีงบประมาณ ทรัพยากร ในการดำเนินงานไม่เพียงพอ

3.3 จากความคิดเห็นของศูนย์การท่องเที่ยว กีฬา และนันทนาการ เกือบทั้งหมดมองว่าชุมชน / ท้องถิ่นไม่เข้าใจในแนวคิดเรื่องการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

4. ข้อเสนอแนะแนวทางในการจัดการพื้นที่เชิงนิเวศ

จากการวิเคราะห์ของนักวิจัยข้างต้น ในช่วงเริ่มต้นการดำเนินการด้านการจัดการพื้นที่เชิงนิเวศในแต่ละจังหวัด หน่วยงานที่มีหน้าที่รับผิดชอบนโยบายด้านการท่องเที่ยวของแต่ละจังหวัดควรเป็นผู้นำในการปฏิบัติการจนกว่าชุมชนจะสามารถดำเนินการจัดการเชิงนิเวศที่เหมาะสมในพื้นที่ของตนได้โดยน่าจะใช้การวางแผนการมีส่วนร่วมของท้องถิ่นในโครงการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ซึ่งมีพื้นฐานมาจากโครงการมีส่วนร่วมทั้งที่ประสบความสำเร็จและไม่ประสบความสำเร็จ แบ่งเป็นระยะต่าง ๆ ได้ดังต่อไปนี้ (Drake 1991 : 148-155 อ้างแล้ว)

ระยะที่ 1 ตัดสินบทบาทการมีส่วนร่วมของท้องถิ่นในโครงการ

ระยะที่ 2 เลือกทีมวิจัย

ระยะที่ 3 ทำการศึกษาขั้นต้น

ระยะที่ 4 ตัดสินระดับการมีส่วนร่วมของท้องถิ่น

ระยะที่ 5 การตัดสินใจเลือกการมีส่วนร่วมที่เหมาะสม

ระยะที่ 6 เริ่มการสนทนาและความพยายามในการศึกษา

ระยะที่ 7 รวบรวมการตัดสินใจ

ระยะที่ 8 การพัฒนาแผนปฏิบัติการและโครงการ

ระยะที่ 9 การติดตามประเมินผล

4.4 คำถามการวิจัยที่ 3 รูปแบบกิจกรรมการท่องเที่ยวและแนวทางการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในอีสานใต้

การศึกษาในหัวข้อรูปแบบกิจกรรมการท่องเที่ยวและแนวทางการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในอีสานใต้ ผู้วิจัยใช้เครื่องมือ คือ แบบสอบถาม เพื่อรวบรวมข้อมูลจากนักท่องเที่ยวในอีสานใต้ทั้ง 6 จังหวัด จำนวน 380 ตัวอย่าง เพื่อนำคำตอบที่ได้ไปเสนอรูปแบบกิจกรรมการท่องเที่ยวและแนวทางการ

บริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในอีสานใต้โดยข้อมูลที่ทำการวิเคราะห์เพื่อเสนอรูปแบบกิจกรรมการท่องเที่ยวและแนวทางการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในอีสานใต้ ประกอบด้วย

- 1) วิธีการเดินทางมาท่องเที่ยว ณ สถานที่ท่องเที่ยว
- 2) จำนวนคนที่ร่วมเดินทางท่องเที่ยว
- 3) จำนวนวันที่เดินทางท่องเที่ยว
- 4) การพักค้างคืน
  - 4.1) จำนวนคืนที่พักค้างคืน
  - 4.2) ประเภทของที่พักรที่พักค้างคืน
- 5) ค่าใช้จ่ายในการท่องเที่ยว
  - 5.1) ค่าใช้จ่ายในการเดินทางแบบเหมาจ่าย
  - 5.2) ค่าใช้จ่ายในการเดินทาง
  - 5.3) ค่าอาหาร
  - 5.4) ค่าที่พัก
  - 5.5) ค่าซื้อของฝาก / ของที่ระลึก
  - 5.6) ค่าใช้จ่ายอื่นๆ
- 6) วัตถุประสงค์ในการเดินทางท่องเที่ยว ณ สถานที่ท่องเที่ยว
- 7) กิจกรรมในการเดินทางท่องเที่ยว ณ สถานที่ท่องเที่ยว
- 8) ความคิดเห็นเกี่ยวกับ ความชอบในกิจกรรมเชิงนิเวศ
- 9) ความคิดเห็นเกี่ยวกับกิจกรรมที่คนในชุมชน / ท้องถิ่น ควรมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน
- 10) ข้อเสนอแนะของกลุ่มตัวอย่าง

โดยในวัตถุประสงค์ข้อนี้ นักวิจัยสรุปผล และวิเคราะห์ออกเป็น 2 ประเด็น คือ รูปแบบกิจกรรมการท่องเที่ยว และแนวทางการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในอีสานใต้

ผลการศึกษา พบว่า

- 1) วิธีการเดินทางมาท่องเที่ยว ณ สถานที่ท่องเที่ยว

พบว่า ส่วนใหญ่ คือ ร้อยละ 78.4 เดินทางโดยรถยนต์ส่วนตัว และเดินทางโดย รถประจำทาง / รถไฟ หรือรถของบริษัทนำเที่ยว ในสัดส่วนที่ใกล้เคียงกัน คือ ร้อยละ 6.8 และ ร้อยละ 6.1 ตามลำดับ (ดูภาคผนวก ข ตารางที่ 15)

2) จำนวนคนที่ร่วมเดินทางท่องเที่ยว

พบว่า กลุ่มตัวอย่างเกือบ 1 ใน 3 คือ ร้อยละ 32.1 เดินทางมาท่องเที่ยวไม่เกิน 2 คน รองลงมา คือ เดินทางเป็นหมู่คณะ (3-10 คน) ร้อยละ 12.1 เดินทางคนเดียว ร้อยละ 6.8 เดินทางเป็นหมู่คณะ (11-20 คน) ร้อยละ 4.6 เดินทางเป็นหมู่คณะ (21-50 คน) ร้อยละ 4.4 เดินทางเป็นหมู่คณะ (51-90 คน) ร้อยละ 3.5 และเดินทางเป็นหมู่คณะ (91 คน ขึ้นไป) ร้อยละ 0.6 (ดูภาคผนวก ข ตารางที่ 16)

3) จำนวนวันที่เดินทางท่องเที่ยว

พบว่า กลุ่มตัวอย่างประมาณ 2 ใน 3 เดินทางมาท่องเที่ยวโดยไป – กลับ ภายในวันเดียว และร้อยละ 31.3 ที่พักค้างคืน ณ แหล่งท่องเที่ยวและพื้นที่ใกล้เคียง (ดูภาคผนวก ข ตารางที่ 17)

4) การพักค้างคืน

4.1) จำนวนคืนที่พักค้างคืน

พบว่า จากจำนวนกลุ่มตัวอย่างที่พักค้างคืน จำนวน 119 ตัวอย่าง กลุ่มตัวอย่างเกือบทั้งหมดที่พักค้างคืน คือ ร้อยละ 95.8 พักค้างคืนไม่เกิน 3 คืน และ ร้อยละ 0.8 พักค้างคืน 4-6 คืน (ดูภาคผนวก ข ตารางที่ 18)

4.2) ประเภทของที่พักที่พักค้างคืน

พบว่า จากจำนวนกลุ่มตัวอย่างที่พักค้างคืน จำนวน 119 ตัวอย่าง กลุ่มตัวอย่างร้อยละ 39.5 พักค้างคืนที่โรงแรม รีสอร์ท ที่พักแบบให้เช่า ใกล้เคียง สถานที่ท่องเที่ยว และ ร้อยละ 38.6 พักค้างคืนโดยกางเต็นท์ ภายในแหล่งท่องเที่ยว ณ บริเวณที่จัดให้ ร้อยละ 16.0 พักที่บ้านพักของอุทยาน และ ร้อยละ 5.9 พักในชุมชน / หมู่บ้าน ที่มีบริการที่พัก (โฮมสเตย์) (ดูภาคผนวก ข ตารางที่ 19)

5) ค่าใช้จ่ายในการท่องเที่ยว (ดูภาคผนวก ข ตารางที่ 20)

5.1) ค่าใช้จ่ายในการเดินทางแบบเหมาจ่าย (แพคเกจทัวร์) พบว่า กลุ่มตัวอย่างที่ซื้อทัวร์แบบเหมา จ่าย (แพคเกจทัวร์) คิดเป็นร้อยละ 8.2

5.2) ค่าใช้จ่ายในการเดินทาง พบว่า กลุ่มตัวอย่างที่ตอบคำถามในหมวดนี้ คิดเป็น ร้อยละ 71.6 โดย กว่าครึ่งของกลุ่มตัวอย่างที่ตอบกลุ่มนี้ คือ ร้อยละ 39.3 จ่ายไม่เกิน 500 บาท รองลงมา คือ ร้อยละ 16.9 จ่าย 600 – 1000 บาท และ ร้อยละ 8.7 จ่าย 1001 – 2000 บาท

5.3) ค่าอาหาร พบว่า กลุ่มตัวอย่างที่ตอบคำถามในหมวดนี้ คิดเป็น ร้อยละ 77.9 โดย เกือบสองในสามของกลุ่มตัวอย่างที่ตอบกลุ่มนี้ คือ ร้อยละ 47.8 จ่ายไม่เกิน 500 บาท รองลงมา คือ ร้อยละ 13 จ่าย 600 – 1000 บาท และ ร้อยละ 8.7 จ่าย 1001 – 2000 บาท

5.4) ค่าที่พัก พบว่า กลุ่มตัวอย่างที่ตอบคำถามในหมวดนี้ คิดเป็น ร้อยละ 20.8 โดยกลุ่มตัวอย่างที่ตอบกลุ่มนี้ ร้อยละ 7 จ่ายไม่เกิน 500 บาท รองลงมา คือ ร้อยละ 6.3 จ่าย 600 – 1000 บาท และ ร้อยละ 2.6 จ่าย 2001 – 3000 บาท

5.5) ค่าซื้อของฝาก / ของที่ระลึก พบว่า กลุ่มตัวอย่างที่ตอบคำถามในหมวดนี้ คิดเป็น ร้อยละ 31.8 โดยกลุ่มตัวอย่างที่ตอบกลุ่มนี้ ร้อยละ 15.1 จ่ายไม่เกิน 500 บาท รองลงมา คือ ร้อยละ 9.5 จ่าย 600 – 1000 บาท และ ร้อยละ 2.4 จ่าย 1001 – 2000 บาท

5.6) ค่าใช้จ่ายอื่นๆ พบว่า กลุ่มตัวอย่างที่ตอบคำถามในหมวดนี้ คิดเป็น ร้อยละ 34.7 โดยกลุ่มตัวอย่างที่ตอบกลุ่มนี้ ร้อยละ 25 จ่ายไม่เกิน 500 บาท รองลงมา คือ ร้อยละ 4.8 จ่าย 600 – 1000 บาท และ ร้อยละ 2.4 จ่าย 1001 – 2000 บาท

6) วัตถุประสงค์ในการเดินทางท่องเที่ยว ณ สถานที่ท่องเที่ยว

พบว่า กลุ่มตัวอย่างเกือบครึ่ง คือ ร้อยละ 47.6 เป็นกลุ่มนักท่องเที่ยวทั่วไปที่ต้องการชื่นชมความงามของธรรมชาติ ร้อยละ 20.8 เป็นกลุ่มนักท่องเที่ยวผู้รักธรรมชาติ หรือนักนิยมไพร ร้อยละ 13.2 เป็นกลุ่มนักท่องเที่ยวที่นิยมแสวงหาความตื่นเต้น / ผจญภัย และร้อยละ 9.2 เป็นกลุ่มนักธรรมชาติวิทยา – เดินทางท่องเที่ยวเพราะต้องการศึกษาวิจัยพืช หรือสัตว์ (ดูภาคผนวก ข ตารางที่ 21)

7) กิจกรรมในการเดินทางท่องเที่ยว ณ สถานที่ท่องเที่ยว

พบว่า กลุ่มตัวอย่างกว่าครึ่ง คือ ร้อยละ 65.3 เป็นนักท่องเที่ยวที่มีกิจกรรม “กึ่งนิเวศ” ได้แก่ ถ่ายรูป บันทึกเก็บศึกษาท้องฟ้า ตกปลา ซักกรรณเสาะหาปูนา ปีนเขา ไต่เขา ปีนหน้าผา เป็นต้น รองลงมา คือ ร้อยละ 53.2 เป็นนักท่องเที่ยวที่มีกิจกรรม “เชิงนิเวศ” ได้แก่ การเดินป่าพายเรือ ล่องแก่ง ล่องแพ เทียวถ้ำ ศึกษาธรรมชาติ ตั้งแคมป์ / กางเต็นท์ ส่องสัตว์ / ดูนก ล่องแพ (พักบนแพ) เทียน้ำตก ซี่มั่ว ซี่ช้าง เป็นต้น และ ร้อยละ 49.7 เป็นนักท่องเที่ยวที่มีกิจกรรม “ทางวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์”

ได้แก่การชมความงามลักษณะ

เฉพาะของแหล่งประวัติศาสตร์ โบราณคดี การศึกษาความเป็นมาของแหล่งประวัติศาสตร์ โบราณคดี การศึกษาชื่นชมความงามของศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น การเข้าร่วมกิจกรรมประเพณีของคนในท้องถิ่น การศึกษาเรียนรู้วิธีการผลิตสินค้าของที่ระลึก และสินค้าพื้นเมือง เป็นต้น (ดูภาคผนวก ข ตารางที่ 22)

8) ความคิดเห็นเกี่ยวกับ ความชอบในกิจกรรมเชิงนิเวศ

พบว่า กลุ่มตัวอย่าง มีความชอบในกิจกรรมต่างๆ ตามลำดับ ได้แก่ อันดับที่ 1 การเดินป่า อันดับที่ 2 การศึกษาธรรมชาติ อันดับที่ 3 การเทียน้ำตก หากพิจารณาจากตารางจะเห็นว่ากิจกรรมที่กลุ่มตัวอย่างชอบในอันดับต้นๆ คือ กิจกรรมเชิงนิเวศ และรองลงมา คือ กิจกรรมทางวัฒนธรรม

ประวัติศาสตร์ โดยมีความชอบอยู่ในอันดับที่ 4 5 6 และ 8 ส่วน กิจกรรมกึ่งนิเวศ กลุ่มตัวอย่างมีความชอบอยู่ในอันดับท้ายๆ เช่น อันดับที่ 10 13 16 17 และ 18 เป็นต้น (ดูภาคผนวก ข ตารางที่ 23)

9) ความคิดเห็นเกี่ยวกับกิจกรรมที่คนในชุมชน / ท้องถิ่น ควรมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน (ดูภาคผนวก ข ตารางที่ 24)

10) ข้อเสนอแนะของกลุ่มตัวอย่าง

คำถาม: การจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชน ควรจะเป็นรูปแบบใด

จังหวัดชัยภูมิ

1) ให้คนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดรูปแบบการท่องเที่ยวเพราะรูปแบบการท่องเที่ยวบางอย่างอาจจะขัดต่อขนบธรรมเนียมประเพณีในท้องถิ่น นอกจากนี้ การให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการได้รับผลประโยชน์จากการท่องเที่ยวและรักษา สภาพแวดล้อม ทางการท่องเที่ยวก็ถือว่าเป็นการสนับสนุนให้ชุมชนรักษาทรัพยากร ทางการท่องเที่ยวให้คงอยู่สืบไป

- 2) ให้ได้สัมผัสกับความเป็นธรรมชาติและความเป็นอยู่แบบเดิมของชุมชนให้มากที่สุด
- 3) ทุกคนมีส่วนร่วมในรูปของคณะกรรมการ
- 4) ควรประชาสัมพันธ์ให้มากขึ้นและเน้นด้านการบริการ
- 5) ทำควบคู่ไปกับรัฐโดยไม่ขัดต่อหลักการจัดการ และระเบียบต่าง ๆ ของรัฐ
- 6) แบบบูรณาการ คือ ควบคุมทุก ๆ กิจกรรมโดยชุมชนหรือท้องถิ่นนั้นเป็นผู้จัดการและให้ภาครัฐให้การสนับสนุน
- 7) ให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการให้บริการมากขึ้น
- 8) ให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการที่พักแบบโฮมสเตย์ และการกำหนดรูปแบบการท่องเที่ยว
- 9) ชุมชนยังขาดความเข้าใจในการให้บริการเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและการท่องเที่ยวแบบนี้ชุมชนยังไม่มีใครพาทำ
- 10) ควรมีการบริการเชิงสุขภาพ เช่น อาหารเพื่อสุขภาพ นวดเพื่อสุขภาพ ท่องเที่ยวเพื่อสุขภาพ

สุขภาพ

11) ชุมชนยังไม่เข้าใจและมีความรู้่น้อย ยังไม่เข้าใจในรายละเอียดและหัวข้อนี้ และสถานที่ท่องเที่ยวที่มาท่องเที่ยวส่วนใหญ่จะเป็นไกด์จากเจ้าหน้าที่อุทยานฯ และเยาวชน นักเรียน นักศึกษา เป็นส่วนใหญ่ ส่วนชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมเฉพาะเรื่อง ของการจำหน่ายสินค้าของที่ระลึก จำหน่ายอาหาร และบริการรถรับ – ส่ง เท่านั้น